

Onsdagen den 12 maj

Kl. 10.00

Onsdagen den

12 maj 1971

§ 1 Minnesord över avliden ledamot av kammaren

Herr TALMANNEN yttrade:

Återigen har en av våra kamrater lämnat vår krets. Ledamoten av kammaren Göte Peterson har avlidit efter en tids sjukdom. Han bevistade sin första riksdag och var verksam i försvarsutskottet.

I sin hemort innehade Göte Peterson flera förtroendeuppdrag. Han var sålunda vid sin bortgång ordförande i kommunfullmäktige i Karlskrona och ordförande i hamnstyrelsen. Tidigare var han under ett par perioder ledamot av landstinget i Blekinge län och ordförande i länets sjukvårdsstyrelse. Sedan sin ungdom var Göte Peterson livligt engagerad i nykterhetsrörelsen, och han var bl. a. ledamot av Godtemplarnas riksstyrelse.

Under den korta tid som Göte Peterson fick deltaga i kammarens arbete lärde vi känna honom som en vänlig och god riksdagskamrat och vi lyser frid över hans minne.

Detta anförande åhördes av kammarens ledamöter stående.

§ 2 Justerades protokollet för den 4 innevarande månad.

§ 3 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 112 till skatteutskottet.

§ 4 Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet skrivelse från Nordiska rådets svenska delegation med överlämnande av berättelse för rådets nittonde session.

§ 5 Föredrogs och hänvisades motionerna nr 1474 – 1479 till inrikesutskottet.

§ 6 Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets betänkande nr 31, finansutskottets betänkande nr 19 – 22 och 24, utrikesutskottets betänkande nr 10, jordbruksutskottets betänkanden nr 33 och 34 samt inrikesutskottets betänkanden nr 13 och 14.

§ 7 Ritsem- och Kaitumprojekten

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 15 i anledning av Kungl. Maj:ts framställning i statsverkspropositionen om anslag för budgetåret 1971/72 till statens vattenfallsverk jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1971:1 bilaga 15 (punkten I.F: 1, s. 140–160) föreslagit riksdagen att

1. till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 975 000 000 kronor,

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att fr. o. m. budgetåret 1971/72 medge statens vattenfallsverk att teckna borgen intill sammanlagt 75 000 000 kronor för varje budgetår,

*Minnesord över
avliden ledamot
av kammaren*

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid statens vattenfallsverk inrätta två tjänster för byråchef i Ce 1.

Yrkanden angående det i propositionen angivna *Ritsemprojektet* hade framförts i

dels motionen 1971:277 av herr Hedlund m. fl., vari hemställdes

1. att riksdagen skulle besluta att anslag förknippade med det s. k. *Ritsemprojektet* inte skulle beviljas,

2. att riksdagen under förevarande punkt skulle för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor,

dels motionen 1971:278 av herr Helén m. fl., vari hemställdes

1. att riksdagen med upphävande av 1970 års riksdagsbeslut skulle besluta att något intrång i Stora Sjöfallets nationalpark för reglering av Autajaure-Sitasjaure och byggande av Ritsems kraftstation ej skulle medges,

2. att riksdagen skulle besluta att några anslag förknippade med det s. k. *Ritsemprojektet* ej skulle beviljas,

3. att anslaget för budgetåret 1971/72 under förevarande punkt skulle utgå med ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 700 000 kronor minskat belopp av 973 300 000 kronor,

dels motionen 1971:432 av herr Bohman m. fl., vari hemställdes

1. att riksdagen med upphävande av 1970 års riksdagsbeslut skulle besluta att något intrång i Stora Sjöfallets nationalpark för reglering av Autajaure-Sitasjaure och byggande av Ritsems kraftstation ej skulle medges,

2. att riksdagen skulle besluta att några anslag förknippade med det s. k. *Ritsemprojektet* ej skulle beviljas,

3. att riksdagen under förevarande punkt skulle för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor,

dels motionen 1971:1071 av herr Hermansson i Stockholm m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle avslå proposition 1971:1, bilaga 15, i vad den gällde det begärda anslaget för Ritsems kraftstation.

I sammanhanget hade vidare behandlats följande två motioner angående det av statens vattenfallsverk planerade *Kaitumprojektet*, nämligen

dels motionen 1971:153 av herrar Stridsman och Johansson i Holmgården, vari hemställdes att riksdagen skulle uttala sig mot ett genomförande av *Kaitumprojektet*,

dels motionen 1971:1058 av herrar Ahlmark och Wirtén, vari hemställdes att riksdagen skulle uttala att någon utbyggnad av *Kaitum* för kraftändamål ej borde komma till stånd.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till

motionerna 1971:277, 1971:278, 1971:432 och 1971:1071 till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisade ett investeringsanslag av 973 300 000 kronor och därvid uttalade att det föreslagna Ritsemprojektet och därav föranlett intrång i Stora Sjöfallets nationalpark icke skulle komma till stånd,

2. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att fr. o. m. budgetåret 1971/72 medge statens vattenfallsverk att teckna borgen intill sammanlagt 75 000 000 kronor för varje budgetår,

3. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vid statens vattenfallsverk inrätta två tjänster för byråchef i Ce 1,

4. att riksdagen med bifall till motionerna 1971:153 och 1971:1058 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att det av statens vattenfallsverk planerade Kaitumprojektet icke borde komma till stånd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande *Ritsemprojektet* av herrar Svanberg, Bengtsson i Landskrona, Haglund, Rask, Hagnell och Häll samt fru Hansson (alla s), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1971:277, 1971:278, 1971:432 och 1971:1071 till Kraftstationer m. m. för budgetåret 1971/72 anvisade ett investeringsanslag av 975 000 000 kronor,

2. beträffande *Kaitumprojektet* av herrar Svanberg, Bengtsson i Landskrona, Haglund, Rask, Hagnell och Häll samt fru Hansson (alla s), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionerna 1971:153 och 1971:1058.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det är väl få frågor som på ett så intensivt sätt har debatterats både i våra massmedia och man och man emellan som den fråga vi har att diskutera här i dag. Det gäller Vattenfalls utbyggnad av Ritsem. Vi har också i utskottet mycket noga behandlat denna fråga. Vi ha haft sju olika föredragningar av företrädare för skilda intressegrupper i landet, föredragningar som stundom kanske inte varit ägnade att ge oss en klar uppfattning om frågan utan i stället varit förvirrande eftersom synpunkterna har varit synnerligen olika.

Vi har i utskottet hamnat i två uppfattningar, och jag vill här mycket kort relatera vilka motiv vi har som förordar en utbyggnad. Jag skulle vilja börja med att bara ta upp frågan om vad som blir kvar av orörd vildmark, som man så mycket talar om när det gäller vattenkraftutbyggnad.

Det finns en förteckning över stora områden som kommer att sparas från vattenkraftutbyggnad. Jag vill peka på att det är Vindelälven, Pite älv, Torne älv, Umeälvens källsystem, Stora Lule älvs sydvästra källflöden med sjöarna Vastenjaure och Virihaure, alltså Padjelanta nationalpark. Vidare är det Lilla Lule älvs källflöden ovanför Kvikkjokk. Fjällområden inom Skellefte-, Ume- och Ångermanälvens källområden är undantagna. Detsamma gäller Åreälven med Tännforsen, Ristafallen och Enån.

Detta säger att det ju ingalunda kan vara fråga om att här ta i anspråk

den sista orörda vildmark som finns i vårt land utan att det är ett mycket överdrivet påstående.

Jag vill också peka på att frågan om Ritsems utbyggnad har behandlats mycket länge. I den överenskommelse som vid den s. k. freden i Sarek 1961 slöts mellan naturvårdsintressen och företrädare för Vattenfall fanns Ritsem med bland de projekt som skulle utbyggas och som man alltså ansåg skulle medföra mindre skadeverkningar.

Jag vill peka på att Ritsems utbyggnad ger relativt lindriga skador i naturen. Självfallet kan man inte göra någon utbyggnad – av en väg eller ett annat projekt – utan att på något sätt ingripa i naturen, men att skadeverkningar skulle uppstå i den utsträckning som anförts i debatten är en helt överdriven föreställning.

Man bör kanske här på något sätt protestera mot den debatt som förs, eftersom det i diskussionen om Ritsemutbyggnaden mycket ofta blandas in skadeverkningar som hänför sig till en förmodad utbyggnad också i Kaitum. Vad vi i dag diskuterar är inte en utbyggnad i Kaitum och de överledningarna som därvid kommer i fråga utan det är kort och gott en utbyggnad i Ritsem. Det bör man hålla i minnet, så att man inte när man talar om skadeverkningar i Ritsemfallet också plockar med Kaitumutbyggnaden. Jag skall återkomma till den senare.

Jag vill även peka på att dessa skador egentligen inte innebär något nytt i det älvsystem det nu är fråga om. Ritsem är den sista utbyggnaden inom Luleälvsystemet. Man fortsätter alltså bara att bygga ut en älv som redan har mera än ett dussin kraftverk. Det har också talats om orörd natur i detta sammanhang, men man har ett bygge i gång i Vietas inte så särskilt långt från Ritsem. Vi kan inte finna någon logik i att säga att våra orörda älvar skall sparas och därvid räkna in Luleälven. Den är väl en av de hårdast utbyggda älvarna i det här landet, och där är det inte fråga om att gå in i någon orörd älv. Jag skall i fråga om Kaitum komma tillbaks till spörsmålet om att gå in i nya älvsystem men vill nu bara poängtera att Ritsemutbyggnaden endast är ett fullföljande av en redan tidigare igångsatt mycket intensiv utbyggnad.

Vi har också funnit att de skador beträffande samernas näringar och särskilt rennäringen som uppkommer genom den aktuella utbyggnaden ändock inte är av den omfattningen att det kan anses motiverat att man helt avstår från utbyggnaden. Vattendomstolen säger beträffande renskötseln:

”De sammantagna skadorna, som enligt ovanstående kommer att drabba rennäringen, anser vattendomstolen icke vara av den omfattningen att rennäringen, vilken måste anses utgöra näring av större betydelse, kommer att lida väsentligt förfång.”

Det är väl ganska väsentligt att man har detta klart för sig. Självfallet skall samerna ersättas för de skador som drabbar dem, men genom Ritsemutbyggnaden åstadkoms inte avgörande svåra skador på renskötseln.

Återigen vill jag poängtera att man i den allmänna diskussionen mycket ofta tar med vad som skulle hända om en Kaitumutbyggnad kom till stånd och redovisar det som skador i samband med Ritsemutbyggnaden. Skadorna på renskötseln blir visserligen kännbara men ingalunda

av den betydelsen att de kan anses vara motiv för att avstå från denna utbyggnad.

Det är för oss reservanter i utskottet också av väldigt stor betydelse att i samband med den här vattenkraftutbyggnaden kommer det att byggas en väg från Vietas upp till Ritsem – en väg som Gällivare kommun mycket intensivt arbetat för att få till stånd och som får mycket stor betydelse för turismen i området och för möjligheterna i Gällivare kommun att sysselsätta människor inom turistnäringen, men också en väg, som torde få betydelse för samerna i området. Inte heller samerna är oberoende av vägförbindelser. Vi betraktar den vägen som mycket betydelsefull och ser gärna att Gällivare kommuns ansträngningar att få den nu skulle krönas med framgång genom att vattenfallsverket åtar sig att bygga den. Det innebär också att Gällivare kommun skulle få en hel del möjligheter till utvidgning av sin turistindustri.

Vidare är naturligtvis kraftverket av mycket väsentlig betydelse när det gäller elproduktionen. Det är fråga om 550 miljoner kilowattimmar, och det är inte en så betydelselös del av vår elproduktion. Det är fråga om ett billigt sätt att skaffa elkraft och det gäller en elkraft som kan användas för att få ut topp effekter. Vattenkraften är mycket okänslig för störningar. Den är vår driftsäkraste form av elkraftproduktion. När vi talar om atomkraftverk och andra saker som vi känner väldigt litet till, bör vi vara medvetna om att där är störningsriskerna mycket stora. Därför behöver vattenkraften tillvaratas för att vi skall kunna balansera driftstörningar i annan produktion.

Man kan fråga sig om det är nödvändigt att bygga ut Ritsem för att få den önskade produktionen på 550 miljoner kilowattimmar. Det tillskottet kan ju erhållas på annat sätt, även utan användande av atomkraft. Ja, man kan bygga ett oljekraftverk. Visserligen försenas ärendet ett par år, om riksdagen i dag skulle avslå Vattenfalls anhållan om utbyggnad av Ritsem, men alldeles bortsett från detta så uppstår ju frågan: Vad åstadkommer ett oljekraftverk för miljöskada? När man talar om miljöproblem, verkar det ibland på diskussionen precis som om bara utbyggnad av vattenkraft förorsakar miljöskador. Låt mig peka på att ett oljeeldat kraftverk för lika stor produktion av elektrisk kraft som det här är fråga om enbart med Ritsemutbyggnaden förbrukar ungefär 150 000 ton olja per år. Det innebär att för varje dygn den stationen är i drift skickas mellan 8 och 10 ton svaveldioxid upp i luften. Det svavelnedfall som sedan följer måste bli mycket betydelsefullt ur miljösynpunkt. Jag tycker att man också bör fundera litet grand på det när man talar om miljöskador.

Ett vattenkraftverk åstadkommer i stort sett skadeverkningar av estetisk natur. De är i och för sig betydelsefulla, och man skall inte nonchalera dem, men ett vattenkraftverk förgiftar inget vatten, det förstör ingen luft osv. Det dränker en del områden visserligen, och det tar bort vissa skönhetsvärden, men glöm inte att oljeeldade kraftverk ger andra och väsentligt farligare skadeverkningar. Dessutom tillkommer att oljekraftverken ofta läggs i närheten av stora befolkningscentra. Där måste nedfallet av svavel vara av oerhört stor betydelse för miljön. Jag vill därför varna för uppfattningen att den enda elkraftproduktion som

Nr 83

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

orsakar miljöskador är utbyggnad av vattenkraften.

Vi människor kan inte använda naturen utan att förändra den. Om man säger att varje förändring blir ett förstörande, då är man väl inne på litet underliga vägar. Ibland kallar vi människans sätt att förädla naturen och förädla sig själv för kultur. I det här fallet kallar man det för miljöskador. Jag tycker att man också skall ha med i bilden vad ersättningen för Ritsem kan bli för någonting.

Mycket väsentligt för oss reseranter är också de arbetstillfällena som skulle uppkomma genom att Ritsem byggs ut. Enligt Vattenfalls beräkningar skulle vid kraftverksbygget sysselsättas 325 anställda under drygt fyra år. Till detta kommer de som skall sysselsättas med byggandet av vägen mellan Vietas och Ritsem. Det är svårt att säga hur många de blir. Det talas om 175 man första året, men låt oss säga att det blir bara 75. Sammanlagt skulle ändå 400 man få sysselsättning under fyra år. Det är ett betydande antal arbetstillfällen som på det sättet tillförs ett område med stora bekymmer.

Vad beträffar sysselsättningen vet alla att situationen för byggnadsarbetarna och kanske alldeles särskilt anläggningsarbetarna är bekymmersam. Just i de här områdena är arbetslösheten bland byggnadsarbetarna mellan 20 och 30 procent. Det har också föranlett Byggnadsarbetareförbundet att i en skrivelse till utskottet framhålla den oerhört stora betydelse ett sådant här byggande skulle få för att minska arbetslösheten i området. Ett nej till Ritsem här i dag innebär att de 400 som skulle få sysselsättning under fyra år ställs in i kön av dem som måste flyttas söderut och skaffas sysselsättning på annat håll.

Det finns de som säger att dessa människor kan göra något annat än bygga ut Ritsem och bygga vägen mellan Vietas och Ritsem, men man kommer inte ifrån problematiken så enkelt. För att först ta frågan om vägen vill jag nämna att Gällivare kommun länge har försökt få denna väg till stånd. Men alla vägprojekt ryms ju inte inom den ram vi har för våra vägmedel. Det tar avsevärd tid innan man kan få pengar till detta. Här skulle av Vattenfalls vinstmedel 16–17 miljoner kronor gå till byggandet av en väg av mycket stor betydelse.

När det gäller just frågan om arbetskraften vill jag också peka på ett underligt resonemang som man för. Man säger ofta från borgerligt håll att statliga företag bara sysslar med olönsamma ting och att statlig företagsamhet är en dålig affär. Hur gör man i detta fall? Ritsemutbyggnaden är ett tveklöst lönsamt företag som skulle ge 400 man sysselsättning i fyra år. Nej, det vill man inte ha, men i stället skall vi få något annat. Vi skall få ett beredskapsarbete, säger man, alltså ett arbete som genomförs utan krav på lönsamhet. Man skall sysselsätta arbetskraften men utan krav på lönsamhet. Det bör uppmärksammas vilka logiska kullerbyttor man gör när man går emot detta förslag och säger att "vi skall sysselsätta dem med något annat".

Man kan också fråga sig om det är så enkelt att skaffa fram en annan form av sysselsättning. Det är inte så länge sedan vi talade om Vindelälven i denna riksdag – visserligen i ett annat hus – och vi sade oss då att där skulle man skaffa fram annan sysselsättning i stället för att bygga ut älven. Det skulle vara intressant att höra vilka oerhört

arbetskraftkrävande projekt som kommit till i Vindelådalen sedan man beslöt att inte bygga ut älven. Det skulle ju vara så enkelt att skaffa annan sysselsättning. Jag tror att man inte skall nonchalera denna punkt. Man bör uppmärksamma vad det är fråga om, och de människor som här skulle få sysselsättning kan fråga sig, vem det egentligen är som skall bestämma över ett område som väl egentligen tillhör de människor som bor där. Skall detta område få användas för de människors utkomst och sysselsättning som verkar i området eller skall stora, stora områden lämnas orörda på grund av vissa romantiska skäl som framför allt drivs av människor nere i Stockholm, Malmö, Göteborg, i Syd- och Mellansverige, vilka aldrig har sett området? Man kan fråga sig detta.

Sedan sägs det något dramatiskt att "ja men detta att bygga ut kraft och skicka den söderut tar i alla fall kraften ifrån Norrbotten". Det är ett ologiskt resonemang. Man tar inte ifrån ett område något då man med hjälp av den arbetskraft som finns där tar vara på de naturtillgångar som finns i området och sedan säljer dem till andra delar av landet.

Det är på det sättet vårt folkhushåll fungerar. Vi utnyttjar våra naturtillgångar, vi gör det för att skaffa människor arbete och för att skaffa oss alla trygghet och sysselsättning. Talet att man inte skall bry sig om arbetslösheten, inte bry sig om sysselsättningen, är mycket underligt.

Jag skulle gärna vilja peka på en enda sak till, när det gäller arbetslösheten. Man har sagt att det i Sörkaitum finns 37 renskötande samer som skulle få vissa bekymmer med sin näring, inte så att de måste upphöra med den men de får vissa skador som sedan ersättes av Vattenfall. Det är 37 stycken. I Gällivare kommun fanns vid den senaste räkningen av arbetslösa 1 200 arbetslösa. Man kan bara ställa dessa siffror mot varandra för att fråga: Vad är det man är ute efter, när man säger så frenetiskt att vi inte skall bygga ut Ritsem? Har man något intresse för dessa 1 200 arbetslösa, när man haussar upp de 37 som jag också anser skall ha all nödig ersättning? De skall få hjälp på allt sätt, samhället skall inte ta ifrån dem någonting, samhället skall ersätta dem för skadorna. Men tänk ett ögonblick på de 1 200 som också bör ha en plats i riksdagens minne i detta sammanhang!

Man kan ytterligare fråga sig: Vem skall bestämma över dessa områden? Man hör ibland där uppe talas om Stockholmsromantiker. Det är ett namn som inte speciellt gäller stockholmare. Det kan finnas Stockholmsromantiker i Örebro och Norrköping osv. Det är människor som lever långt borta från detta område. Men de människor som skall vistas här, de gruvarbetare som lever t. ex. i Gällivare och som vill komma ut i naturen, skulle se denna väg som en bra sak. Dem tar man ingen hänsyn till, när det gäller vissa föreställningar hos folk som inte sett området men som läst mycket i tidningarna – färgade skildringar av hur det skulle se ut. Tänk litet grand på de människor som bor där uppe! Jag tror inte att ni skulle vara så glada t. ex. i Stockholm, om vi i Norrbotten började ta oss för att säga ifrån att ni skall minsann inte göra på det sättet i er stadsplanering! Ni får inte lägga en park där, ni får inte bygga om ett torg där – vi som kommer ned till Stockholm och tittar på det någon gång vill att det här torget skall se ut så här fortsättningsvis. Helt riktigt skulle stockholmarna säga: Det har ni inte med att skaffa – vi bevarar

inte detta för att ni skall komma och titta på det någon gång; det här skall vara en del av stadens liv, osv. Samma fog har människorna i Norrland att säga: Vi har rätt att utnyttja det land som Gud gav oss – för att använda ett gammalt uttryck – för vår försörjning, vår ekonomi, och kan inte bara göra stora delar av Norrland till nationalpark.

Vi behöver nationalparker, vi har sådana, vi har enorma orörda områden. Jag vill än en gång poängtera att vad man nu ämnar ta i anspråk är en ytterst liten del av de stora orörda områden som finns här uppe. Överdriv inte detta och tala inte återigen om den sista vildmarken! Vi har tidigare talat om Vindelälven; det var den sista återstående vildmarken. Nu gäller det Luleälven och nu är *det* den sista återstående vildmarken. Man kan inte ha hur många "sista vildmarker" som helst i detta land – det får vara någon logik i det hela.

Jag vill konstatera att som jag har upplevt det i utskottet skall denna fråga tydligen inte lösas på grundval av sakliga skäl, vad som är vettigt och vad som inte är vettigt, utan politiskt. Det har inte gått att få en vettig diskussion om dessa problem. Som jag uppfattar det är detta för många mindre fråga om att rädda Ritsem, som det heter, än om att visa att regeringen inte har majoritet i riksdagen. Jag tycker det är ett billigt sätt att demonstrera. Detta är en ödesfråga för massor av människor som är arbetslösa, men riksdagen kan ägna sig åt att göra en politisk demonstration av frågan. Jag har upplevt det så att huvudmotivet för inställningen är politiskt och sedan struntar man i konsekvenserna. Det gäller långtifrån alla här i riksdagen. Jag har den största respekt för dem som är ärligt engagerade i ett miljövarsarbete. Det finns många sådana personer här, och jag säger inte att deras uppfattning är sämre än min. Våldigt många har emellertid inte någon preciserad inställning – de har inte tagit ställning till sakfrågan – men tycker att detta är ett tillfälle till politisk demonstration.

Sedan vill jag också säga några ord om den andra delen av näringsutskottets betänkande; den handlar om Kaitum. Vad riksdagen i dag behandlar är en proposition i vilken talas om Vattenfalls utbyggnad av Ritsem. Kaitum nämns inte i det sammanhanget. Utbyggnaden av Kaitum är en fråga som ligger längre fram. Kaitum är också en fråga om att ta i anspråk delar av ett nytt älvsystem – man går in i Kalixälven som hittills varit orörd, man gör våldsamma överledningar och åstadkommer helt naturligt mycket större skador enligt Kaitumprojektet än enligt Ritsemprojektet. Här föreligger inget som helst förslag om att bygga ut Kaitum – det är fråga om att bygga ut Ritsem. Men man har velat röra ihop dessa två saker för att kunna föra en debatt i förvirringens tecken. Frågan om Kaitum har kommit upp motionsvägen; från fyra partier begärs ett besked i dag att Kaitum aldrig skall byggas ut.

Vi har funnit det meningslöst att yttra sig över något som det inte finns förslag om att bygga ut. Vi får väl i så fall säga nej den dag regeringen skulle vilja bygga ut Kaitum. Skall jag göra en personlig bekännelse i detta sammanhang vill jag gärna säga att jag betraktar Kaitumprojektet som väsentligt skadligare än Ritsem, och jag är personligen väldigt tveksam till utbyggnaden av Kaitum – i varje fall på det sätt som Vattenfall har tänkt sig men som ännu inte lett till några

förslag. Jag vill inte vara med om en sådan utbyggnad. Det har hela tiden i utskottet funnits möjligheter att diskutera dessa frågor. Om man är ute för att rädda Kaitum men godtar Ritsem kanske vi kunnat få en uppgörelse om det. Någon sådan uppgörelse har emellertid inte gått att få och följaktligen anser vi inom utskottet att det inte finns någon anledning att yttra sig om Kaitum. Jag har här velat betyga att det finns starka stämningar för att betrakta Kaitum som något helt annat än Ritsem. Det är emellertid Ritsem som vi behandlar i dag.

Jag råkade i går kväll läsa en Norrbottenstidning. I den hade en av riksdagens ledamöter – nu vet man ju inte om journalisten kanske har feltolkat honom – yttrat sig ungefär så här: Jag har nog kunnat tänka mig att rösta för Ritsem, men nu har ju utskottets socialdemokrater avstyrkt min motion om Kaitum. Jag är rädd för att Ritsem är inledningen till Kaitum, och därför kommer jag att följa mitt parti.

Nog är detta något av ynkedomarnas ynkedom! Här hade man kunnat resonera omkring frågan Kaitum och Ritsem, men då går man ut och skyller på att det finns ett uttalande om att vi inte skulle säga någonting om Kaitum. Vi skall inte säga ja, och varför skulle vi göra det? Det skulle jag inte vara beredd att göra – och vi säger inte ja heller. Men på det hänger man upp sin negativa inställning. Kan man då inte säga ordentligt att man är emot utbyggnaden och ta sitt ansvar inför de arbetslösa, som berörs av den saken, i stället för att krypa bakom någonting om att socialdemokraterna i utskottet inte har velat vara med om att stoppa Kaitum?

Vi har velat vara med om att bygga Ritsem, vilket vi tycker är en utomordentligt vettig investering och en fortsättning på en utbyggnad som har skett i Luleälven, och har icke tagit ställning till Kaitum. Vi skulle kunna resonera om den saken, men det har aldrig gått att resonera. Frågan skall lösas politiskt.

Med detta har jag väl lagt fram de motiv som finns för utbyggnad. Jag väddar till kammarens ledamöter att tänka igenom de här frågorna, och att inte bara tänka i vissa spår utan tänka på det ansvar man har inför vår elkraftsituation, inför de arbetslösa människorna och inför alla de praktiska problem som har uppkommit.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de bägge reservationerna.

I detta anförande instämde fru Berglund samt herrar Fredriksson, Jonsson i Husum och Stadling (samtliga s).

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Näringsutskottets ordförande började med att framhålla att detta är en mycket uppmärksammas fråga. Det har var och en lagt märke till som följt debatten. Den har förts mellan olika organisationer, den har engagerat olika grupper synnerligen starkt och den har uppmärksammas på ett glädjande sätt i massmedia. I tidningarna har vi läst referat av vad den ena gruppen och den andra tyckt och hur ärendet har fortskridit i riksdagsbehandlingen, och vi har rent av sett det behandlat i form av en TV-rättegång, "Målet gäller Kaitum" – ett efter mitt sätt att se mycket upplysande och bra sätt att behandla en sådan här

fråga. Uppläggningsen var där förebildlig med inkallade vittnen och personer som skickligt sammanfattade de resultat man kom fram till.

Nu ligger avgörandet av målet hos riksdagen. Utskottets ordförande ville göra gällande att man helt hade lagt upp det som en politisk fråga för att tillfoga regeringen ett voteringsnederlag, och han har sagt så förut i TV. Jag menar att detta innebär en synnerligen grov underskattning av de motiv som ligger bakom inställningen hos dem som vill undvika denna exploatering. Jag skall nu punkt för punkt gå igenom de synpunkter som fått majoriteten inom utskottet att säga nej till den socialdemokratiska regeringens förslag att exploatera Ritsemområdet.

Lika litet som kollegerna i övrigt här i kammaren har vi som suttit i näringsutskottet kunnat eller velat beteckna oss som experter på det ena eller det andra. Vi är inte experter på elproduktion, vi är inte experter på naturvård och inte på renkötsel, och de flesta av oss är knappast heller experter på möjligheterna att bereda alternativa sysselsättningar för dem som annars hade kunnat påräkna jobb vid kraftverksbygget där uppe. Men vi har läst handlingarna, och som utskottets ordförande sade har vi haft en rad av föredragningar i ämnet – alldeles förträffliga sådana, om jag får tillåta mig att sätta betyg på dem.

Att vi har mött olika uppfattningar hos olika föredragande och hos olika inkallade vittnen ligger i sakens natur och kan inte förvåna. Har man ansvaret för landets kraftförsörjning, så vill man naturligtvis ta till vara de möjligheter som finns att ytterligare öka och bättra på kraftförsörjningen – det är helt enkelt en skyldighet som man har. Är man förtroendeman eller funktionär i byggnadsarbetareförbundet, så är man naturligtvis angelägen om att bereda medlemmarna nya arbetstillfällen. Är man renskötande same, så vill man inte mista renbetesland och värdefulla kalvningsområden. Tror man att teknikens ingrepp i naturen skapar problem på lång sikt, så säger man kanske av det skälet nej till exploatering.

Jag tycker att det är så viktigt att på det sättet söka bedöma bakgrunden till hur var och en ser på dessa frågor att jag skall ta några exempel till. Är man vägingenjör, så är man utbildad till att med en blick kunna bedöma hur mycket vägmateriel som kan tas ut ur en grusås. Man multiplicerar med det pris som gäller för gruset och ser hur mycket pengar där finns att hämta. Man är medveten om att vi här i vårt land behöver ungefär 30 miljoner kubikmeter grus om året, och då säger man sig: Det behövs en massa grus, här ligger en massa grus, vi kan ta fram det till den och den kostnaden, låt oss göra det. Det är vederbörandes uppgift att resonera på det sättet, och det är inte säkert att han rent privatim är döv för motargument som kan framföras t. ex. av en landsantikvarie som säger att det uppe på den här åsen ligger ett gammalt gravfält, eller av en naturvetenskapsman som varnar för de konsekvenser det kan få för vattenförsörjningen – för vattentäkter och för grundvattensnivån – om man hyvlar bort åssystemet. Vägingenjören har nog också förståelse för någonting i pengar så litet mätbart som de skönhetsvärden vilka ligger i att vi inte har ett helt utslätat område att blicka ut över.

Vi måste förstå de tekniker som på detta sätt arbetar för en uppgift de har: militärer som vill anlägga skjutfält, eller luftfartsverkets folk som

planerar för flygfält, fastän de vet att det kommer i kollision med vad som är hem för många människor, kanske sedan gammalt, och vad som kan vara en fin kulturmiljö eller naturmiljö.

Problemet möter inte bara i statlig verksamhet utan också för industrins och näringslivets folk, som har att försöka lägga beslag på områden för sin verksamhet, där den enligt deras bedömning kan drivas mest ekonomiskt. Ställning till det får vi i samhället ta. Här i kammaren har vi en hel del av det ansvaret, och vi kan knappast krypa undan det genom att hänvisa till att de olika regionerna själva får ta hand om sådant. Jag hörde något av den tongången i herr Svanbergs anförande här nyss.

Experter är vi som sagt inte. Jag säger det på nytt när jag nu ger mig in på att i första hand tala om vår elkraftförsörjning. Där är det skäl att allra först säga några ord om Vattenfalls lönsamhetskalkyl. Man räknar med en anläggningskostnad på ungefär 155 miljoner, som utöver 8 procents förräntning skulle ge ett överskott på ungefär 2 miljoner kronor per år. När den siffran nämns för dem som inte tidigare tagit del av siffermaterialet blir de nog ofta förvånade över att det är fråga om en så pass liten vinst. Man trodde kanske att det var mycket stora värden i pengar som man skulle avsäga sig genom att säga nej till Ritsemprojektet.

Men det skall alltså erkännas att där kan finnas pengar att tjäna på en utbyggnad av Ritsem. Både anläggningen som sådan och den produktionsform som man siktar till bygger på gammal beprövad teknik, som vi här i landet har mycken erfarenhet av och som väl inte skall ge så förfärligt stora möjligheter till oangenäma överraskningar som kan ogynnsamt påverka den framräknade vinsten.

Att där kan komma in nya moment är dock ganska klart. Ett sådant har vi redan sett i form av den väsentligt ökade ersättning för intrång hos de renägande samerna som man har kunnat läsa om i tidningarna under de senaste dagarna men som vi inte haft tillfälle att ta del av i utskottet, eftersom dessa förhandlingar olyckligtvis har kommit att drivas mellan den tidpunkt då vi hade ärendet uppe i utskottet och den dag när beslut nu skall fattas här i kammaren. Man tycks, om jag får lita på dessa tidningssuppgifter, få räkna med en merkostnad för projektet på mellan 2 och 3 miljoner i varje fall. Det betyder att också de pengarna skall 8-procentförräntas. Får man sedan på de 155 miljonerna en fördyring på låt oss säga 10 procent, som inte är något orimligt i våra dagar, så är väl i stort sett den vinst man räknat fram borta.

Sammanfattningsvis skulle jag här vilja säga att kalkylen för Ritsemprojektet är sådan att man kan säga att det ur ekonomisk synpunkt i fråga om de pengar, som står att hämta, är skäligen ointressant.

Sedan är det naturligtvis så – och det har vi erkänt i många andra sammanhang – att samhället ofta har anledning att sörja för att nyttigheter kommer fram för medborgarnas och näringslivets behov utan att detta ger någon vinst för staten som sådan. Man kan ju rent av i många fall acceptera att detta framskaffande av nyttigheter resulterar i en förlustbringande verksamhet för staten. Samhällsekonomiskt kan det ändå betala sig.

Föreligger det då ett sådant läge i fråga om vår kraftförsörjning att vi

måste så att säga till varje pris öka denna? Och om svaret på den frågan blir ja, kommer i så fall Ritsemprojektet att rädda oss ur denna tvångssituation?

Jag anser för min del att båda dessa frågor kan besvaras med nej. Internationellt sett är ju vår förbrukning av elektrisk kraft per capita mycket hög här i Sverige. Jag tror det brukar sägas att det bara är i Förenta staterna som man i kraft av sitt vanliga mönster av överflöds-samhälle förbrukar mera elektricitet per capita än vad vi gör här hemma.

Trots detta anser man att vi behöver ytterligare öka vår konsumtion, och det är rätt förvånande att notera den hårda aktiva marknadsföring för mera bruk av elektricitet som man fört från Vattenfalls sida – ja, rent av förde så sent som hösten 1969 i ett läge när man redan borde ha haft klart för sig att torråren skulle resultera i bekymmer för vår normala försörjning av elkraft. Då genomförde man likväl en drive för att göra fritidstorparna – ägare till sommarstugor osv. – till större konsumenter av elkraft.

Nu fick man i stället skära ned förbrukningen genom frivilliga begränsningar och genom beslutade restriktioner. Man kom visst ner till något sådant som 5 à 10 procents minskning av den normala konsumtionen. Jag har också sett uttalanden från ansvarigt håll om att detta skedde i stort sett utan några påtagliga svårigheter för konsumenterna. Det är kanske inte så att vi med nödvändighet behöver hålla våra fritidsstugor uppvärmda med elektricitet eller ha sådan belysning i våra varuhus osv. att det ser ut att vara julkommers där året runt. På en hel del punkter kan man väl också peka på möjligheter till förnuftigare bruk av elkraften.

Under de gångna veckorna har det förts en del resonemang kring dessa frågor, bl. a. i Ingenjörsvetenskapsakademiens regi. Då har man av dem som kan dessa saker fått beskedet, att om man avvåge isoleringen av våra bostäder på annat sätt och gick in för en jämnare värmeållning i bostäderna, så skulle redan där väsentliga fördelar kunna vinnas. Mot bakgrunden av sådana fakta tror jag inte att vi behöver ömma så förfärligt mycket för den svenska konsumtionen av elkraft. Vi har det relativt väl beställt på den punkten. Och skulle vi vid något tillfälle bli tvungna att dra åt svängremmen litet grand, så klarar vi nog det också; det gav 1970 års ransonering ett gott besked om.

Den andra frågan är: Hjälper Ritsemprojektet oss ur ett tvångsläge? Det finns nämligen de som anser att vi befinner oss i ett tvångsläge och att vi med nödvändighet måste ta till vara alla de utbyggnadsmöjligheter som finns. Där anför utskottet några siffror och säger att Ritsem skulle ge ungefär 8 promille – alltså åtta tusendelar – av årskonsumtionen här i landet. Det talas också om att den ökning av produktionen som skulle komma till stånd genom Ritsem motsvarar ungefär 10 procent av den årliga ökningen. Detta är väl också ett besked om den relativt ringa betydelsen för vårt lands energiförsörjning som en utbyggnad av Ritsem har. Det sägs också att Ritsem behövs som toppkraftverk och att detta är mycket viktigt. Likaså har det understrukits – och det gjorde också utskottets ordförande mycket kraftigt i sitt anförande – att det må så vara att man kan få fram ytterligare energitillskott på annat sätt, men

vattenkraften är den i särklass mest miljövänliga. Det som vi har att erbjuda som alternativ när vi säger nej till utbyggd vattenkraft är sådant som hårt smutsar ned – som fallet är med oljeeldade kraftanläggningar – eller sådant som kan innebära miljöfaror av annat slag, t. ex. atomkraftverk.

Ja, jag har tittat litet på detta om toppkraft och bl. a. studerat Vattenfalls senaste redogörelse. Därvid har jag funnit att man redan har under utbyggnad ett antal anläggningar, som kommer i drift relativt snart och som just skall kunna ge toppkraft. Och efter vad jag kan se kommer det att ske till kostnader som är mycket rimliga. Det talas om projekt som skall kosta 55 miljoner och som enligt vad jag förstår skall ge mycket god effekt. Jag skall emellertid inte ta fram de siffrorna nu, men jag har dem med mig, och om någon ifrågasätter dem är jag beredd att återkomma i debatten och läsa in dem i kammarens protokoll.

Sedan är naturligtvis frågan om miljöfarligheten hos alternativen en mycket viktig synpunkt och någonting som vi har anledning att observera. Det redovisar vi också vår uppfattning om, eftersom just miljövårdssynpunkterna är så väsentliga när vi säger nej till Ritsemprojektet. Det finns inom riksdagen en mycket förträfflig möjlighet att informera sig om det ena och det andra, nämligen genom Sällskapet Riksdagsmän och forskare, RIFO. Under elva års tid har verksamheten varit i gång, och den som något så när flitigt besökt sammankomsterna, där det förekommit föredrag, paneldiskussioner och studiegrupper, har faktiskt lärt sig en hel del som vi äldre – jag talar i varje fall för mig själv – haft mycket litet begrepp om tidigare. En sak som man har lärt sig – lärare var i det sammanhanget professor Sven Brohult, Ingenjörsvetenskapsakademien – är att svavelhalten i oljorna är någonting som man utan tvivel kommer att kunna bemästra, helt enkelt därför att man är tvungen att bemästra det. Beträffande de oljeeldade kraftverken har man att räkna med att möta svårigheterna från två håll: dels genom att få in i pannorna en mindre svavelhaltig olja, dels genom att i större utsträckning rena från svavel den rök som släpps ut genom skorstenarna. Det ena som det andra är realistiska framtidsperspektiv och framtidsperspektiv som icke är alltför avlägsna. Det är inte bara här i landet vi har intresse av att få fram en lägre svavelhalt i oljorna; det har man även på många andra håll. Det innebär att producenterna har sökt sig fram till sådan olja. Det finns t. ex. i Libyen och Nigeria sådan olja, som lär utbjudas i betydande utsträckning på marknaden. Sovjets eldningsolja, av vilka vi köper inte så alldeles litet hit till landet, är också lågsvavliga. Och de länder som inte är lyckliga nog att kunna pumpa upp relativt lågsvavliga oljor ur sina källor, torde få bekväma sig till att i sina raffinaderier avlägsna en del av svavlet. Men visst kommer det att finnas svavel kvar; det kommer fortfarande att bli svavelhaltiga utsläpp med alla de synnerligen besvärande konsekvenser detta har. Men att man kommer att kunna prestera mera också ”på skorstensnivå” ger sakkunskapen besked om. Jag har här i handen Nordforsk, Miljövårdssektariatet, Publikation 1971:1. Jag hoppas att herrarna i departementet redan har studerat den. Där återges ett föredrag av en dansk civilingenjör, vilket hölls vid en konferens i november 1969. Där talas om att man i USA, Japan och Västtyskland har

nått mycket långt när det gäller att bemästra svavelutsläppen i röken. En delegation från Ingenjörsvetenskapsakademien har vid besök i Ruhrområdet för fjorton dagar sedan funnit att man tack vare ny teknik och nya insatser av kapital hade kunnat reducera utsläppet av dessa skadliga gaser med omkring 30 procent. Det har sagts att forskningen fortgår mycket intensivt och att vi utan tvekan kommer att kunna bemästra det problemet på ett hyggligt sätt.

Kontentan av detta blir att om vi i dag för vidare utbyggnad av kraftförsörjningen håller oss till oljeeldade verk, så har vi ett antal år framåt att dras med besvärande utsläpp från deras skorstenar – det är sant. Lägg märke till att jag säger ”besvärande”; det är väl ingen som vill använda ett annat ord. Men vi har att räkna med att man efter en tid kommer till rätta med dessa besvärligheter och inte längre behöver beteckna dessa verk som starkt miljöfarliga. Då står vi där med en anläggning som Ritsem, vars räntabilitet är tveksam och vars ingrepp i naturen aldrig kan göras ogjort – det är den stora skillnaden. Kan vi hålla ut ett antal år, genom en förnuftigare hushållning med den relativt goda tillgång till kraft som vi har här i landet, en neddämpning av Vattenfalls säljambitioner och utbyggnad av en del sådana verk som i dagens läge visserligen har besvärande utsläpp men som längre fram kommer att bli tolerabla, finns det förutsättningar för att läget skall bli ett annat.

Sedan har det talats om freden i Sarek, en överenskommelse träffad mellan vattenfallsstyrelsen och representanter för naturvården. Man har velat göra gällande att redan förekomsten av denna överenskommelse skulle göra att Vattenfall inte skulle förtas möjligheten att fullfölja den planerade utbyggnaden av Ritsem. Det var 1961 som denna överenskommelse träffades. Nu skriver vi 1971 – det är tio år gångna. I andra sammanhang brukar man räkna med en rullande planering, helt enkelt därför att man vet att vad som kan ha varit riktigt och sant vid ett tillfälle är inte alltid längre riktigt och sant om ett antal år – tio år är faktiskt en lång tid i relation till den snabba utveckling som vi bevittnar inom tekniken och inom samhället. Och det har skett saker sedan 1961. Atomkraften har marscherat fram på ett sätt som man knappast kunde föreställa sig då. Och samtidigt har vi blivit medvetna om riskerna av ingrepp i naturen på ett sätt som vi tidigare inte var. Båda dessa faktorer talar för en revidering av överenskommelsen i Sarek – freden i Sarek – som naturligtvis är ett alibi för Vattenfall så till vida att väl ingen människa skulle kunna tänka sig att kritisera Vattenfall för de kostnader som lagts ned på fortsatt projektering av en utbyggnad av Ritsem, också om nu riksdagen skulle säga nej till det projektet.

Tanken att revidera en överenskommelse är väl i och för sig inte så orimlig. I en artikel i Norrländska Socialdemokraten, som på ett kanske litet lustigt sätt tjänstevägen tillställdes riksdagsledamöterna från Vattenfall häromdagen, talar generaldirektören Grafström om behovet av omprövningar. Han säger att det kan bli aktuellt att ompröva t. ex. Vindelälvsbeslutet. Det betyder ju att man skulle kunna tänka sig någonting från Vattenfalls sida som gick emot tidigare beslut. Och vi här i riksdagen har ju omprövat våra egna beslut. Det inträng i nationalpark som det fattades beslut om i fjol innebar ju en ändring av vårt tidigare

beslut att avsätta detta område till nationalpark med de regler som gäller för en sådan.

Jag tror att det är nyttigt att naturvården noga följer vad som sker. Man måste nog ibland sätta frågetecken för vattenbyggarnas ambitioner. I samma tidning som jag nyss nämnde – Norrländska Socialdemokraten av den 8 maj – står t. ex. följande att läsa: "Repnis kraftverk är ingen särskilt lönande affär, men eftersom man inte räknar med något motstånd mot bygget, har man ändå ansett det värt att utnyttja. — — — Repnis-strömmen — ett uppskattat sportfiskevatten — kommer helt att torrläggas. De som lider skada blir samerna."

Någon kommentar till detta fanns inte i tidningen.

Jag har plockat med mig ett exemplar av Vattenfalls trevliga publikation "Vi i vattenfall", där en signatur som man inte behöver vara detektiv för att uttolka som andreredaktörens, skriver under stor röd rubrik "Akkats ett lönsamt bygge":

"Hur många kommer att gråta en tår när Akkats kraftstationsbygge är klart någon gång under hösten 1973? Det är ju nämligen så att Akkatsbygget med en gång sväljer två mycket vackra, gärna besökta turistmål — Akkats- och Kaitumfallen belägna i Lilla Lule älv endast några km utanför Jokkmokks samhälle. Mera lättillgängliga forsar och vattenfall får man leta efter, eftersom man passerar rätt över åtminstone Akkatsfallet vid landsvägsfärd mot Porjus. Det är alltså fråga om ett relativt stort ingrepp i naturen, men något motstånd från kommunen eller från speciella turistfrämjare eller miljövårdare har inte hörts av i detta fall." Jag läser nog detta lika väl som tidningsnotisen såsom ett besked om att vi yrkesmän i alla yrken kan se en aning ensidigt på problem, som kanske bör betraktas ur flera synvinklar.

Hittills har jag varit polemisk mot de synpunkter som den socialdemokratiska minoriteten i utskottet har fört fram och som herr Svanberg har pläderat för. Helt överens med honom är jag däremot när jag kommer till arbetstillfällena. Jag har tidigare varit verksam i det nu inte existerande bankoutskottet. Där hade vi att syssla med den mera principiella uppläggningsregionpolitiken, och till det hör ju också sysselsättningsproblemet. Utskottsledamöterna var på resa i de norra länen och gjorde sig där personligen bekanta med de synnerligen svåra förhållanden som råder där uppe. Jag instämmer helt i de formuleringar som utskottets ordförande här använde om samhällets skyldighet att känna sitt ansvar och söka bereda alternativa sysselsättningar. Jag nämnde redan inledningsvis att det för den som är engagerad såsom förtroendeman, anställd eller medlem av Byggnadsarbetareförbundet — den grupp som närmast drabbas — ligger särskilt nära att önska utbyggnad av Ritsem.

Den skrivelse som kom till utskottet har vi studerat med uppmärksamhet. Vi har sett att det står i den att åtgärder har vidtagits i syfte att öka sysselsättningen. Sålunda har regeringen vid två tillfällen — den 12 mars och den 6 april — beslutat om igångsättning av byggande av bl. a. bostäder och sjukhus och även lämnat dispens från investeringsavgiften på oprioriterade projekt. Det är väl en antydning om vad som kan göras. Kommer jag senare i debatten — eller någon annan som företräder våra synpunkter — att bli tillfrågad om vi är beredda att med omedelbar

verkan anvisa sysselsättningstillfällen för dem som nu står utan sysselsättning, när Vattenfall avslutar närbelägna arbetsprojekt, skall jag genast deklarerat för min del att det är jag inte. Jag är rädd att inte heller de andra kan det. Men det är en situation – trösten är ringa – som de som här drabbas inte är ensamma om.

Möjligen skulle man utöver detta kunna säga att det kanske är en ännu större tragik, när man saknar möjligheter att bereda sysselsättning för personer som bor på en etablerad ort, där det finns egna hem för invånarna och samhällsservice av olika slag, än vad det är att inte kunna bereda arbete åt personer som hade varit hänvisade till långa pendlingsresor – tio, femton mil – mellan arbetsplatsen och bostaden och som dessutom hade vetat att de arbetsuppgifter som de hade på den plats där de är hänvisade till att bo i baracker var relativt tidsbegränsade och att problemet sedan dyker upp där på nytt.

Vi är som sagt inte beredda att komma med något besked om vad som kan göras i dag. Men vad som har gjorts från regeringshåll och från länsstyrelsen är dock att man har lämnat anvisningar på saker som bör kunna göras. Vi vet såväl att när man interPELLERAR om sysselsättningsförhållandena, speciellt i Norrbotten, får man från regeringen och kanslihuset besked om att så mycket är på gång; att man utreder – för mycket anser somliga – att man i varje fall observerar problemet noggrant och så småningom skall kunna komma med någonting.

Men jag säger det på nytt: Det verkligt bekymmersamma är frågan om att skapa arbetstillfällen åt dem som bor där uppe. Hade inte det problemet funnits, tror jag för min del att inte heller socialdemokraterna skulle ha funnit att den ringa ekonomiska båtnaden och det låga behovet av Ritsem för kraftförsörjningen kan uppväga de nackdelar som jag nu kommer över till.

De nackdelarna är ingreppen i samernas existens och de skador ur naturvårdssynpunkt som ligger i intrånget. Vad som menas med naturvård skall jag återkomma till.

I början av mitt anförande sade jag att vi inom utskottet inte var experter på det ena eller det andra. Här har talats litet hänfullt i dag – och tidigare i TV också – om medborgare från andra delar av landet som söker bedöma förhållandena där uppe och försöker ha en uppfattning om hur man skall bete sig. Vi skåningar gör oss kanske ibland skyldiga till detsamma: vi tycker att vi mera borde få ta hand om en del av våra angelägenheter. Men vi får väl erkänna att det behövs fysisk riksplanering, eller vad det nu är för honnörssord som används i sammanhanget. – Att jag som skåning inte är särskilt förtrogen med rennäringen behöver jag väl däremot inte alls understryka.

Vi har emellertid i utskottet kunnat lyssna till en ombudsman för samerna. Han har faktiskt råkat ut för att bli litet nerklassad genom att man har understrukit hans egenskap av ombudsman. Det är inte i alla sammanhang vi är så negativa mot ombudsmän – de har en viss överblick och arbetar sig väl efter förmåga in i de ärenden de har att handlägga. Men hur som helst: vi har inte bara lyssnat till en ombudsman, utan vi har också haft tillfälle att i TV höra en same som yttrade sig – en representativ sådan enligt vad jag förstår. Han förklarade i TV-program-

met "Målet gäller Kaitum", att om man fullföljde Ritsemprojektet, skulle det innebära dödsstöten åt rennaringen. Andra har påstått att detta inte är riktigt, och man har hänvisat till att vissa överenskommelser preliminärt har kunnat träffas, att av de tre berörda samebyarna två tycks vara mogna för en överenskommelse, medan däremot den tredje säger nej.

Den som räknar i kronor blir kanske ibland förbluffad över att det finns människor som säger nej till ersättningsbelopp som räknas i miljoner, stora belopp för oss alla och oerhört stora belopp för dem som tidigare inte haft mycket kontanter att röra sig med. Men det tycks vara så att samebefolkningen delar den inställning som karakteriseras av parollen "Vi flytt' int'!" De vill inte lämna nejder där de har sin tillvaro, och de tycks inte heller vilja helt ändra de gamla livsformer som är deras.

En same har tillställt utskottet en liten publikation. Jag skall låta honom komma till tals med de förtätade formuleringar som konstnärskapet kan finna fram till. Det är några rader som har skrivits av samediktaren Paulus Utsi, och dikten heter "Mitt hemland". På fem rader står där:

"Farväl, mitt hemland!
Stigarna har blivit trånga.
Motvilligt och med tunga steg
jag måste lämna platserna,
där jag växt upp."

Det har funnits en viss benägenhet att värdera ned synpunkterna hos de renskötande samerna. Man har talat om för oss hur få de är, man har talat om för oss att många av dem inte längre eftersträvar detta hårda och föga lönsamma liv, man har talat om för oss att det är en belastning för statskassan att den vinterutfordring som tycks behövas, bara den, drar kostnader som gör att en realistisk kalkyl för rennaringen slutar på ett minus. Men även i andra sammanhang är vi beredda att räkna med minus. Se på den stadsbefolkning som har sin utkomst vid Norrbottens järnverk, ett företag som vi med öppna ögon satsar mycket pengar på för att bereda möjlighet åt dem som bor i regionen att få sysselsättning och meningsfylld tillvaro.

Jag återkommer så till det som jag kallade naturvård. Också där vill jag i stillsam polemik mot utskottets ordförande säga att det inte bara är fråga om naturromantik, om romantiker från Stockholm, som kommer upp i fjällen för att hämta en näsa frisk luft. "Romantiska utsvävningar" var en formulering som jag minns från ett av programmen i TV. Den gavs av en av dem som förordade utbyggnad av Ritsem. För att återkomma för tredje gången till tidningen Norrländska Socialdemokraten, som vi fick ett exemplar av häromdagen, kan nämnas att man där talar om "naturhysteri". "Naturknuttar" är en formulering som enligt ett tidningsreferat har använts av en talesman för Vattenfall.

Näja, det där är kanske inte något att hänga upp sig på. Det kanske bara är ett besked om att de som använder dessa termer lever kvar i en gammal uppfattning om vad naturvård innebär. På sin tid bestod den kanske i att man satte upp järnstaket kring konstiga träd och förklarade att man inte fick plocka den eller den blomman. Sedan dess har

begreppet vidgats väsentligt. Jag återkommer till det.

En av dem som lämnade besked i utskottet var justitierådet Walin, som är ordförande i Svenska naturskyddsföreningen. Hellre än att själv försöka mig på några formuleringar skall jag återge ett litet stycke av vad han sade. Jag har bett att få tillgång till hans manuskript, och han har vänligen skickat över det till mig. Jag citerar alltså efter honom, som väl får anses vara en person som har möjligheter att bedöma detta områdes värde i förhållande till andra områden: "När jag besökte området har jag personligen blivit mycket imponerad av alla zonerna. Landskapligt vill jag framhålla renheten över Sitas med grus- och stenfälten, vidare björkregionen, ängarna och myrarna vid Auta, arkipelagen i sjön samt Teusadalen med sitt mäktiga valv jämförligt med Lapporten. Allt blir med kraftbygget förstört, mister sin äkthet och blir på stora områden mycket fult. Sjöarna förvandlas till kalhedssjöar utan vegetation vid stränderna, dammen spärrar dalen, vägarna lämnar sina kraftiga spår, vattnet försvinner ur Teusadalen där inga spegeldammar kan ge ersättning. Härtill kommer schaktning och tippar samt vägen från Suorva till Ritsem som lök på laxen genom en lång ur naturvårdssynpunkt viktig sträcka." Så långt justitierådet Walin.

Även om man stannar vid sådana formuleringar som kanske kan betecknas som naturromantik, förefaller det nog som om den romantiken och de värden som ligger under den romantiska känslan är någonting som man inte bör skoja bort. Men det är inte så att bakom naturvårdens strävanden numera bara ligger romantiska känslor. Det ligger en betydande grad av realism i den verksamheten. Det är någonting man har kunnat iakttaga på andra områden. De som en gång i världen talade om pacifism, om en samverkan mellan nationerna för en fredlig koexistens, betraktades på sin tid som romantiker, fantaster. Nu har man kommit en bit på en väg där det visserligen har noterats många bakslag och där det också framdeles kommer att noteras många bakslag men som man dock är överens om att vi måste vandra vidare på. Något liknande gäller väl också naturvärden. Vi har blivit mera på det klara med vilka värden som där står på spel. Vi i den äldre generationen kanske inte är så inställda på det som de yngre. När utskottets ordförande och jag – jämgamla ungefär – gick i skolan, visste vi ingenting om termen ekologi; för min del gäller det då absolut säkert. Nu har jag faktiskt blivit på det klara med vad den termen närmare innebär och vad som döljer sig bakom den i fråga om fakta. Detta har skett genom den vuxenundervisning som vi fått av våra vänner vetenskapsmännen bland Riksdagsmän och forskare. Vi har fått klart för oss hur viktigt det känsliga samspelet mellan olika faktorer inom naturen är, hur en rubbad faktor påverkar andra faktorer och hur detta kan slå tillbaka på mänsklighetens existensvillkor och hindra oss att nå just det mål som vi tänkt oss nå.

Exemplen är många. Vi läser om dem i facktidkrifter och ibland också i populärare sammanhang. Vi vet hur man t. ex. infört tunga boskapsraser i länder där man tidigare inte haft sådana, hur dessa gått illa åt vegetationen, så att varken de själva kan existera där nu eller de djur som befolkningen tidigare hade eller den vilda fauna som tidigare betydde så mycket för befolkningens proteinförsörjning. Vi har sett

exempel på hur västerländsk expertis har hårdexploaterat tropiska områden och tagit ut skördar som kanske till att börja med innebar betydande ekonomiska vinster men som redan nu har visat sig innebära en sådan påfrestning för jorden, bl. a. därför att den har blottställt jorden för insolningen, att man har jord som ser ut som sprucken cement, ofruktbar och karg, där befolkningen tidigare hämtade sin näring, knappare än den som européerna siktar till, men dock dräglig.

Exemplen kan mångfaldigas som vi vet. Jag tog med mig ett exemplar av Utrikespolitiska institutets skriftserie "Internationell miljövård på väg?" Den kom för någon vecka sedan. Där står t. ex.: "Flera forskare anser till exempel att den väldiga Assuandammen är ett ekologiskt misstag. Fiskefångsterna har minskat från 18 000 ton till 500 ton i Medelhavet utanför kusten, Nildeltat har försaltats och eroderats ner med åtföljande nedgång i skördarna, parasitsjukdomen bilharzia har spritts till människor i tidigare inte smittade områden och hastigt växande vattenblom breder ut sig i dammen."

Det var alltså ur Världspolitikens dagsfrågor nr 4 1971 – jag kan väl göra reklam för skriften, eftersom det är ett statsunderstött företag som ger ut den.

När vi har sådana erfarenheter och kännedom om sådana fakta gör detta väl att vi kan se annorlunda på naturvård än vad vi har gjort förut. Det är inte någon exklusiv historia för folk som reser upp för att få en nypa frisk luft – vilket i och för sig kan behövas om man går mycket i Stockholm. Det är inte någonting bara för den som är fantast på fauna och flora. Detta är någonting av väsentligt intresse för oss alla – för den som bor i regionen, för den som är medborgare i det land dit regionen hör, och jag skulle också vilja påstå för världen som sådan. Det är allt skäl att tala om internationell miljövård, och det är allt skäl att hoppas att det frågetecknet som ännu står efter rubriken på den bok, jag nyss citerade, skall kunna tas bort.

Vad som tidigare har betraktats som en utgift kan visa sig vara en kostnad som det är riktigt att ta. Att restituera är svårt och dyrbart. För att inte tala osakligt om Norrland, som norrlänningar väl menar att vi skåningar kan göra, återvänder jag ett tag till min skånska hembygd, där man har kunnat läsa besked om utredningar som går ut på att Ringsjön, som många av våra tätorter får sitt vatten ifrån och som tidigare var en uppskattad badsjö, nu är så nedsmutsad att kreatur dör när de dricker av vattnet och att de restaureringsåtgärder som under alla förhållanden måste till kommer att sluta med en räkning på så där 20 miljoner kronor, sågs det nu. Får man en offert på ett tidigt stadium så brukar erfarenheten säga att inte blir det billigare utan tvärtom dyrare.

Ett litet besked om att sådan pessimism kan vara berättigad hämtar jag från en annan uppgift. Intill Växjö har det funnits en liten göl, kan vi nästan säga, som heter Trummen. Den missköttes svårt. Den blev till sanitär olägenhet. Man måste göra någonting åt det. Man har kommit en bit på vägen med att restaurera den. Ytan lär röra sig om ungefär en kvadratkilometer, och kostnaden beräknas till två miljoner kronor för att bli av med det som genom misskötsel blivit en sanitär olägenhet som man måste bringa ur världen.

Herr talman! Jag har talat länge. Men jag åberopar vad utskottets ordförande började med och som vi väl alla är överens om, nämligen att detta är en oerhört viktig fråga. Jag skulle rent av vilja påstå att vi befinner oss vid en skiljeväg där det är fråga om ett principiellt ställningstagande: skall vi gå den ena vägen eller den andra?

För tio år sedan tycks det ha varit en förhållandevis lätt match och ett rimligt ställningstagande att göra upp såsom man gjorde vid freden i Sarek. I år står vi tydligen här i kammaren relativt jämna i våra uppfattningar. Låt mig våga det uttalandet att om ytterligare tio år skulle man hårt klandra denna riksdag om vi hade följt exploateringslinjen.

Vad som skett under de tio förflutna åren har jag som hastigast berört. Atomkraften har kommit fram, möjligheterna att bemästra miljöskadorna av alternativa sätt att alstra kraft har blivit större än de var förut, och medvetandet om riskerna att gripa in i naturens kretslopp har blivit klarare än vad de var förut.

Om jag så vågar uttalandet att man om tio år skulle finna anledning att hårt kritisera dagens beslutfattare, om de gick på fortsatt exploatering, så motiverar jag det så här. En viss omvärdering har ägt rum. Äldre generationer som hade knappare villkor var vana att räkna med sådant som kan uttryckas i kronor och ören. Vi skall inte kritisera dem för det. Vi skall inte kalla dem materialister fördenskull. Vi kan helt enkelt konstatera att den som nått fram till drägligare villkor, rent av till goda villkor, han har råd att räkna med annat än de värden som går att mäta i kronor och ören. Dithän har vi nått i vårt samhälle. Speciellt anser sig den unga generationen kunna konstatera att de i sin livsföring inte kräver en del utav de ting, betecknade som statusprylar och annat trams, som vi satsar en del av vårt välstånd på. Välstånd och välfärd ställes mot varandra, och man är inte längre säker på att de begreppen är så helt överensstämmande.

Till välfärden räknar man att ha tillgång här i landet till oförstörd natur. All right, säger somliga, det talas om den sista vildmarken, men se hur mycket vi har kvar! Nog blir det plats för oss alla. — Men driver man det resonemanget att inget är det sista, kommer man till slut till den punkt där man ingenting har kvar, och dit vill inte den unga generationen komma. De unga vill inte komma dithän, och de vill inte att deras efterkommande skall försättas i en situation, där man inte längre kan uppleva ett levande vatten annat än i något enstaka naturreservat, där man förstört den naturliga rytmen i ett vattensystem — och vi har inom Rifo också fått besked om vad det innebär för förslumningen av Östersjön — där man inte längre kan uppleva i frihet de djurarter som vi ännu kan glädja oss åt i vårt land och där man inte längre lämnar möjlighet åt vissa folkgrupper att driva sitt näringsfång på det sätt de önskar.

Detta är värden som äsätts en hög prioritet. I ungdomens Tio i topp kommer de väsentligt högre än vad de gjorde hos den gamla generationen.

Till detta kommer också det växande internationella medvetandet att det inte bara är en angelägenhet för oss, som i vårt land är lyckliga nog att ännu ha relativt mycket kvar av dessa värden, utan att det är sådant som bör kunna tas i anspråk också av andra världsmedborgare vilka

kommer att söka sig hit och vilka kommer att öka trycket på de bevarade områdena och därmed också nödvändigheten av att dessa är väl tilltagna.

Jag tror att jag på detta sätt punkt för punkt har gått igenom det resonemang som vi har fört inom majoriteten. Vi har sagt oss följande. Kalkylen är ekonomiskt ointressant och vår konsumtion av kraft hög. Vi lever i ett överflödssamhälle, och vi behöver inte på något sätt ömka oss. Önskar vi likväl komma upp i ett ännu högre överflöd, ger Ritsemprojektet oss relativt litet. Arbetstillfällena betecknade jag som det verkligt svåra i problematiken, och jag erkände öppet att jag därvidlag inte har något att komma med.

Beträffande naturvårdsaspekten protesterade jag en aning mot dem som betraktar den som fjanteri och hysteri och sade att exempel från vårt land och från utlandet borde ge besked om att det är väsentligt viktigare ting som står på spel. Och slutligen erinrade jag om värdeskalan, som förskjutes mellan den äldre och den yngre generationen, och menade därför att vårt beslut i dag skall träffas med hänsynstagande till de människor som i framtiden skall bo i vårt land och som klart har givit besked om hur de ser på detta ärende.

Jag ber, herr talman, att få tillstyrka utskottets förslag.

I detta anförande instämde herrar Schött, Wijkman, Clarkson, Strindberg, Komstedt, Nisser, Werner i Malmö, Winberg och Nordgren (samtliga m).

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets vice ordförande herr Regnéll gjorde på sitt korrekta sätt ett konstaterande som jag skall be att få instämma i. Han sade att Vattenfalls tjänstemän är fackmän som ser saken på sitt sätt, men sedan är det förtroendemännens bedömning av detta som är utslagsgivande. Det anser jag vara helt riktigt: fackmännen svarar för sin tolkning, och sedan är det förtroendemännen som skall göra bedömningen. Vid denna bedömning kommer herr Regnéll och jag till olika resultat. Jag tror inte att man kan komma dithän att vi minskar vår energiförbrukning så mycket att vi inte behöver bygga ut vår elkraftproduktion i framtiden eller att vi kan göra ett så långt uppehåll i utbyggandet som herr Regnéll tror.

Vad herr Regnéll sade är intressant, ty i den här debatten har ofta förekommit övertramp. Vattenfalls tjänstemän har karakteriserats som vandaler, det har talats om övergrepp, lurendrejeri osv., och jag vill kraftigt reagera mot detta. Vattenfalls tjänstemän sköter ett arbete som de är satta till, och de har uppträtt helt korrekt.

Herr Regnéll nämnde några som har talat inför utskottet. Han har sett en same sade han – vi har också sett en same i TV, som talade om att utbyggnaden var att ge dödsstöten åt rennäringen – och vidare nämnde herr Regnéll justitierådet Walin. Herr Regnéll frågade: Skall inte dessa bägge också betraktas som fackmän på sitt område? Och hör inte de synpunkter de anfört till det som vi har att bedöma värdet av? Jo, det tycker jag också att man måste ta med här.

Herr Regnéll sade att han inte kan ge anvisning på någon annan

sysselsättning. Låt mig säga att det är ett ärligt erkännande, och det är inte olikt herr vice ordföranden i utskottet. Men han sade mot slutet någonting som är väsentligt, nämligen att vi kanske räknar för mycket i kronor och ören. Nu har vi råd att inte göra det, sade herr Regnéll. Ja, herr Regnéll och jag har råd att inte göra det, men de arbetslösa uppe i norr kanske fortfarande litet grand har sinne för att räkna i kronor och ören. De befinner sig inte i samma omständigheter som herr Regnéll och jag.

Så ett par ord om detta att man skall spara något område åt människor som kommer från Stockholm för att få en nypa luft. Vilka besöker Ritsem som det ser ut nu? Den siffra som uppgivits till mig är ca 200 personer per år, och det är människor som vandrar genom vildmarken tiotals mil för att komma dit upp. Vad man vinner med att bygga ut Ritsem och bygga vägen är att de vanliga turisterna kan komma dit och få frisk luft och se den vildmark som kommer att finnas där ändå.

Herr Regnéll nämnde Paulus Utsi i denna debatt. Jag undrar hur det skulle se ut om vi byggde vår riksplanering på vad t. ex. Nils Ferlin har skrivit. Paulus Utsi är konstnär. Vad han har skrivit är inget inlägg i den här debatten.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr ordföranden i utskottet sade att företrädare för naturvården talat om Vattenfalls folk som vandaler. Jag har inte noterat att någon ansvarig har använt en sådan formulering. Har den använts på annat håll, så är det ju helt klart att den saknar täckning och är mindre väl överlagd.

Övertramp görs lätt. I den artikel i Norrländska Socialdemokraten som generaldirektören Grafström skrivit utgick han från begreppet baggböleri, den otrevliga företeelsen på 1860-talet, när befolkningen i Norrland släppte ifrån sig sina skogar till de stora företagen mot mycket ringa ersättning. I artikeln gjordes en jämförelse med vad som hänt under 1960-talet, alltså 100 år senare, och enligt författarens mening hade också då bedrivits baggböleri i fråga om politiken i Norrbotten – eller i Norrland över huvud taget tror jag att det stod. Det tycker jag nog var ett mindre väl valt uttryck.

När herr Svanberg läser mitt anförande tror jag att han kommer att finna att jag talade om arbetstillfällena där uppe som det verkliga problemet. Jag sade att de som drabbas av brist på sysselsättning verkligen måste få något annat i stället. Det är inte någon som helst skillnad i vår uppfattning på den punkten. Att de som känner detta på sin rygg känner det på ett helt annat sätt än vi gör här nere är ju alldeles klart.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad jag sade beträffande herr Regnélls yttrande om arbetstillfällena var ett påpekande av att han helt riktigt inte gav något svar. Herr Regnéll står för sin uppfattning och medger att han inte har något svar att ge. Det går inte att skaffa fram sysselsättning för dessa människor så enkelt som man kanske ibland kan tro av tidningspolemiken.

Herr Regnéll var också inne på något annat. Han undrade varför vi skall bry oss om freden i Sarek. Det är väl ingenting att fästa sig vid, det är ett tio år gammalt dokument. Vi kan väl försöka ordna det på annat sätt; Vattenfall borde ha kunnat planera bättre, osv.

Hur var det med freden i Sarek, som skulle vara underlag för Vattenfalls planering? Där ingick Vindelälven, och där ingick Ritsem. Riksdagen har ryckt undan sin del av denna överenskommelse, står inte för denna uppgörelse – det är inte en uppgörelse med riksdagen i och för sig – och har plockat undan Vindelälven. Nu plockar man undan Ritsem, och så begär man ändå att Vattenfall skall klara sin planering och säger att det är tokigt om inte Vattenfall gör det. Man kan väl inte på det sättet utan vidare bara peka på att Vattenfall skall klara detta när riksdagen inte ger Vattenfall möjlighet att ordentligt planera. Det är en svaghet i den argumentation som jag tycker att herr Regnéll i många stycken fört utomordentligt sakligt och riktigt.

Vi bör också tala några ord om överord här. Jag sade att man framställer Vattenfalls tjänstemän som vandaler. Det är detsamma som när man använder överord om att samernas utkomstmöjligheter ödeläggs – jag tror att herr Regnéll använde uttrycket att det var en dödsstöt åt rennäringen. Det var visserligen ett citat, men sådana ord hör inte hemma här.

Det är ingen dödsstöt åt rennäringen. Jag skulle bara vilja peka på en enda sak. Hur är det med de samer som bor söder om Ritsem, dvs. de områden som i stor utsträckning varit utsatta för Vattenfalls härjningar, jämfört med de samer som bor norr om Ritsem och som inte varit utsatta för Vattenfalls vandalmetoder? De som bor söder om Ritsem har en betydligt bättre ekonomisk situation än de som bor norr därom. Formerna för samernas levnadsvillkor och yrkesutövning ändras under årens lopp liksom allting annat. Vi skall inte betrakta dem som något stillastående, som något som inte kan ändras, utan även där bör vi kunna säga att det finns möjlighet till en omändring. Vi bör därför ta bort sådana ord som dödsstöt åt rennäringen, förödande av vår sista vildmark, att vi inte har några naturresurser kvar osv., naturresurser som enligt utskottets mening skulle vara förbehållna ett mycket litet fåtal människor.

Jag tror att herr Regnéll har rätt i en annan bild som han använde. Han sade att vi hade fått en bristfällig skolutbildning båda två. Vi visste inte vad ekologi var. Det är alldeles riktigt. Jag visste inte vad det var på skoltiden liksom inte heller herr Regnéll. Sedan har vi fått utbildning och framför allt utbildning i vad Maxim Gorkij kallade "mina universitet", alltså i livets skola. Vi kanske bitvis haft litet olika kurser i den skolan, herr Regnéll och jag. Jag kanske har stött på dessa människor som verkligen ser detta på ett mycket allvarligare sätt än herr Regnéll.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Det genmälet skulle gälla herr Svanbergs uppfattning om freden i Sarek. Herr Svanberg korrigerade sig själv när han tidigare råkat säga att riksdagen inte stod vid sitt ord. Såvitt jag förstätt det rätt var riksdagen inte inkopplad på freden i Sarek. Men det innebär inte att

bekymren för Vattenfall varit mindre, när man nu planerat utifrån den uppgörelse som man ansett sig kunna räkna med.

Jag framhöll att något som helst klander mot Vattenfall för de kostnader som man lagt ner på projekteringen rimligen inte kan framföras. Tvärtom, det skulle ha funnits anledning klandra Vattenfall, om man inte i god tid planerat för ett projekt som man ansåg sig ha anledning räkna med.

Principiellt får man säga att det är bättre att ändra sig på ett tidigt stadium än att ändra sig på ett sent stadium. Tar vi andra projekt på kraftförsörjningens område, måste det beklagas att man t. ex. löpte linan ut beträffande Marviken, att man inte på ett tidigare stadium lyssnade till dem som med, efter vad man nu ser, mycket goda skäl ansåg att detta var en felaktig satsning. Att satsningen gjordes, all right, det kan ha varit rätt den gången, men i och med att man såg att man kom in på fel spår skulle man ha slagit till bromsarna och backat och inte tjurigt kört vidare. Samma princip gäller för freden i Sarek: låt oss inte arbeta med en planering som i detta fall skulle vara tio år gammal – ja, jag vill säga: tio år *för* gammal.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Jag kan i mycket instämma med vad herr Regnéll sade i sitt anförande, som ju till stora delar var en predikan om den framtida naturvården och i vilket han täckte in många av detta projekts bieffekter.

Frågan om statens vattenvallsverks hemställan till Kungl. Maj:t om godkännande av åtgärder för byggande av Ritsems kraftstation med reglering av sjöarna Sitasjaure och Autajaure samt byggande av vägen mellan Suorva och Ritsem jämte anvisande av medel härför inom statens vattenvallsverks investeringsram, vilket upptagits i årets statsverksproposition, har, som här betygats, fångat intresset i mycket hög grad. Det har återspeglats i hela landets tidningspress, i TV och i radio. Frågan är om man i dag kan finna några argument som inte tidigare har redovisats i debatten. Men de argument som finns bör naturligtvis redovisas en dag som denna till riksdagens protokoll.

Det är i första hand naturvårdsintressena och den skada som ingreppen skulle vålla samerna som har engagerat oss inom centerpartiet. Utbyggnaden av Ritsems kraftverk skulle bli ett stort ingrepp i Stora Sjöfallets nationalpark. Anläggningen beräknas kosta 154,9 miljoner kronor, varav 1,7 miljoner kronor beräknas falla på budgetåret 1971/72.

Men det är inte kostnaden som är den väsentliga knäckfrågan – det är den principiella synpunkten på naturvärdena i detta område. De kalkyler som Vattenfall har redovisat visar på en räntabilitet som skulle vara tillfredsställande – den ligger på 8 procent efter skatt, vilket staten och de statliga företagen gärna strävar efter att uppnå. Det är bara fråga om huruvida man skall räkna in vägen som man ämnar bygga till en kostnad av ca 17 miljoner kronor. Det kan naturligtvis diskuteras om den skall beräknas fylla även andra behov än kraftverkets.

Vi har klart för oss att utbyggnaden av Ritsem ger ett så litet tillskott av energi för landets framtida totala behov att det på intet sätt förhindrar utbyggnaden av kraftverksanläggningar som inte är knutna till vatten-

kraft, nämligen värmeverken. Det är också en knäckfråga som vi måste ta hänsyn till. Hade denna utbyggnad för överskådlig tid förhindrat tillkomsten av sådana anläggningar, skulle frågan åtminstone för mig ha kommit i ett annat läge. Men när man finner att Ritsem tillgodoser endast 0,8 procent av årskonsumtionen i Sverige och endast 10 procent av den årliga ökningen i tillväxten börjar man räkna på vad man skall väga detta emot.

Intresset för att rädda de här sjösystemen av naturvårdsskäl har, som herr Regnéll tidigare underströk, ökat i landet undan för undan. Den största debatten hittills om avvägningen mellan naturvård, landskapskydd och exploatering av vattenkraft var väl den som gällde Vindelälvens utbyggnad. Nu har vi kommit fram till fråga nr 2, som avser utbyggnaden av Ritsem och regleringen av Kaitumsjöarna för vattnets avledande därifrån ned till Lule älv. Visserligen är Kaitumprojektet inte upptaget i Kungl. Maj:ts förslag, men då det projektet är föremål för Vattenfalls planering och Vattenfall även har fört det inför Övre Norrbygdens vattendomstol har vi ansett att de båda frågorna har ganska nära samband med varandra och gott kan medtagas i samma bedömning.

Bygandet av en kraftstation vid Ritsemjokk medför som sagt att man ingriper i ett tidigare skyddat, stort område. Visserligen gav riksdagen principiellt sitt bifall hösten 1970, men motståndet i landet har växt. Dessutom har kanhända den politiska maktställningen förändrats, men jag tror inte att det beror därpå. Undan för undan har det växt fram ett segt motstånd mot denna utbyggnad. Naturvärdena är naturligtvis tillsammans med renskötseln det väsentliga. Svenska naturskyddsföreningen avstyrker de aktuella projekten, och sammanledes gör Svenska samernas riksförbund.

Frågan som vi ställer är givetvis hur mycket orörd natur vi anser oss ha råd att bevara i dess ursprungliga skick. Det måste alltid ligga i botten för denna bedömning. Här är det ju inte fråga om att bevara ett kulturlandskap eller minnen av människors levnadsbetingelser från olika århundraden, utan här gäller det att bevara en natur som varit orörd sedan skapelsens början, kan man nästan säga.

Jag vet fuller väl att villkoret för ett starkt tekniskt och materiellt framåtskridande ofta är en hård exploatering av natur osv. Frågan är, som man har sagt, hur man skall avväga detta exploateringsförfarande, som i och för sig till viss del är oundvikligt för att driva utvecklingen framåt. I detta fall anser vi som står för utskottet att i valet mellan en teknisk och ekonomisk exploatering å ena sidan och skyddet av den ursprungliga naturen i Stora Sjöfallets nationalpark å andra sidan väger skälen över till naturvärdenas förmån.

Frågan om rennäringen är ett speciellt problem, som naturligtvis näppeligen kan förekomma i så många delar av vårt land. Om det nu finns en grupp samer som vill fortsätta sin näring, som deras förfäder drivit i århundraden, skall vi naturligtvis ta oss en funderare på om vi inte skall låta våra vänner samerna även i fortsättningen vara en liten del av den tavla som Sveriges land och folk utgör.

De botaniska värdena i området är mycket starkt dokumenterade. Det ekologiska sambandet mellan detta område och Sjaunja fågelskyddsområde är mycket starkt dokumenterat.

När man lyssnar till samernas representant kan man inte undgå att fundera över den här folkgruppens problem. Det lär inte finnas någon riktigt tillförlitlig folkräkning angående samerna, men man beräknar att de allt som allt i vårt land utgör ca 10 000 personer. Naturligtvis är det långtifrån alla som finns kvar i Norrland eller bedriver rennäring.

Det har också gjorts gällande att samerna i detta område en gång mot sin vilja måst flytta från Karesuando på grund av lagstiftning som på sin tid genomfördes. Samegruppen har också skrivit till Förenta nationerna och framfört sina synpunkter på det intrång som de ständigt utsätts för genom samhällets utbyggnad. Renskötseln erfordrar stora och speciella områden för kalvning, och de kalvningsland som samerna räknar till de värdefullaste ligger just i det område som här skall regleras och sättas under vatten.

Som ett starkt skäl för en utbyggnad anger reservanternas sysselsättningen under utbyggnadstiden. Jag vill också som herr Regnéll kraftigt understryka att sysselsättningen i Norrland naturligtvis är oerhört viktig. Men denna sysselsättningsfaktor är ju inte lik andra. Man kommer inte ifrån att det här gäller en Döbelns medicin. När utbyggnaden är färdig, ger den inte något arbete för anläggningsarbetarna längre.

Jag vill understryka att det är mycket angeläget att hysa medkänsla med och känna ansvar för dem som inte har arbete på grund av vikande näringsliv, men det bör ta sig uttryck i åtgärder som ger trygghet på längre sikt för människorna. Jag vet att det är svårt att klara sysselsättningsfrågorna. Bland dem som ivrar för utbyggnaden varierar ju värdeomdömena om samma sak ganska mycket. Reservanternas säger att vägen mellan Suorva och Ritsem, som nu planeras ingå i företaget, "skulle få stor betydelse för strävandena att vidga turistverksamheten och därmed sysselsättningen inom Gällivare kommun". Men vattenfallsstyrelsens ledning talar om "de minst sagt diffusa extra existensmöjligheter som turism och forskning etc. kan ge norrlänningarna". Där talar man i ett annat tonläge och med en annan bedömning.

Det är klart att vattenfallsstyrelsen skall arbeta och fullgöra den uppgift som den är tillsatt för. Men jag vill gärna uttrycka min mening och ifrågasätta om det kunde vara alldeles nödvändigt att man i måndags, den 10 maj, erbjöd Sörkaitums samer 3 miljoner kronor för att göra upp. Samernas majoritet sade nej; de ville inte träffa något avtal i detta läge. Frågan är alltså om det är fullkomligt nödvändigt att man strax innan ärendet skall avgöras i riksdagen företar en sådan åtgärd.

Utskottets herr ordförande nämnde att vi skulle ha låtit framskymta att den sista orörda vildmarken här skulle vara i fara. Jag har inte märkt något resonemang från utskottsmajoriteten i den riktningen. Vi vet att det fortfarande finns stora områden som är skyddade, men det berör inte vår bedömning när det gäller att just bevara detta område.

Utskottsordföranden nämnde också att Lule älv är den mest utbyggda älven; dess utbyggnad lär svara för en sjättedel av produktionen av elkraft här i landet. Men den utbyggnad som är gjord ligger ju nedströms, och det innebär att det är stora värden som räddas om man kan skydda den natur som ligger ovanför de tidigare kraftverken – den natur som ligger närmare källorna av Luleälvens vatten.

Utskottsordföranden nämnde också att man behöver vattenkraften för att balansera de stora svängningarna i konsumtionen av energi i landet. Men jag har en känsla av att så pass mycket vattenkraft finns väl utbyggd att vi kan räkna med att denna balansering skall kunna klaras med den vattenkraft vi har. Hur skall annars sådana områden som Storbritannien och nordöstra USA, där utbyggnaden av värmekraftverken ju är mycket mera omfattande än i vårt land, kunna klara en balansering?

Det ställdes också frågan: Vad har man gjort med Vindelälven sedan beslutet kom att den inte skulle utbyggas? Ja, enligt vad jag vet har statsmakterna tillsatt en utredning som skall undersöka frågan om turismens utbyggnad, och bland den utredningens uppgifter har väl Vindelälven mycket hög prioritet. Då är det väl inte riktigt att säga att man inte är i gång med någonting för befolkningen i området kring Vindelälven.

Utskottsordföranden uttryckte också den uppfattningen att man inte tar hänsyn till de människor som bor här och till de människor som bor i Norrland över huvud taget. Men det är väl i alla fall så, att det allmänna stödområdet tidigare endast omfattat Norrland, och stora insatser har gjorts i Norrland. Näringsutskottet kommer också i vår att redovisa förslag från regeringen som utskottet har behandlat och som innebär ganska stort stöd för norrländska orter.

Så till sist ett genmäle med anledning av att man säger att den här frågan har gjorts politisk och att huvudfrågan är att man vill komma åt regeringen. Jag har svårt att tro att alla de organisationer som avstyrkt förslaget – t. ex. Sveriges fältbiologiska ungdomsförening, Svenska naturskyddsföreningen och Svenska samernas riksförbund – har skrivit sina utlåtanden och gjort sina uttalanden för att komma åt regeringen. Jag tror inte det – de har skrivit som de gjort därför att de i själva sakfrågan har den här uppfattningen.

En mera långsiktig planering av elförsörjningen är nödvändig, och det har vi också angett i vår partimotion. Det finns även med i ytterligare en motion från vår grupp av herrar Pettersson i Kvänum och Eriksson i Ulfaby. Man får ha klart för sig att det kan inte vara bra, om det är riktigt som Vattenfall sagt, att man fick arbeta i fem år med anläggningen i Trosatrakten och i tio år med Vindelälven, innan man fick besked om hur det skulle bli. Det kan ju inte vara något bra förhållande för Vattenfall. Därför har vi föreslagit i vår motion att det snarast för riksdagen presenteras en samlad plan över den framtida vattenutbyggnaden och de skadeverkningar och ingrepp som den kan medföra. Men vi har skrivit att i en sådan plan bör inte utbyggnaden av Kaitum ingå. Visserligen anger Vattenfall att Ritsem och Kaitum är oberoende av varandra, men om jag inte har fattat fel har man observerat att vinsten av Kaitum blir mindre om Ritsem inte byggs ut.

Herr talman! Jag nöjer mig med dessa motiveringar och ber att få yrka bifall till vad näringsutskottet hemställt i punkterna 1, 2, 3 och 4 i utskottets betänkande nr 15.

I detta anförande instämde herrar Johansson i Växjö och Andreasson, fröken Pehrsson samt herrar Börjesson i Falköping, Antonsson, Carlsson i Vikmanshyttan, Svanström och Gernandt (samtliga c).

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Jag skall börja med ett kort citat, som i varje fall *en* ledamot på regeringsbanken känner igen: "Konferensen uppmanar regeringarna att registrera och skydda områden speciellt lämpade som nationalparker och som reservat för djur och växter samt områden som har vetenskapligt eller historiskt värde eller som är värdefulla för undervisning eller på grund av sin naturskönhet."

Detta citat är hämtat från den europeiska naturvårdsdeklarationen, som för drygt ett år sedan antogs av Europarådet. I programmet uppmanas regeringarna att ta särskild vård om avlägset liggande områden och ödemark, som kan förstöras även genom exploatering i liten skala. Bland dem som formulerade dessa uppmaningar befann sig den svenske jordbruksministern. Han tänkte tydligen inte då på det mindre område som vi skall diskutera här i dag, ett område som av experterna karaktäriserats vara utan motsvarighet i vårt land.

Om några veckor kommer renarna till kalvningslandet vid Autabäcken. I en framtid kan just det området vara överdämt och oanvändbart. De flesta samer i Sörkaitum anser att det skulle sätta deras näring i fara.

Om någon månad kommer fjällvandrare och turister till Autajaure från Ritsem och Kebnekaise för att beundra utsikten bortöver Teusadalen eller gå till Sitasjaurestugorna för att se det kristallklara vattnet störta ned mot Autajaure.

Om något år kan björkskogen och vattnet just i Teusadalen ha ersatts av en 50 meter hög damm, sprängsten och lera. Om något år kan Kaitumsjöarna komma att däckas och vägar byggas genom Sjaunja fågelskyddsområde. Vad som då händer med de stora rovdjuren, rovfåglarna och andfåglarna, till vilkas skydd detta fågelskyddsområde inrättades, det vet ingen enda av oss här i dag. Men vi kan hindra att dessa ingrepp sker. Då är det ganska orimligt att detta karaktäriseras som romantiska skäl som driver människorna i Stockholm, Göteborg och Malmö. De orden från utskottets ordförande bör nog få bli hängande i luften, ty viktigare än polemik mot sådana överdrifter är att vi tar fasta på vad som är riksdagens *vilja* i den här situationen. De här ingreppen behöver inte ske; de är inte nödvändiga för svensk kraftförsörjning. Det går att lösa sysselsättningsproblemen i Norrland på annat vis än genom att skövla oersättliga naturområden.

När det gäller motiven och viljan för ställningstagandet här i kammaren kan jag inte undvika att säga några ord om vad utskottets ordförande lät undslippa sig. Kammarens ledamöter, som i eftermiddag skall ta ställning till denna fråga, delades av honom in, inte i dem som kan tänkas rösta ja och dem som kan tänkas rösta nej, utan efter sina motiv och sin vilja. Några av dem som han förmodade skulle rösta ja, dvs. ställa sig bakom utskottets krav att inte bygga ut Ritsem och Kaitum, kunde förmodas vara ärliga i sina motiv och sin vilja. Andra återigen hade helt andra motiv. Jag tror att herr Svanberg förstörde en del av möjligheterna att få sina egna partikamrater att instämma i anförandet just med de orden. Vad är det för prat att dessa frågor av somliga skulle behandlas politiskt och av andra sakligt? Allt som regering och riksdag har att ta ställning till utmynnar i politiska beslut, där sakskalet är de

avgörande. Har herr Svanberg en annan uppfattning har vi rätt att få veta vad han grundar en sådan bedömning på.

Det här är i själva verket en fråga som av en stor allmänhet uppfattas som ett prov på politikernas vilja att skydda den svenska naturen. Engagemanget för denna vilja går tvärsöver partigränserna. Jag talar här för folkpartiet. Vi fäste redan i en partimotion för nära ett och ett halvt år sedan uppmärksamheten på de planer som då fanns för en reglering av Kaitumsjöarna. Under våren och sommaren 1970 ägnade vi åtskillig tid åt att försöka tränga in i dessa frågor. Vi besökte vattenfallsverket, vi diskuterade utbyggnadsplanen med generaldirektören och hans närmaste medarbetare. Jag vill gärna upprepa vad jag sade efter de besöken, nämligen att jag känner stor respekt för den vilja till en noggrann och omsorgsfull planering som vattenfallsverket självfallet här har lagt i dagen. Med undantag för några händelser under de senaste veckorna tror jag att vi kan ställa vattenfallsverkets agerande utanför varje kritik.

Vi gick vidare och hade kontakter med ortsbefolkningen i skilda grupperingar, alldeles särskilt givetvis med dem som arbetar inom vårt parti i de berörda kommunerna. Vi hade en samling med en representativ grupp av samer i Gällivare. Sedan vi fått in material och bearbetat tillgängliga expertutredningar, sade folkpartiets riksdagsgrupp nej till Kaitumprojektet. Självfallet glädde det oss att andra partier senare slöt upp på samma linje.

Men medan det akuta hotet mot Kaitum då låg något år framåt, visade det sig att avgörandet i Ritsemfrågan skulle komma inför riksdagen i ett något oväntat sammanhang. Dessa båda frågor har ett samband. Det går inte att säga: I dag diskuterar riksdagen Ritsem och inte Kaitum. I utskottets betänkande behandlas bägge frågorna. De enda som möjligen skulle ha rätt att inte syssla med Kaitum enligt den debattradition som vi nyligen blev upplysta om från socialdemokratiskt håll är väl statsråden, som då tydligen skulle gå ut eftersom de inte vill delta i debatter som gäller motioner. Men i själva verket utgår jag ifrån att man även inom regeringen inser att när ett utskott tar ställning till bägge projekten, är det nödvändigt att också riksdagen i sin helhet och även regeringens företrädare gör det.

Vi fann att starka naturskyddsintressen talade mot ett genomförande även av Ritsemprojektet. Det var ju tydligt att projektet skulle bli till stor skada för rennäringen. Då regeringen som en effektfull avslutning på sin absoluta majoritetsperiod och det europeiska naturvårdsåret 1970 bad riksdagen om tillstånd att få göra ingrepp i Stora Sjöfallets nationalpark just för Ritsemprojektet, sade vi därför nej till den exploatering som föreslogs och planerades. Den gången kunde den socialdemokratiska regeringen trumfa igenom sitt förslag – den hade alltjämt majoritet i den gamla tvåkammarsriksdagen. Men det gjordes alltså av ett parti som några månader tidigare hade försatts i minoritet i ett val där miljöfrågorna för både partierna och väljarna spelade stor roll och där vi hade redovisat vår ställning i flera av dessa grundläggande frågor.

När regeringen nu vill ha pengar för att Vattenfall skall börja utbyggnaden är läget litet annorlunda. Samtliga oppositionspartier har yrkat avslag på pengar till Ritsembygget. Oppositionspartiernas represen-

tanter i näringsutskottet, där de utgör majoritet, har yrkat bifall till partimotionerna. Det är alltså i dag så, att ett *ja* i kammaren betyder *nej* till utbyggnad av Ritsem och Kaitum.

Vi vet att det in i det sista förekommit försök att påverka några ledamöter, men vi har också av partikamrater till dem fått veta, att råvspel i det här fallet skulle vara ogenomförbart.

De ingrepp det här gäller har utförligt beskrivits i debatten mellan herr Svanberg och herr Regnéll. De har beskrivits i vår partimotion i november i fjol och vidareutvecklats av dem som arbetat med detta i utskottet. Vi kommer senare av Sven G. Andersson att få en återknytning just till utskottets bedömning.

Vi har kunnat visa att utbyggnaden av Ritsem och senare även Kaitum var led i en lång kedja av ingrepp i Stora Lule älvs övre lopp. Den fjärde Suorvaregleringen är snart genomförd. Ytterligare ett steg blir regleringen av Satisjaure. Det är regleringar som gjort att kärnan av det område som ursprungligen var Stora Sjöfallets nationalpark successivt mist sin karaktär av orörd natur. Men nu förs man genom de aktuella utbyggnadsplanerna in i exploatering norrut mot Kebnekajseområdet i det som ännu är orörd natur. Området kring Autajaure och Sitasjaure, som till vissa delar ingår i nationalparken eller Sjaunja fågelskyddsområde har trots sin närhet till tidigare exploaterade områden hittills kunnat bevaras. Det naturvärdet betygas och bestyrks av en rad tunga remissinstanser, av expertis och av de människor som älskar de här områdena. Det har jämförts med Padjelanta och Abisko nationalparker. Naturskyddsföreningen har angett att området ur botanisk synpunkt anses höra till de mest intressanta i den svenska fjällkedjan. Vetenskapsakademien har sagt att helheten Autajaure—Ritsem—Kaitum har ett vetenskapligt naturvärde som måste bevaras. Naturvårdsverket har ansett att det botaniska intresset av att behålla området kring Autajaure intakt är betydande. När det gäller Sjaunja har uppslutningen kring områdets värden varit enastående, inte bara i Sverige utan också i utlandet.

Vetenskapsmän, naturvårdare, byalag och organisationer har här kommit till precis samma ståndpunkt. Alla har gett området en sådan karaktäristik eller bedömning, att det kan anses falla in under den resolution från Europarådet som jag till att börja med återgav. Det är delvis nationalpark, det kan betraktas som reservat för djur och växter, det har ett vetenskapligt värde, det är naturskönt, men det kan alltså förstöras genom exploatering även i liten skala, i begränsad utsträckning.

Det här skulle kunna vara skäl nog. Men till detta kommer samernas problem. Samerna i Sörkaitum anser att ett genomförande av Ritsemprojektet skulle innebära ett allvarligt hot mot deras möjligheter att bedriva rennärningen. Därför har motståndet mot Ritsem- och Kaitumprojekten där varit kompakt. Samerna borde rimligen själva vara bäst lämpade att bedöma möjligheterna till renskötsel i dessa områden före och efter en eventuell reglering.

När vi i höstas diskuterade detta ärende sysslade vi ingående med detta problem. Jordbruksministern hävdade då att hans expertis hade visat att skadorna på rennärningen skulle bli begränsade. Men Sörkaitums lappby har haft en rad invändningar mot det yttrande av statsagronomen Eliel

Steen som då återopades. De kom också fram. Viktiga kalvnings- och trivselland för renarna skulle läggas under vatten eller skadas på annat sätt. Det skulle drabba samer som redan gång på gång varit tvungna att flytta sina boplatser och som upplevt att områden som de under generationer sett som sitt land bit för bit exploaterats. De har känt sig förföljda av riksdag och regering och är därför bittra. De har haft en svag juridisk ställning som inte längre är möjlig att försvara i ett modernt samhälle men som härstammar från helt andra tidsförhållanden.

Ända intill denna dag har försök gjorts att forcera fram en överenskommelse med berörda samebyar. Med Norrkaitum och Mellanbyn har Vattenfall lyckats träffa en preliminär överenskommelse, men den är inte giltig förrän ett tillräckligt antal av byns medlemmar har undertecknat den. I fråga om Sörkaitum, den by som drabbas ojämförligt hårdast av ett sådant här ingrepp, har man inte lyckats med taktiken att bjuda högt.

Samerna ställdes här i en ganska fruktansvärd valsituation. Man försökte forcera fram ett avtal inför denna dag då frågan skulle avgöras här i kammaren. Om det hade lyckats i sista minuten, kunde det ha gett sken av att samernas motstånd mot regleringen bara var en affärsteknisk fint. Det hade varit ganska kusligt. Man erbjöd en stor summa pengar, större än vad som man skäligen kunde ha räknat med skulle ha kommit fram genom vattendomstolens utslag, där samerna enligt vad som har påpekats inte skulle få några personliga ersättningar och där skadeståndsbeloppen kunde komma att utdömas till lägre belopp. Det kan se väldigt generöst ut, men det har ett drag av smartness över sig som inte är särskilt tilltalande.

För samerna är detta bittra realiteter. De senaste svåra åren har gjort att många av familjerna har ett ekonomiskt läge som är väldigt besvärande. Skulle de utgå ifrån att regeringen till sist ändå fick sin vilja igenom genom att några riksdagsmän i sista stund förmåddes att byta ståndpunkt; i så fall borde de träffa överenskommelse med Vattenfall, en överenskommelse som skulle ha kunnat ge pension åt alla Sörkaitums renskötare. Skulle de våga hoppas att regeringsförslaget föll, att utskottet segrade och att de alltså skulle kunna fortsätta sitt näringsfång, det som de egentligen ville? Att samerna är upprörda över detta agerande från Vattenfall är inte förvånande. De är inte ensamma om att vara det.

Jag vill också peka på det märkliga förhållandet att vattendomstolens utslag, som man ju i regel får vänta på månad efter månad och år efter år, faller just dagen före riksdagens beslut. Nog är det en händelse som ser ut som en tanke.

Sysselsättningsproblemen och energiförsörjningen är de två skäl som främst anförs för att båda projekten, Ritsem och Kaitum, nu skall genomdrivas, låt vara att företrädarna för dem som tidigare har hävdat att Kaitum måste genomföras just nu ligger lågt på den punkten. Naturligtvis innebär ett nej till Ritsem och Kaitum att sysselsättningsproblemen finns kvar till dess att statsmakterna och näringslivet får fram andra arbetstillfällen. Ritsemprojektet uppges ge ett sysselsättningstillskott på 960 manår, och det råder ingen tvekan om att 300 anläggningsarbeters sysselsättning är en oerhört viktig fråga. Att försöka säga att detta är

någoting som man inte tar på allvar, och att vi inte skulle bry oss om arbetslösheten där är ju rent nonsens. Det måste dock klarläggas att Ritsem- och Kaitumprojekten inte skulle ge sysselsättning åt mer än ett fåtal människor utöver Vattenfalls egna anställda. En del av dem är dock bosatta inom Gällivare kommun, och därför skulle det även där ha varit betydelsefullt. Men de sekundära verkningarna hade ju varit helt tidsbegränsade, och även i fråga om anläggningsarbetarna gäller det en sysselsättning som inte ger några varaktiga garantier för fortsatt försörjning. När utbyggnaderna efter några år är genomförda kvarstår samma problem. Ett utbyggnadsbeslut skulle bara skjuta problemen framåt i tiden. Det underlättar givetvis för Vattenfall att följa sin egen tidigare planering, men det vore orimligt att säga att Vattenfalls arbetsledning, som har varit väl medveten om att riksdagen kan komma att fatta ett annorlunda beslut än vad regeringen har föreslagit, skulle stå helt oförberedd och att man så illa skulle sörja för sina egna anställda att man inte har lagt in några andra möjligheter åt dem att falla tillbaka på för den händelse riksdagen följer utskottet.

Man löser inte sysselsättningsproblemen i Norrland genom punktinsatser av den här typen – det vet de flesta norrlänningar. Här krävs en helt annan satsning med generella åtgärder. Folkpartiet har lagt fram förslag till en sådan politik, men den socialdemokratiska regeringen har frestat tålmodet med utredning efter utredning och vanligen förkastat våra krav om en mer helhjärtad Norrlandspolitik. Några av dem har regeringen emellertid tagit upp senare, det är riktigt, och en bit har man kommit på vägen, men fortfarande fattas det åtskilligt i det transportstöd, i den utbyggnad av kommunikationerna, i det förbättrande av de ekonomiska villkoren för flertalet företag som skulle betyda mer än de punktinsatser som det här är fråga om.

Men för dem som nu drabbas i det aktuella ärendet, Vattenfalls anläggningsarbetare, är det självklart att insatser måste göras. Vi vet att de är människor med stor yrkesskicklighet och att de är inriktade på olika typer av anläggnings- och byggnadsarbete.

Herr Svanberg pekade på att det inte hade hänt någoting med vägen i Vindelådalen, som förekom så intensivt i debatten när opinionen till sist lyckades stoppa utbyggnaden av den älven. Ja, men det kan väl inte rimligen vara oppositionens fel att man inte har satt i gång byggandet av väg 363? Och det är ingalunda det enda projektet, även om det står högst på listan i den långa skrivelse som länsstyrelsen i Västerbottens län den 20 april i fjol kom in med, där man pekar på olika vägprojekt upp till storleksordningen 55 miljoner kronor som enligt länsstyrelsens och den regionala vägförvaltningens mening kan sättas i gång.

Det finns också andra, mindre projekt, t. ex. upprustning av anslutningsvägar för timmertransporterna, som länge har stått högt upp på listan utan att man har gjort allt vad man skulle ha kunnat för att få i gång dem. Utanför Västerbotten finns också det stora projekt som statsministern redan under valrörelsen – eller var det kanske efter valrörelsen – har gett löfte om Kirunavägen, där projekteringen måste kunna påskyndas.

Det har hävdats att Ritsem och Kaitum skulle vara nödvändiga för vår

kraftförsörjning och vara sällsynt lönsamma projekt. Jag bortser då från att man inte har definierat lönsamhetsbegreppet på ett vidare sätt än det traditionella, att man inte är på det klara med hur man skall värdera ett orört landskap, en vacker utsikt, hur skall man värdera att sällsynta djur- och fågelarter inte utrotas. Vi har ännu inga metoder att i kronor och ören göra sådana beräkningar.

Men eftersom vi ställs inför Vattenfalls kalla och mera traditionella lönsamhetssiffror, är det ändå nödvändigt att jämföra merkostnaderna för annan typ av kraftframställning, och då får man räkna in även de utgifter som gör den miljövänlig och uppskatta om mellanskillnaden blir alltför stor. Jag tror inte att det kan sägas gälla i fråga om Ritsem och Kaitum.

Vi har i dag andra möjligheter än förr att skaffa fram de kilowattimmar som behövs för Sveriges elkraftförsörjning. Vattenkraftepoken går långsamt mot sitt slut. Vi måste i en framtid lita till andra energikällor, kärnkraft och under en övergångstid oljekraft. Det är självfallet att under hela denna långa övergångstid – hur lång vet ingen – kommer vattenkraften att vara nödvändig och ovärderlig. Vi är också medvetna om att det kan och har uppkommit miljöskador av oljekraftverken och i viss mån även i fråga om kärnkraftverken – utskottets ordförande gjorde ett stort nummer av detta.

Men till skillnad från den typ av naturförstöring som det här är fråga om skapar inte oljekraftverken några skador för tid och evighet. Det är en ren tidsfråga hur länge det dröjer innan teknikerna har lärt sig att minska eller ta bort skadeverkningarna från den typen av energiframställning. I fråga om kärnkraftverken har mycket löftesrika rapporter kommit fram om att man skall kunna utnyttja det överskott av värme som hittills har gått ut i öppna havet. Det vore att underskatta teknikerna att inte tilltro dem förmåga att så småningom lösa de problem som här uppstår. Vi vet också att säkerhetsbestämmelserna kring atomkraften är rigorösa.

Om man ser tillkomsten av ett Ritsem- eller Kaitumkraftverk i det här ljuset, blir de tillskott till kraftförsörjningen som de skulle representera försvinnande små. Det finns en prognos från centrala driftsledningen som utan några slutsatser i övrigt om metoder eller önskvärdheten av det beräknade utfallet kan användas som jämförelseunderlag. Av ökningen i energiförbrukningen fram till 1980 skulle Ritsems kraftstation medverka med ca en halv procent, Kaitum med något mer. I förhållande till ett medelstort kärnkraftverk blir Ritsem och Kaitum också obetydliga. Det går därför inte att trovärdigt hävda att projekten skulle vara livsviktiga för kraftförsörjningen.

Även om man går in på de rent företagsekonomiska bedömningarna, är det tvivelaktigt om Ritsemprojektet i gängse mening blir lönsamt. I kostnaderna bör givetvis medtas merkostnaderna för den väg som annars knappast skulle vara aktuell, och Vattenfall är tydligen också berett att räkna upp kostnaderna för skador på renskötseln. Dessutom är lönsamheten helt avhängig av den kalkylränta som tillämpas liksom avskrivningstiden för anläggningarna. Utomstående expertis har ifrågasatt om den räntenivå och den avskrivningstid som här använts är den riktigaste. Jag har inte tagit ställning till exaktheten i sådana påståenden, men det är

uppenbart att redan smärre kostnadsstegringar och något ändrade beräkningsgrunder skulle innebära att den vinst som uppges för företaget är i farozonen. Detta gäller den rent konventionella vinsten.

Vår slutsats blir därför att Autajaure, Kaitum och Sjaunja är av sådant värde för oss, men framför allt för kommande generationer, att det inte får offras för eventuella kortsiktiga vinster i sysselsättningen och kanske bråkdelen billigare kilowattimmar. Kraftverk kan kanske rivas en gång i framtiden, men skövlad natur kan inte helt återställas. Jag tror dessutom man kan garantera att vi nu nått ett stadium där parlamenten i land efter land tvingas säga nej till redan planerade stora investeringar och till teknologiska äventyr som man tidigare har utgått ifrån att man inte skulle komma undan. Väsentliga miljövärden hotas, och nu har de blivit en hjärteangelägenhet för så stora medborgargrupper att teknikerna inte har rätt att besegra dem. Vi har kommit in i ett stadium där dessa naturvärden måste vägas in med en helt annan tyngd än vi tidigare ansåg oss ha rätt till.

Vi kan ta ett par exempel från utlandet. Ett är hela Seattles framtid utan de planerade överljudsplanen. Ett annat kan man ta från den häftiga debatten kring frågan om Londons tredje storflygplats, där en långt driven planering fick vika därför att politikerna, när avgörandets stund var inne, tog hänsyn till naturvårdarnas opinionsbildning.

Det som tidigare betraktades som teknikens sköna och rationella lösningar, det står sig inte längre gentemot kraven på en annan och bättre miljö, som växer med folkrörelsens styrka.

De värden som finns i våra återstående oreglerade älvar, i nationalparkerna och fågelskyddsområdena skall sättas in i det här internationella perspektivet. Folkpartiet har här strävat efter att föra en konsekvent linje. Vi kämpade länge, tillsammans med många företrädare för andra partier, för att Vindelälven skulle bevaras. Regeringen gav upp, sedan den opinion växt sig stark som såg vad som höll på att hända i vattenkraft-epokens elfte timma.

Vi tog som första politiska parti upp Kaitumfrågan. Men vi skulle aldrig ensamma ha kunnat föra den striden med någon chans till framgång. Självfallet har vi därför känt glädje inför den opinionsrörelse över partigränserna, som vuxit fram till en omfattande, energisk och väl argumenterande folkrörelse.

Riksdagen har nu möjlighet att sätta stopp för exploateringen av ett stycke vildmark, som i generationer kan ge skönhetsupplevelser och rekreation till människor och sysselsättning åt samerna. Då kan man inte i det avgörande ögonblicket, då vi skall avge vårt votum, försöka nedvärdera denna vildmark genom att säga, att det är bara 200 människor om året som kommer in i den. Den skulle inte förbli vildmark om man öppnade vägar så att 200 000 årligen strövade igenom dessa trakter!

Det är inte för dessa 200 människors skull som man vill sätta stopp för exploateringen. Det sker för att vi skall bevara våra möjligheter att genom vetenskapsmännens, experternas och naturräskarnas förmedling få kännedom om hur livet levs där av djur och växter. Det är detta som är vår skyldighet.

Hur mycket man än ironiserar över ordet "sis" är det dock här fråga

om ett av de sista opåverkade områdena i ett Europa, där urbanisering och industrialisering gör att behovet av just denna typ av område blir allt större. Vi har alltså inte bara ett ansvar för vad svenska medborgare tänker och känner, utan ett ansvar för alla som i denna världsdel intresserar sig för och känner för Europas sista orörda vildmark.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Helén ville ha besked om vad jag syftade på när jag sade att frågan löses politiskt och inte sakligt. Jag skall ge ett sådant besked, även om han själv gav svaret, när han talade om att det tydligen varit folk ute och sökt påverka dem som tänkt rösta emot en utbyggnad. Men det har man sett till att det inte har lyckats. Rävspelet har inte lyckats, säger han.

Vad är det annat än en politisk lösning? Det är rävspel om man försöker resonera från visst håll med någon som hade tänkt rösta nej här i dag!

Det finns, herr Helén, ledamöter som troligen i dag kommer att rösta ja – alltså emot Ritsemutbyggnaden – som i olika sammanhang framhållit att de nog kunde ha varit med om en utbyggnad men att de nu är bundna av partidisciplinen.

Sedan talade jag om romantiker. Jag menade inte riksdagsmän. Men det vet herr Helén lika bra som jag att det finns en hel del människor som i tidningspress m. m. för fram romantiska synpunkter i denna fråga. Jag menade absolut inte herr Helén. Han är inte romantiker, utan politisk taktiker i detta sammanhang. Men det var inte det som var det väsentliga. Herr Helén envisas här med att hela tiden tala om Ritsem och Kaitum. Med Kaitum inbegrips Sjaunja och alla andra områden däromkring. Vad vi i dag diskuterar är utbyggnad av Ritsem. Jag har deklarerat att jag personligen är ytterst känslig för en utbyggnad av Kaitum. Det blir fråga om skadeverkningar av en helt annan omfattning, och jag är inte beredd att gå in för det. Det har jag deklarerat här. Jag är alltså motståndare till Kaitumprojektet i den form det nu föreligger. Behöver det deklarerar ytterligare?

Jag kan också visa på en sak som herr Helén kanske skulle tänka på. Om man bygger ut Ritsem och vägen in i det området, så torde det förstärka Kaitums och Kaitumområdets möjligheter som turistområde. Människor kommer att vilja bevara detta. Att bygga den vägen tror jag snarare är att arbeta emot Kaitumutbyggnaden. Värre är inte problemet. Så fortsatt inte med det där talet om att dessa projekt ovillkorligen hör ihop. De hör inte ihop. Vi talar om Ritsem i dag. Kaitum hoppas jag vi aldrig skall behöva tala om. Det förelåg inget förslag om att bygga ut Kaitum. Varför skall vi då i utskottet ta upp saken och säga: "Vi är emot att bygga ut Kaitum eller för att bygga ut det?" Ingen människa har velat bygga ut det.

Sedan beskyldes jag för att ha använt överord. Jag tror att vi kan ta

varandra i hand därvidlag, herr Helén. Herr Helén talade om att folkpartiet har lagt så många fina förslag till lösning av sysselsättningsproblemen i Norrland. Hade de godtagits så hade det varit bättre i dag, menade herr Helén. Kammaren som känner till de förslagen kan ju bedöma vem som använder överord i dag.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det är litet förvånande att herr Svanberg fortsätter att utpeka vissa ledamöter i kammaren som oärliga i sitt ställningstagande här. Men han nämner inga namn. Vore det inte riktigast att ta en debatt, namnge de ledamöterna och diskutera med dem än att stå här och helt vagt antyda att det är vissa av kamraterna i kammaren som helt enkelt inte har ärliga motiv för sitt ställningstagande i dag?

Jag använde ordet rävspel därför att det återfanns i en artikel i Dagens Nyheter av en kammarledamot, där han ville värja sig mot den tanken att det i hans parti skulle finnas vissa personer som fronderade emot den ställning som flertalet i den riksdagsgruppen hade gett uttryck för och som inför allmänheten hade präglat bilden av ett miljövänligt parti. Jag utgår ifrån att när dessa personer tar ställning så gör de det efter att ha kommit fram till en personlig uppfattning om vad som i detta läge är den rätta lösningen. Jag tycker det är ganska oförsynt att anklaga dem för att ha andra motiv.

Att vi behandlar både Ritsem och Kaitum här kan herr Svanberg aldrig försöka trollda bort. Han är utskottets ordförande och står med sitt namn under ett betänkande där bägge dessa frågor har behandlats. Utskottets majoritet har i sina klämmor sagt ifrån om både Ritsemprojektet och Kaitumprojektet. Det grundar sig i det ena fallet på propositioner och motioner, i de andra fallet på motioner. Hur kan en utskottsordförande säga att vi då inte behandlar den andra delen av ärendet, det som utskottet också har tagit ställning till?

Det är glädjande att herr Svanberg nu och kanske även tidigare – jag har inte i detalj kunnat följa hans ställningstaganden – var emot en utbyggnad av Kaitum. Men det var en häpnadsväckande upplysning att ingen skulle ha velat bygga ut Kaitum. Varför har då planeringen gått så långt som den har gjort i Vattenfall? Varför vägrade man från regeringspartiets sida att i valrörelsen ta ställning emot?

Nej, vi har dystra erfarenheter av hur ett projekt tas vid ett tillfälle, sedan kopplas till nästa som då måste beslutas, och hur man alltså på det sättet rycker undan möjligheterna för riksdagen till ett självständigt ställningstagande till vart och ett av projekten.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Helén håller väl nu på att komma vid sidan om verkligheten när han börjar anklaga mig för att ha sagt, att en del av ledamöterna har oärliga motiv i denna fråga då de kommer att rösta med sitt parti. Herr Helén sade själv mycket riktigt tidigare att vi här talar politik, och det gör vi. Jag betraktar det inte i och för sig som ohederligt att böja sig för en partisolidaritet. Men det är inte av ett glödande naturvårdsintresse man tar ställning mot utbyggnaden av Ritsem utan

därför att man är lojal mot sitt parti.

Beträffande frågan om Ritsem och Kaitum föreligger det vidare ett förslag från Kungl. Maj:t om pengar för att sätta i gång utbyggnad av Ritsem, men det finns inget förslag från Kungl. Maj:t om att bygga ut Kaitum. Det är ett spørsmål som utreds av bl. a. vattenfallsstyrelsen. Skall vi då gå ut och säga att vi inte skall bygga ut Kaitum? Ingen har ännu föreslagit att det skall byggas ut, men om ett förslag en dag kommer och ser ut så som Vattenfall nu föreslår, hoppas jag att vi skall säga nej. Vi har t. ex. inte på det här stadiet sagt nej till det eller det försvarsalternativet 1980. Det är en rent hypotetisk fråga. Det finns inget förslag om att bygga ut Kaitum, och därför har vi inte heller tagit ställning därtill, men det finns ett förslag om att bygga ut Ritsem, och det vill vi vara med på. Det är inte svårare att förstå än så.

Att det sedan i vissa motioner begärs att vi skall säga nej till Kaitum utan att någon har föreslagit en sådan utbyggnad är väl en helt annan sak. Om vattenfallsstyrelsen utreder frågan må det väl ändå vara den obetaget, men om den sedan får Kungl. Maj:t med på att lägga fram en proposition är en fråga som jag inte nu kan svara på. Det finns i dag inget sådant förslag, som vi kunde säga nej till, utan vi har endast sagt ja till det förslag om Ritsem som föreligger.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det avgörande för att också Kaitum i dag är föremål för kammarens behandling är att det finns motioner om den saken som utskottet har haft att ta ställning till och som utskottet också har gjort. Och skälet till att motionärerna har agerat är ju, att man strävar efter att inte i onödan vilseföra de planerande myndigheterna om riksdagens verkliga uppfattning om ett projekt, som kräver åtskilligt av tid och pengar för att förberedas, utan i stället ge dem den vägledning som är angelägen för att inte dessa pengar och denna tid skall spillas.

Att Vattenfall har kommit så långt i sin planering, att man varit på det klara med att detta projekt skulle föras fram men att regeringen vägrade att säga ett klart nej till denna långt framdrivna planering, blev ju uppenbart för hela svenska folket under valrörelsen. Är det då inte riktigt att riksdagen i dag tar sitt ansvar på denna punkt, så att Vattenfall får inrikta sig på den alternativa planering som man redan har påbörjat?

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Ritsemfrågan har ju både reellt och symboliskt utvecklats till en stor politisk fråga. Den har tagit formen av en viktig formell prestigefråga för regeringen. Det är också en fråga kring vilken man från regeringspartiet redan har förberett politiska kampanjer, som man antagligen tror skall föra upp regeringspartiets popularitet ur den vågdal där den nu befinner sig. Men Ritsemutbyggnaden är också och har kanske framför allt blivit en testfråga, en prøvosten för vilket synsätt som skall vara det rådande och dominerande i bedömningen av ett sådant här ärende: det teknokratiska synsättet eller det naturvetenskapliga.

Det har förekommit i stort sett tre argument till förmån för en utbyggnad av Ritsem. Det har varit sysselsättningsargumentet, argumen-

tet om kraftförsörjningen och synpunkter som går ut på att det är fråga om ett bagatellartat ingrepp ur miljömässig synvinkel och att det därför från denna aspekt inte är något att vara rädd för.

Vad beträffar sysselsättningsargumentet gäller det alltså att genom en irreparabel förstörelse av betydande landområden tillfälligt skapa sysselsättning åt ca 300 man eller rättare sagt att uppskjuta den oundvikligen inträdande arbetslösheten för dessa människor. Det är nu, tycker jag, felaktigt för att inte säga hycklande av regeringspartiet att begagna sig av dessa människors problem för att slå i huvudet på dem som av helt andra skäl inte önskar en utbyggnad av Ritsem med alla dess konsekvenser.

Om vi ser på Norrbottens och hela Norrlands utveckling, ser vem som har burit ansvaret för sysselsättningskrisen i landsändan, ser vilka planer som har gjorts upp av de statliga myndigheterna på regeringsdepartementens instruktioner och uppdrag, så skall vi finna att den situation som nu används som ett argument för att i desperation kasta fram Ritsemprojektet i syfte att bereda en tillfällig sysselsättning i själva verket är präglad av att regeringspartiet i mer än ett decennium har underkastat sig kapitalkoncentrationens följder och har lagt upp sina utvecklings- och planeringsprogram på ett sådant sätt, att arbetslösheten och avfolkningen i övre Norrland har blivit en integrerande del av hela den statliga lokaliseringspolitiken och den statliga planeringen.

Låt oss se ett ögonblick på regeringspartiets och regeringens produkt i planeringshänseende, Länsplan 67 och dess olika ramvärden, och titta på den utveckling som där förutses för övre Norrland. Låt oss se ett ögonblick på den utveckling som är förutsedd för Gällivare kommunblock, för vars intressen regeringspartiets företrädare nu säger sig ömma så mycket. I de statliga utvecklingsplanerna förutses för planperioden 1965–1980 för Gällivare kommunblock en befolkningsminskning med mer än en tredjedel, med ca 10 000 invånare. I de statliga planerna förutses vidare att 1 000 arbetstillfällen netto skall gå förlorade under denna planperiod i blockets industri, att 600 arbetstillfällen skall gå förlorade i Gällivareblockets jord- och skogsbruk, att mellan 500 och 800 arbetstillfällen inom byggnads- och anläggningsbranschen skall gå förlorade i Gällivare kommunblock och att en minskning av 1 300 arbetstillfällen i servicenäringarna skall ske inom detta område. Det är den framtid som regeringspartiet ger åt Gällivare kommunblock, och mot den bakgrunden ter det sig som ett sublimt politiskt hyckleri att försöka kasta över ansvaret för sysselsättningsproblemen i den delen av landet på andra som icke har suttit vid regeringsmakten.

De statliga planerna visar för hela Norrbotten en minskning fram till 1980 av – beroende på vilken prognos man använder – mellan 18 000 och 26 000 arbetstillfällen. Det är dock ingen annan än regeringen själv som bär det formella politiska ansvaret för att den ekonomiska utvecklingen här i landet har gått därhän att vi nu har 100 000 arbetslösa – enligt marsräkningen – varav 30 000 i skogslänen.

Man kan också ställa frågan: Vem är det som har givit det bidraget till sysselsättningsvårigheterna i Norrbotten att man under årtal har tillåtit vad som uppenbarligen – efter föredragningarna i näringsutskottet i den frågan – måste karakteriseras som en grav misskötsel av Norrbottens

Järnverk? Vem är det som bär ansvaret för statsindustrins och den statliga företagsamhetens ständiga nedbantning i Norrland, som ju har pågått i ungefär samma takt som den privata företagsamhetens nedbantning och avflyttning? Vem är det som bär ansvaret för att man har köpt utrangerade produktionsmedel från bl. a. Österrike, att man har tillämpat föråldrade produktionsmetoder i NJA, en misskötsel vars följder uppenbarligen kan bli synnerligen ödesdigra för möjligheterna att göra Norrbottens Järnverk till det viktiga sysselsättningstillskott som det väl ändå ursprungligen från politikernas sida var avsett att bli?

När man hela tiden har haft en tämligen stor del av den politiska kontrollen över detta och aldrig velat ta strid med det privata kapitalet, utan endast underkastat sig koncentrationsutvecklingen, tycker jag att man inte heller skall försöka skylla över sitt ansvar för den desperata situation som uppstått. Man skall inte försöka utnyttja människornas desperation för att göra dem mjuka, så att de accepterar en utbyggnad av Ritsem, som skulle ge en tillfällig marginell lättnad i sysselsättningskrisen.

Om jag går över till en del andra problem när det gäller sysselsättnings- och investeringspolitiken har det under årtal varit känt att övre Norrland haft några av landets sämsta vägar, samtidigt som statliga utredningar lagt fram program för väginvesteringarna som innebär att man i ännu högre grad än hittills skulle koncentrera de investeringarna till de stora tätorterna. Den slappa planpolitiken och det medvetna framsläppandet av privatbilismen i storstadsområdena har skapat ett sådant tryck på väginvesteringssidan att man är tvingad att programmera in denna koncentration av väginvesteringarna. I det sammanhanget skulle en aktivare planpolitik med ett satsande på kollektivtrafiken och ett tillbakahållande av privatbilismens rörelsefrihet i de stora tätorterna i stället ha medgivit en omprioritering, så att övre Norrlands vägproblem skulle ha fått en annan plats på prioriteringslistan än de nu har – detta till båtnad för den sysselsättningskris som där för närvarande råder.

Frågan om kraftförsörjningen och Ritsems betydelse för kraftförsörjningen i stort har utförligt behandlats i andra anföranden. Låt mig bara framhålla några slutsatser som man oundvikligen måste dra av den diskussionen. Ritsem ger en mycket ringa tillväxt till den totala kraftförsörjningen. Framtiden på kraftförsörjningens område ligger icke inom vattenkraftssektorn, och det förekommer, kanske speciellt när det gäller fastighetsuppvärmningen, en avsevärd överkonsumtion av elektrisk kraft. Det finns arbetande specialistgrupper som är överens om att en väsentlig reducering av konsumtionen, åtminstone på den sidan, är fullt möjlig och också oundviklig om man vill bedöma kraftförsörjningsproblemet rationellt i framtiden.

Till sist vill jag bemöta argumentet att Ritsem är en liten fråga i så motto att projektet innebär ett ringa ingrepp i naturen och att det fortfarande finns så stora orörda vildmarker att detta projekt inte behöver ha någon ödesdiger betydelse. Sedan jag suttit i näringsutskottet och hört föredragningarna, följt diskussionerna och sett ledamöternas reaktioner kan jag inte underlåta att säga att jag blivit ganska skrämmd över hur inflytelserika politiker från regeringspartiet, inflytelserika beslutsfattare, är fångade av teknokratiska och kamerala synpunkter, hur en

professor som gjorde en föredragning om den naturvetenskapliga sidan av Ritsemproblemet och vad därtill hör blev föremål för mycket starka personliga utfall från ledamöter av den socialdemokratiska utskottsgruppen. Jag har också blivit skrämmd när jag har sett hur litet övermaga, smått hänfulla leenden från inflytelserika representanter för regeringspartiet i utskottet som kunde skådas när de unga fältbiologerna talade om fiskgjusarna och örnarna uppe i detta område. Jag blev skrämmd av det inte så mycket för fiskgjusarnas och örnarnas egen skull, utan av den tydliga oförmågan hos dessa människor – trots deras omfattande politiska och annan erfarenhet – att förstå grundtankarna i det naturvetenskapliga synsättet.

Även om man är amatör, som vi väl nästan alla är i utskottet, tycker jag man kan ha skyldighet att försöka fatta vissa av naturvetenskapsmännens elementära grundtankar och deras sätt att se på ett problem som detta. Ty det är inte så att örnarna, fiskgjusarna, stenfalkarna som sådana är huvudsaken; de är värdefulla i sig själva, estetiskt och vetenskapligt, men de är framför allt tecken på och symboler för en biologisk miljö som är så beskaffad att den kan framställa dessa topprodukter i den biologiska utvecklingsstegen. Existensen av den typen av biologiska miljöer, naturens förmåga att reproducera sig, naturens förmåga att utveckla artrikedom, bredd och variation, inte bara när det gäller topprodukterna – fåtalet sällsynta djurarter – utan framför allt när det gäller hela bredden och variabiliteten i det biologiska skeendet är själva grundförutsättningen för allt liv. Då man griper in och förstör det och medvetet skapar ensidigare miljöer eller ödelägger de befintliga rubbar man också grunden för livet självt.

Det finns anledning understryka detta inte bara som en sorts patetisk allmänfilosofisk sanning utan också mot den betydligt krassare bakgrunden att den typ av miljöer som har maximal biologisk produktionsförmåga av detta slag, som kan utveckla denna artrikedom som är nödvändig för fortbeståndet av allt liv, inte är så vanlig som en del vill göra gällande. Det har i kammaren i dag fällt yttranden som visar hur felaktiga föreställningar om de orörda viddernas väldiga storlek som föresvävar en del av dem som menar att utbyggnaden av Ritsem är en från miljösynpunkt obetydlig fråga. Större delen av den yttre miljön även i detta förhållandevis glesbebyggda land är i själva verket en konstlad miljö. Vi har en konstlad miljö också i de stora skogsvidderna, som utvinnes i intensivt skogsbruk – en konstlad miljö skapad av en ekonomisk driftform som i mycket hög grad begränsar variationsrikedomen och utvecklingsmöjligheterna när den tvingar naturen in under produktionslivets villkor. Det är väl egentligen från denna synpunkt högst fem procent av landets yta som egentligen är orörd mark, som är möjlig för en potentiellt full biologisk utveckling. Sedan är i sin tur endast en mindre del härav biologiskt verkligt högproduktiv mark. Det är mot den bakgrunden som ingreppet i Ritsem och dess följer i själva verket måste betraktas som en stor sak. Den som försöker se det hela mot denna speciella naturvetenskapliga bakgrund och tar ställning på ett på en gång mänskligt och naturvetenskapligt sätt känner sig därför oundvikligen tvingad att slå tillbaka försöken att åstadkomma detta ingrepp i naturen.

Som jag antydde i början av mitt anförande har vi inom det kommunistiska partiet oss bekant att den av socialdemokraterna dominerade parti- och fackföreningsapparaten redan har förberett något av en kampanj mot kommunisterna, bl. a. grundad på påståendet att vi här skulle ha gått emot väsentliga sysselsättningspolitiska intressen. Vi förmenar dem inte möjligheten att begagna sig av detta taktiska läge. Men man kan väl göra den lilla anteckningen i marginalen att det hade varit betydligt mera stimulerande och bättre och att stora ting kanske skulle ha kunnat åstadkommas i det här samhället, om denna väldiga partiapparat och denna fackföreningsbyråkrati hade använts för att skapa information om det naturvetenskapliga synsättet och om människans sammanhang och samspel med miljön i stället för att det skulle användas till att starta en hetskampanj mot oss. Men efter 14 år i det socialdemokratiska partiet måste jag också säga att jag inte är det bittersta förvånad över att man har valt att använda apparaten på detta sätt och inte på det andra sätt som jag antydde.

Hur som helst rubbar detta inte vår grupps ställningstagande. Vi fäster nämligen större vikt vid den opinion som nu tar sig uttryck genom de människor som samlas nere i Kungsträdgården för att försvara almarna mot socialdemokraten Mehrs regionplan. Vi är också beslutna att i denna fråga inte bli något objekt för politisk utpressning eller köpslagen. Vi är beslutna att skilja oss från denna riksdagsfråga med bibehållet ansvar inför kommande generationer och inför vetenskapen och med bibehållen politisk heder i vad som för oss är en central principfråga.

Herr HAGNELL (s):

Fru talman! Vi står inför avvägningar mellan olika former av naturingrepp när vi vill forma ett samhälle för människor att leva i: naturingrepp för stadsplaneringen, naturingrepp för industri- och sysselsättningsplaneringen och för kraftförsörjningen. Vi måste väga mellan olika naturingrepp. Vi kan inte komma ifrån, i den utveckling som är och som förestår, att göra naturingrepp. Här är inte i dag fråga om naturingrepp eller icke naturingrepp, utan det är fråga om vilka ingrepp som skall förekomma.

Vi bör väl eftersträva naturvård särskilt på de punkter där vi försliter naturen hårdast, nämligen inom de områden där tätorterna finns, där de stora befolkningsgrupperna bor och lever. Det är i första hand i den starkaste förslitningen och närmast människorna vi bör sätta in våra krafter på att så mycket som möjligt klara naturen. Jag har alltså en viss förståelse för vad herr Regnéll sade om hur man i det folkrika Skåne kring storstäderna, kring vattendragen och längs kusterna har förstört naturen. Där bör man sätta in naturbevarande åtgärder. Avloppen går orenade ut i Öresund osv. Där förstör man för människorna, som vill ha möjlighet att komma ut i naturen på några kilometers eller mils avstånd från den plats där de lever och arbetar. Där förstör man chansen för människorna att se naturen och leva ihop med naturen.

Här går man nu in på att föreskriva naturvårdsåtgärder av en art, som inte förekommer i Skåne, runt Stockholm och Mälaren eller i Göteborgsområdet, för ett område som ligger 1 500 km härifrån. Där skall det vara

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

särskilt hårda bestämmelser, mycket hårdare än vi tillämpar hemma hos oss själva. Vi skall alltså föreskriva för andra, som lever 1 500 km härifrån, hur de skall göra. Men vi har inte gjort det hemma. Det finns ganska mycket att städa både i Kristianstads län och i Malmöhus län på de här punkterna innan man talar om för andra, längre norrut hur de skall sköta sig.

Det vi i dag diskuterar är *en* kommun och ett kraftverksbygge i den. Den kommunen är 40 mil lång – ungefär lika lång som sträckan från Stockholm till Göteborg. I den kommunen lever 27 000 människor ungefär 1 500 km ifrån Stockholm. Vilka skall avgöra hur det skall bli i den kommunen? Jo, naturligtvis vi här nere, för vi vet bäst. Herr Helén var ju i närheten av de här områdena i somras med en helikopter. Han for tydligen till Kaitum för han trodde att det var aktuellt politiskt, men det var inte detta som blev aktuellt utan Suorva, Ritsem och Akkasjöarna. Det var litet fel på kartan, eller vad som kunde ha hänt. Men det var första gången han var intresserad av detta, och han sade att man skulle ha stannat en vecka i stället för den korta stund han var där. Jag kan dela hans uppfattning. Tre år i följd har jag varit i de områden som kraftstationsutbyggnaden gäller. Jag är intresserad av detta och skulle gärna vilja vara där mera. Därför att jag har sett områdena – vare sig det gäller en eller tre gånger – löser jag inte alla problem.

En av centerpartisternas ledamöter i näringsutskottet togs med Dagens Nyheters flyg och på tidningens bekostnad upp dit sedan beslutet väl var fattat. Då fick hon se vad det var för första gången. Hon löser frågorna från Orsas horisont och från statsanställdas horisont för människor som skall leva och arbeta där uppe. Är det inte en litet för stark förmyndarattityd? Hur är det inom Dalarna? Har ni inte byggt ut mycket kraftverk där? Har ni planer på att stoppa dem? Nej, sådant gäller inte oss, det gäller andra långt bort.

Vi märkte i näringsutskottet en mycket intressant liten förskjutning. En av centerpartisterna som hör hemma i Norrland försvann från bordet när den här frågan skulle diskuteras. Han var för initierad i frågan, hade en felaktig uppfattning som inte passade ihop med partiets uppfattning. I stället satte man in en prästfru från Dalarna. Hon säger att vi skall begränsa elkraftutbyggnaden genom att höja priset på elkraften. Stämmer det med våra strävanden att skapa sysselsättning inom industrin och bygga ut det svenska näringslivet så att vi kan leva på det? Stämmer en höjning av våra kostnader för elkraften med de förhoppningar som finns på löntagarhåll om förbättrade reallöner? Ja, det är så litet det här fallet betyder. Men det är inte bara detta det gäller. Vi har också önskemål om mindre fartyg för transport av olja, dvs. högre transportpriser än vad våra konkurrenter i andra länder har. Vi kan ställa upp många, många önskemål som i och för sig är fullt berättigade. Men sedan är bara frågan: Kan vi leva upp till det? Vad blir följderna av det? Vilka konsekvenser drar detta med sig på andra områden, där vi också har önskemål, vilka inte läggs fram här i dag som alternativ?

Om vi nu inte bygger ut en kraftstation så gör det så litet. Ja, då får vi bygga ett oljeeldat kraftvärmeverk i stället. Det gör också lika litet. Varje liten förändring gör ganska litet. Men vi diskuterar ju en tendens. Det är

inte bara stopp i det här bygget, när nu riksdagen med de borgerliga och kommunisterna ihop har stoppat det strax, utan det är också stopp i andra kraftverksutbyggnader. Ta och läs verksamhetsberättelsen för ett industriföretag som heter Svenska järnverksverkstäderna, ASJ, och som gör värmepannor. I dess årsberättelse står i år att här räcker inte atomkraftverksutbyggnaden till – den går inte så snabbt som man hade räknat med – och vattenkraftsutbyggnaden räcker inte. Nu måste det bli chansen för flera oljekraftstationers utbyggnad. Då får vi alltså flera oljekraftstationer. Är det inte naturingripanden? I Förenta staterna spyr den oljeeldade industrin och kraftstationerna ut 100 kg svavel per invånare och år. Det skall teknikerna ta bort i en framtid – ja, hur lång då? Hur många 100 kg skall falla ned per invånare och år? Vi ligger väl inte så långt efter USA när vi nu skall bygga ut flera oljekraftverk med utgångspunkt från det beslut som vi kommer att fatta i dag, såvitt jag förstår, för det är ju redan arrangerat. Vi såg det här lilla arrangemanget med centerpartisten som försvann i vårt utskott, och vi förstår vad det betyder – annars hade röstsiffrorna blivit annorlunda i utskottet.

Så småningom skall de här problemen lösas, säger herr Helén. Ja, det är en tröst, men när? Vi skall inte misstro teknikerna, de kommer att lösa det. Vi kan spränga vattenkraftstationerna så småningom, men då är naturen förstörd. Ja, då sänker man vattenytan igen, om det är det man är ute efter. Det tar tid innan stränderna återvinns. Men var finns de andra skadeverkningarna? De folkpartister som nu driver fram mera oljekraftstationer men i andra sammanhang talar för mindre skeppningar av olja hit, mindre skadegörelse med olja på världshaven osv. – dämpa det här!

Skall vi lita på centerpartisten från Orsa som säger, att nu skall vi minska elkraftkonsumtionen genom att höja priset? Ja, men det är inte fråga om det. Om vi ser litet framåt i tiden – tio år, som herr Helén sade – kan vi konstatera att det behövs en ökad produktion av elkraft.

Då säger man: Det här gör litet. Ja, varje oljekraftstation gör litet. Men vi diskuterar ju bara del för del; vi kan inte göra någonting annat. Det här är inte alla världsproblemen, och alla kraftproblem ligger inte i detta – det skall villigt erkännas – men det är ingen som har påstått att de gör det heller. Det gäller här bara en del, men det är en del som är mer än sig själv, för det blir konsekvenser som vi också skall räkna med.

Vi skall försöka ta olika hänsyn – väga ihop synpunkterna så att vi får fram vad som är rimligt från olika utgångspunkter. Det gäller önsknings om reallöneförbättringar, det gäller att den svenska ekonomin skall hänga med och skall få fördelaktiga kraftpriser.

Man säger att det skulle behöva bli en så liten höjning. På den punkten, ja – och så på en andra och en tredje och en fjärde punkt. Men någonstans, tycker jag man brukar höra sägas, går gränsen, och då får vi väl räkna med alla små komponenter i det hela, när vi tar olika hänsyn.

Hänsyn betyder också att man skall förhandla med människor som berörs. Förhandlingar har förts varje gång, och sådana förhandlingar måste föras preliminärt. Det kan man aldrig vänta med tills riksdagen har fattat ett beslut, för då är det mycket dyrare att förhandla. Man bör ju förhandla preliminärt, så att det ligger ett förhandlingsresultat framme

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

som riksdagen också känner till, när man tar ställning till vad ett projekt skall kosta. Det gäller inte bara i detta fall, utan på samma sätt har det varit vid andra kraftutbyggnader förut. Det är inte smartness att göra så.

De här förhandlingarna började ju inte härommåndagen – ett uttryck som citerats under debatten. Det är en av de dagar då förhandlingar ägt rum, men det har ju förts förhandlingar tidigare. På *en* punkt var man framme där. Man kanske borde ha stoppat förhandlingarna och sagt att det blir inga pengar, inget bygge här, för nu har de borgerliga och kommunisterna gått ihop – det finns ingen anledning att vi fortsätter förhandlingarna. Det skulle Vattenfall ha sagt till i det ögonblicket. Men det har jag inte hört.

Det är emellertid ingen smartness att ta fram kostnaderna, så att de ligger på riksdagens bord i den mån de går att presentera. Det skulle ju vara direkt fel av Vattenfall att inte försöka ta fram dessa kostnader i tid, så att vi får se vad hela bygget går på.

Om vägbygget har man sagt att det är till skada för kraftstationens avkastning. Ja, men vi skall väl se vad det kostar. Vägbygget – ta det som ett exempel på hur man har försökt att visa hänsyn! Gällivare kommun har bett att få vägbygget. Varför det? Ja, kommunisten som talade nyss sade att det var så dåliga vägar. Nu bygger man en väg till på ca 17 mil, men den vill han inte ha byggd. Kommunen vill emellertid ha vägen byggd. Får man denna väg drar man mera sysselsättning till sig, hoppas man, genom att det blir turister som kommer den här vägen. Och det är ju inte långt att sedan fjällvandra över till de norska vägarna och fortsätta en rundtur ned till Atlanten på den sidan.

Det kan alltså komma turister. Det är ju det man arbetar med när det gäller Vindelälvsfrågan. Där stoppade man ju häromåret kraftstationen. Och sysselsättningen? Ja, det är en sysselsättning för dem som är anställda i en utredning. Mera har vi inte sett av den sysselsättningen.

Här har man föreslagit fina sysselsättningar, industriella sysselsättningar och annat. Ja, var finns de? Det kommer att behövas både det ena och det andra förslaget till sysselsättningsökning här framåt i tiden – i Norrland och söderut också.

Det är inte fråga om att man har lagt fram ett förslag om ett vägbygge någon gång. Här behövs flera förslag. I vår totala sysselsättningsplanering framåt i tiden måste ligga energiutbyggnad antingen med oljekraftstationer som sprider svavel – vilket så småningom skall rensas och påverkar naturen, påverkar temperaturen i vattnet – eller med atomkraftstationer, vilka också påverkar vattentemperaturen genom kylvatten o. d., påverkar fisket osv. Det kommer vi att få höra.

Vi kan inte låta styra oss bara av hänsyn åt ett håll, utan vi får försöka väga ihop hänsynstagandena. Den hopvägningen kan göras på olika sätt. Jag säger inte att det som majoriteten i dag har kommit fram till är fel, när majoriteten avslår sysselsättningslinjen och går på naturvårdslinjen – alltså inte den teknokratiska-kamerala linjen som den kommunistiske talaren kallade det. Han handlar i naturvårdsintresset tillsammans med de borgerliga.

Det har inträffat stora förändringar för de berörda samerna. Om jag inte misstar mig har vi här i landet 10 000 samer, men mindre än en

tredjedel av dem är renskötande samer. Där har alltså förändringen gått fram. Men det har den också gjort när det gäller andra norrlänningar – och människor som bor i andra delar av Sverige. Drygt halva befolkningen i det här landet arbetade tidigare i jordbruk. De allra flesta är borta nu. Det är bara 5 å 6 procent kvar i det rena jordbruket. Och nya förändringar förestår. Betänkandet från finansdepartementets långtidsutredning ligger nu på våra bord. Det talar om att 150 000 människor inom industri, jordbruk och skogsbruk skall mista sina jobb under de närmaste fem åren. Där är alltså 150 000 familjer berörda. Det är förändringar, det! Däremot skall vi inte ändra på förhållandena för 27 renskötande samer. Men vem har sagt att dessa 27 samer och deras familjer, som har hand om renskötseln där uppe, skall försvinna? De skall ju få pengar, och för dem kan de köpa flera renar från Västerbotten, har det sagts mig. De kan inte leva på de renar de har nu. Renarna kan inte ens försörja sig själva, utan under vintern måste samerna få socialbidrag för att kunna ge sina renar den näring de då behöver. Det är nämligen vinternäringen som är flaskhalsen för renskötseln – och den får skattebetalarna i landet i övrigt betala för att renarna skall vara kvar. Renskötseln i sig själv ger inte så mycket i avkastning att den kan betala det extra vinterfodret till renarna; än mindre kan näringen betala livsuppehållet för de människor som skall leva på renarna. Detta visar ju vad det är för slags rennäring vi har. Det går inte att leva på den. Det är inte det som är den avgörande faktorn. Men det är när man hör sådant förfäktas som det kanske kommer ett leende på våra läppar. Jag ber om ursäkt, herr Svensson i Malmö, om jag var bland dem som log. Vi behöver väl aldrig befara att få se herr Svensson le.

Nej, flaskhalsen är inte sommarbetena kring Autajaure. Det är inte det som är avgörande för renskötseln, utan det är vinterbetet – och det ligger betydligt längre ner mot Bottenvikens kust. Problemet är inte det sommarbete som försvinner genom att sjön Autajaure stiger. Den som påstår det visar på fel problem för oss. Och det gjorde naturvetenskapsmännen. De talade om sommarbetet men redovisade inte att flaskhalsen var vinterbetet.

En del av de samer det här gäller har bott länge i området; andra har inte bott särskilt länge där. En av de samegrupper som finns där kom enligt uppgift dit omkring 1919–1920 i samband med att regleringarna av vattenfallen i området påbörjades. I andra fall har samerna, som herr Helén sade, levat i generationer i området. Men märk väl att hela den kommun som samerna kan ströva igenom – och utanför kommunen också – är lika lång som avståndet mellan Stockholm och Göteborg. Då får man ju se litet till proportionerna i vad man säger. Om man i dag vill bygga en kraftstation någonstans mellan Stockholm och Göteborg, så kan man väl diskutera den saken utan att göra den till en principiell naturvetenskaplig fråga kontra teknik!

Vad det kamerala angår är det ett vanligt krav att en anläggning skall ge avkastning och att den skall vara förnuftig helt allmänt, samtidigt som vi hushållar med våra resurser. Men det skall man tydligen inte göra vid länsstyrelsen i Kristianstad – eller var det nu är som herr Svensson i Malmö är verksam. Han ser ner på det kamerala. Pengarna spelar ingen

roll. Ni har tydligen gott om dem där nere!

Alla förändringar, också de vi har framfört oss i det svenska näringslivet, är svåra. Vi kan inte garantera att allt skall bli oförändrat kring vissa sjöar i Norrland, när samhällena runt omkring sjöarna försvinner och 10 000 människor av de 27 000 som finns där skall bort från kommunen. Så stora är förändringarna nämligen för människorna här uppe fram till 1980, enligt föreliggande planer.

Ja, men då skall vi väl ta hänsyn till de människor som bor och lever där uppe och som vill – det har de framfört genom sina fackliga organisationer och sin kommun – att vi skall bygga ut. De vill ha sysselsättning. Det är bara temporärt de får det, invänder man då. Ja, säg mig: Vilken sysselsättning som vi kan skaffa fram i dag är inte temporär? Vi kan inte garantera en evig sysselsättning i något företag. 150 000 jobb skall bort. Det är temporärt som de finns nu. Det gäller de här jobben också. Men att leva är ju att vinna tid och lösa problemen dag för dag, år för år, decennium för decennium. Vi har väl ingen garanti om något fast, för evärdelig framtid stabilt vid någon tidpunkt. Det har man inte runt Autajaures stränder heller.

Elkraften behöver fördubblas inom loppet av 10 år. Kraftkonsumtionen stiger för att vi skall kunna hålla en reallönestegring på 4,5 procent om året; de fackliga organisationerna vill ha mer. Det betyder en 50-procentig ökning av produktionen under en 10-årsperiod. Det behövs om vi skall kunna satsa mer på ungdomens yrkesutbildning, bättre sociala förhållanden och sänkt pensionsålder och betala pensioner till fler pensionärer, och göra detta av en ökad produktion som har färre sysselsatta. Då får vi öka den energi vi sätter in; det finns ingen annan väg. Om vi skall fördubbla produktionen av elenergi på 10 år för att kunna höja produktionen av varor med 50 procent, då får vi bygga ut. Och då uppstår de här problemen. Vill vi inte möta dem på det ena området – som i dag – är vi tvungna att möta dem på ett annat. Och vilka kommuner ställer sig till förfogande för sotande värmeverk? Det är väl ingen som ser det med nöje? Efter sådana här händelser, som jag har full förståelse för, blir observansen när det gäller de här frågorna ännu större. Men likafullt står vi inför kravet att fördubbla vår energiproduktion. När man verkligen behöver sätta in toppkraftshistorierna av elektricitet, vad använder man då? Jo, då använder man flygvapnets uttjänta reamotorer, och de är inga sanitära anläggningar när de spyr olja genom sig för att ta fram toppkraften. Mot det skall man ställa förslaget att höja vattenspegeln med något tiotal meter – inte så mycket som det ursprungligen sades. I det valet har vi från socialdemokratiskt håll sagt att det är bättre att bygga ut vattenkraften än att köra i gång reamotorerna på toppvarv.

Jag säger inte att ni har valt fel. Men jag säger att vi anser att vi har valt rätt. Vad som sedan är rätt och fel, får väljarna så småningom avgöra; de får väl ta ställning till vilka intressen som mest sammanfaller med deras politiska uppfattning. För det är ett politiskt beslut – det är ingenting att skämmas över. Jag delar herr Heléns uppfattning där. Politiska beslut skall vi ha. De skall grundas på sakliga skäl. Men i de sakliga skälen ingår också de psykologiska. Vi kan väl från alla håll säga

som det är: vi räknar med de psykologiska också. Almarna nämndes här. De hör ju inte ihop med Kaitumfallet, men det var psykologiskt att nämna dem, förmodar jag. Även sådana psykologiska saker är realiteter. Vi vet att det spelas med dem också, och vi måste räkna med dem. Nu lägger vi bara våra kort på bordet, och så får väljarna avgöra vilken linje de vill följa.

Valet är nämligen icke slut i dag när denna fråga faller och när vi säger nej till en temporär sysselsättning för 300 människor i kraftverksbygget och för några 100 i vägbygget, vilket i sin tur ger sysselsättning åt andra som skulle få turistjobb utmed vägen. Vi har hänvisat till våra program, till andra sysselsättningar i vägbyggen och annat, invänder man. Men det behövs annat än vägbyggen också här. Det behövs elektrisk kraft, och den får vi ta fram på ett eller annat sätt för att vi skall få industrier – det kan vara herr Hedlunds cellulosaindustrier som vi vill ha kraft till eller Sveriges industriförbunds industrier som vill ha kraft till sina anläggningar, det kan vara LO:s eller TCO:s medlemmar som vill ha kraft till industrier, ur vilka de sedan skall hämta högre reallöner, det kan vara vi i riksdagen som vill ha ut mera skatter av människorna. För att kunna ta ut de högre skatterna – som vi i vår tur vill satsa på bättre sociala förhållanden, på de gamla, de sjuka, på bättre yrkesutbildning till ungdomen – måste vi ge de anställda bättre reallöner. Det är de avvägningarna vi får göra. Jag säger inte att den ena sidan har rätt och den andra fel i dag. Den har rätt för framtiden som väljarna kommer att stödja i detta val.

Var så god, välj! Vi har gjort vårt, väljarna får ta ställning i fortsättningen. Tack!

I detta anförande instämde herrar Jdestig, Lindkvist, Palm, Gadd, Hjorth, Wictorsson, Gustavsson i Ängelholm, Henrikson, Nilsson i Kalmar, Rosqvist, Karlsson i Ronneby, Olsson i Asarum, Johnsson i Blentarp, Mossberger, Karlsson i Malung, Wiklund i Härnösand, Wikner och Nilsson i Östersund, fröken Anderson i Lerum samt herr Larsson i Vänersborg (samtliga s).

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Att herr Hagnell inte sett mig le beror möjligen på att han inte är särskilt rolig vare sig här eller i utskottet. Hans personligt färgade aggressivitet är visserligen imponerande och den leder till en oerhörd energikonsumtion, men jag tycker också att den är förtvivlat meningslös. Vad är det för mening med att stå här och hävda, att därför att man för tillfället inte behärskar majoriteten skall riksdagen inte få avgöra denna fråga utan att det är en fråga som egentligen bara angår en liten krets av människor där uppe. Då kan man fråga sig varför ledamoten Hagnell som är född i Göteborg och landshövding i Gävle skulle ha rätt att yttra sig.

Det kan väl inte vara så att vi skall ha något slags federalt system här i landet som reserverar vissa beslut för vissa landsändar. När norrbottningarna försökte skydda sig mot avfolkningens konsekvenser och hävdade en annan linje än den centrala statsmakten då det gällde

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

utvecklingsramarna i Länsplan 67 fick de veta, att den centrala statsmakten bestämde och inte de själva.

Den som är från Skåne, som där har sysslat med planeringsfrågor och sett en så enormt överexploaterad miljö och vet vad en bristande insikt i de naturvetenskapliga sammanhangen leder till i en sådan landsända, blir i högsta grad benägen att få ett ord med i laget också när det gäller liknande projekt på andra håll.

Vad beträffar sysselsättningen där uppe skall den frågan ställas till regeringspartiet och inte till några andra. När skall den avfolkning upphöra som ni projekterat fram ända till 1980? Och när skall en annan regionalpolitik åstadkomma ett brytande av denna avfolkning? Det kan ju inte vara så att man på allvar hävdar att norrbottningarna skall sysselsättas med att – om uttrycket tillåtes – sälja varm korv åt fjällvandrarna och borsta skor åt dollarturisterna. Det skall finnas annat som de kan sysselsättas med.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag förstår att herr Svensson i Malmö är besviken på mig för att jag inte kan locka fram ett leende hos honom. Jag har inte uppfattat att min arbetsuppgift vare sig i utskottet eller i kammaren skulle vara att få honom att le. Någon annan får försöka åta sig det Herkulesjobbet.

Herr Svensson säger att vi inte skall ha något federativt Sverige. Nej, det har ingen hävdad. Jag förstår att han bedömt det hela med Skåne som utgångspunkt. Men nu gäller det ett område som är lika stort som Skåne, Blekinge och halva Halland tillsammans, och vi diskuterar en höjning av vattnet i vissa sjöar inom det området. Herr Svensson har dragit slutsatsen att de missförhållanden, som uppkommit i det överbefolkade Skåne där det bor 1 miljon människor – i det aktuella området som är mycket större bor det 47 000 – utan vidare kan appliceras på förhållandena där uppe. Han säger att de som bor där uppe inte skall bestämma. Jag försökte bara säga så mycket, att vi bör lyssna till de människor som bor i vårt land. Jag har varit där uppe tre år i följd, lyssnat på människorna och sett dessa områden. Jag kan inte föra fram en annan uppfattning än den jag märkt är så kompakt bland kommunalmän, fackfolk och industrifolk som jag träffat där uppe. De vill att vi skall ta vara på de här sakerna.

När skall sysselsättningsnedgången upphöra och när skall avfolkningen upphöra, frågar herr Svensson. Med det beslut som herr Svensson i dag är beredd att ta tillsammans med de borgerliga dröjer det bra länge. Tack!

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Hagnell har både här i kammaren och i utskottet vid flera tillfällen gjort stor affär av den fodring som renarna har fått. Det är nog riktigt att de får litet foder på det allmännas bekostnad, när det är skare och sådana väderleksförhållanden att de inte kan klara sig själva.

Herr Hagnell gör gång på gång en stor affär av detta. När vi vet att det förekommer stöd på olika områden, t. ex. 4,5 miljoner kronor till Coronaverken i Vilhelmina och 20 miljoner kronor till NJA, tycker jag att det är orimligt att göra så stor affär av att renarna får nödfoder på vintern vid dåligt väder.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Om situationen nu i stället varit den att herr Hagnells sida hade segrat i voteringen, hade detta inte det bittersta satt stopp för denna problematik. Det enda han kan tänka sig att ge dessa några hundra norrbottningar och andra anläggningsarbetare som kommer utifrån är ju en nådatid under fallbilan. I övrigt skall den av socialdemokraterna introducerade avfolkningspolitiken, som slår särskilt hårt just mot Norrbotten, uppenbarligen fortsätta.

Till sist. Detta problem kan faktiskt inte alls mätas genom jämförelser av befolkningstätheten. Här visar herr Hagnell verkligen sin, skall vi säga, teknokrat- och kamrerarsjäl. Vissa typer av biologiskt högproduktiva miljöer fordrar extensiva arealer för att de över huvud taget skall fungera. I Skåne befinner vi oss långt ifrån den situationen. Den har inte förekommit på 200 år. Därför ser det ut som det gör. Men vi vill inte att den situationen skall inträffa i andra delar av landet, där det behövs mycket större extensiva arealer för att åstadkomma en biologiskt oundgänglig miljö.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Fru talman! Det är klart att man kan se Norrland såsom ett område med extensiva arealer för intressant biologisk utveckling. Men ingenting hindrar att man bättre än hittills tar vara på det inom de områden där människorna verkligen bor, de tätbefolkade områdena. Också en norrlänning kan säga att det kan vara intressant att komma ner och se den del av landet som utgörs av Skåne och studera intressanta sjöar med fiskgjusar och andra fåglar och allt som borde finnas där nere, om man bara höll undan jobben och människorna så att de inte smutsade ner fullt så mycket.

Jag tycker inte att man skall föreskriva så mycket för andra hur de skall göra. Jag har lyssnat till människorna där uppe. De vill ha jobb, även om det förstör litet av deras natur. Det gäller ju ett område, som är väsentligt större än Skåne, och det rör sig om en miljöförstöring som bara är en bitteliten del av den som ni har åstadkommit i Skåne. Då skall ni mästra och säga: Ni skall inte göra de fel vi har gjort för 200 år sedan. Så skall ni styra efter det.

Var finns då de jobb ni skall ge människorna? Ni gör en naturpark av Norrland, och det gör ni till en princip. Vad är det för avfolkning ni kan hindra därmed? Vad har ni att komma med mer än litet allmänt gny på dessa punkter? Ni har jobben där nere. Det har inte människorna där uppe. Ge dem litet mera av jobben och snåla inte på den punkten.

Till herr Börjesson i Glömminge vill jag gärna säga att jag unnar både renarna och honom alla höttappar de kan få. Men rennäringen kan ju inte bära sig själv, när den behöver ha bidrag av statsmedel. Ännu mindre kan renarna försörja människor som skall leva på dem. Det var bara den kommentaren jag ville göra. Jag unnar renarna deras foder. Coronaverken behöver vi inte blanda in i detta sammanhang. Jag unnar dem inte de pengarna som de har fått, om herr Börjesson vill veta det.

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Fru talman! Debatten om Ritsemprojektet har under det senaste halvåret alltmer fjärrmat sig från de sakliga bedömningarnas fasta mark och in i den känslomässiga dimma som förvisso kan höra våren till men som knappast är det beslutsunderlag man behöver. Att frågan därjämte drivits in i en partipolitisk fastlåsning som verkar skrämmande gör inte saken bättre.

Det är mot bakgrunden av dessa förhållanden som jag under de senaste månaderna lagt ner ett visst arbete för att om möjligt få beslutet framskjutet, i förhoppning att de sakliga argumenten under tiden kunde få en bättre chans. Då ett uppskov till hösten tyvärr inte varit möjligt att uppnå är riksdagen dock tvingad att nu säga ja eller nej till den begäran om medelsanvisning som Kungl. Maj:t efter 1970 års riksdagsbeslut framställt.

Efter vad som förevarit – och eftersom mitt namn kommit att spela en viss roll – har jag ett behov av att få göra en personlig deklaration i den här frågan.

Jag var med i det gamla fina huset på Helgeandsholmen när 1961 års riksdag stadfäste den s. k. Sarekfreden, som innebar att överenskommelse träffats mellan det dåvarande statliga naturvårdsorganet och Vattenfall om utnyttjandet av bl. a. Luleälvens användning som energiproducent. I den överenskommelsen uttalades att bl. a. Ritsem borde byggas ut. Senare, och till följd av riksdagens beslut i Vindelälvsfrågan, kunde man räkna med att en utbyggnad av Ritsem skulle aktualiseras ganska snart. Efter vattendomstolens utslag begärde också regeringen vid 1970 års riksdag att intrång borde få ske i Stora Sjöfallets nationalpark. Jag ansåg det mot denna bakgrund följdriktigt att jag vid den votering som skedde borde stödja regeringens framställning. Jag bedömde inte frågan som ett dugg partipolitisk, och jag hävdar fortfarande att den för mig inte är av den karaktären.

Vid behandlingen i näringsutskottet nu i år och efter att möjligheterna till riksdagsbeslutets förskjutning i tiden kapsejsat valde jag fullt frivilligt att låta min suppleant inträda. Jag ansåg att centerpartiet, som avlämnat en partimotion i ämnet, vid detta tillfälle borde företrädas av annan person än mig. Jag vill också gärna betyga att min partiledare aldrig i denna eller någon annan fråga utövat någon påtryckning på mig.

Skälen för min röstning den 10 december 1970 angående möjliggörandet av en utbyggnad var följande. Jag ansåg det belagt att den ökade efterfrågan på elenergi som förutses främst borde mötas med ett fullföljande av Ritsemprojektet. Detta projekt kunde tidsmässigt komma till stånd i ett läge där behovet av toppeffekt sannolikt bleve mera markerat. Just i fråga om flexibilitet i avseende på toppeffekter är utnyttjandet av vattenkraften överlägset andra produktionsformer. Dessutom rörde det sig här ingalunda om någon orörd älv, utan om en naturlig fortsättning på ett tidigare givet program. Jag skulle trots detta ha gått emot en utbyggnad, om det sakligt kunnat hävdas att någon annan kraftproduktion varit möjlig inom den tidsram som beräknas för Ritsem. Jag övertygades om att det inte i december månad 1970 fanns något realistiskt alternativ.

Ett skäl för min bedömning var också den direkta, och framför allt indirekta, sysselsättningseffekt en utbyggnad skulle medföra. Jag såg allvarligt på sysselsättningssituationen i övre Norrland och kunde helt enkelt inte bortse från vad det aktuella projektet skulle betyda. Den omständigheten att socialdemokraterna i den nya riksdag som skulle samlas den 11 januari 1971 befunnet sig i minoritet var däremot enligt min uppfattning inget bärande skäl för ett ställningstagande mot förslaget.

Jag vill gärna säga att min bedömning i dag, den 12 maj 1971, är densamma. Ingenting som skett under de här månaderna har rubbat min fasta förvisning om riktigheten i att bygga ut Ritsem. Snarare har jag blivit ännu mera övertygad om att det är helt nödvändigt. Man kan inte ena veckan anklaga regeringen för att den inte snarast möjligt sätter i gång gruvbrytningen i Stekenjokk och under en annan vecka motsätta sig ett utnyttjande av vattenkraften på ett annat ställe i övre Norrlands inland. I båda fallen är det fråga om naturtillgångar, och i båda fallen är det också fråga om vildmark.

När jag deltagit i strävandena att förbättra lokaliseringspolitiken och den aktiva näringspolitiken i Norrland, har det varit allvarligt menat. Konsekvensen bjuder mig då att rösta för Ritsemprojektets fullföljande.

Det har talats mycket om miljö i samband med Ritsem. Jag bestrider ingalunda att vissa naturvärden måste offras, ifall en utbyggnad kommer till stånd. Men miljö är inte bara naturvärden. Miljö är också människor och levande bygd. Förutsättningen för detta är att det finns sysselsättningsmöjligheter, som i sin tur är beroende av energi som sätter fabriksjulen i rörelse. Vill vi ha ett Norrland som lever eller skall vi avsätta ännu större områden, kanske hela Norrland, till nationalpark? För min del väljer jag näringsliv och människor! Teusadalen är vacker, men jag försäkrar att det efter en eventuell dämning fortfarande kommer att finnas möjligheter till färd i helikopter över densamma. Den blir annorlunda men kanhända inte mindre vacker. Sjaunjamyren kommer också efter en eventuell utbyggnad av Ritsem att i sin välkomnande famn kunna hälsa nya flyttfågelsträck. Lappland är inte så litet till arealen som vissa tycks tro. Vattnet blir inte heller giftigt av att sätta Ritsemturbinerna i rörelse.

Motståndarna till en vattenkraftsutbyggnad talar allmänt om olje- eller kärnkraftdrivna alternativ. Vilka negativa miljöpåverkningar man här kan räkna med vill man inte gärna tala om. Det är i alla fall obestridligt att oljedrivna kraftverk får en avsevärd roll som förgiftare av den luft vi skall andas, och det torde vara lika ostridigt att kärnkraftverken ytterligare kan bidra till försämringen av det vatten som är den kanske viktigaste komponenten i det ekologiska systemet.

Jag anser att det kan vara värt åtskilligt om vi någon ytterligare tid kan besparas dessa verkligt allvarliga miljörisiker.

Fru talman! Jag avser att rösta för reservationen I till näringsutskottets betänkande nr 15.

Herr industriministern WICKMAN:

Fru talman! Det som vi behandlar här i dag är en fråga om vår kraftförsörjning, det är en fråga om vår långsiktiga miljöpolitik, det är en fråga om sysselsättningen i Norrlands inland och det är slutligen en fråga också om politisk moral.

Både utskottsbetänkandet och en stor del av debatten tidigare i dag gör att vi nu i alla fall kan utgå från vissa fakta som accepterade. Till dem räknar jag att Ritsemprojektets lönsamhet inte sätts i fråga. Den lönsamheten gäller också sedan stationen belastats med investeringen i vägen mellan Suorva och Ritsem.

Visserligen sade herr Regnéll att man alltid kan sätta frågetecken för en lönsamhetsberäkning, och det är riktigt. Men den kostnadsutveckling som vi ser i energiproduktionen ger vid handen att vi står inför stora och svärbemästrade kostnadsökningar. Detta gäller dels oljekraften och dels på ett mycket besvärande sätt – som kammaren kommer att få tillfälle att närmare diskutera – när det gäller atomkraften. Det betyder att den relativa lönsamheten – och det är den det är fråga om – när det gäller vattenkraften och Ritsemprojektet säkerligen kommer att ytterligare förstärkas i framtiden.

Den andra punkten som jag tror det är viktigt att vi nu kan betrakta som etablerad i vår debatt är att det inte finns något tekniskt-ekonomiskt samband mellan Ritsem och Kaitum, som skulle göra att ett ja till Ritsem också betyder ett ja till Kaitumöverledningen. Ritsemprojektet kan diskuteras helt utan ett ställningstagande till Kaitumöverledningen. Den är utomordentligt lönsam både med och utan Ritsem. Jag har faktiskt tolkat utskottsmajoritetens uttalande så att argumentet om denna ofrånkomliga sammankoppling mellan Ritsem och Kaitum kan avföras från vår debatt.

Däremot skall jag inte alls bestrida att om man av naturvårdsskäl bestämmer sig för att säga nej till Ritsem, bör man i konsekvensens namn också säga nej till Kaitum. Den konsekvensen har utskottsmajoriteten också dragit.

Det omvända förhållandet gäller däremot inte. Man kan mycket väl av naturvårdsskäl säga nej till Kaitumöverledningen, men fortfarande säga ja till Ritsem utan att göra något våld på logiken.

Det förhållandet att Ritsemstationen är en lönsam, t. o. m. mycket lönsam, kraftproduktion, kan enligt dem som är motståndare till utbyggnaden – och här upprepar jag ett mycket populärt argument – inte tillmätas annat än begränsad betydelse, när vattenkraftutbyggnaden under alla omständigheter står inför sitt slut.

För att ytterligare understryka detta – man gör det både i utskottsbetänkandet och här i debatten från flera talare – påpekar man den ringa betydelsen av Ritsem genom att säga att effekten är endast 300 MW, medan bara det första aggregatet i Forsmark beräknas få en effekt av 800 MW.

Det är litet förvånande att finna en sådan argumentering i ett utskottsbetänkande, alldeles särskilt när utskottsmajoriteten samtidigt säger sig ha ägnat frågans olika aspekter ingående uppmärksamhet. Jag är därför tvungen – även om jag delvis upprepar vad en del andra talare sagt

– att här ånyo ta kammarens tid ett ögonblick i anspråk för att erinra om sambandet mellan vattenkraft och atomkraft i vårt framtida energisystem.

Det är riktigt att atomkraften kommer att svara för en växande andel av vår framtida elproduktion. Men det betyder inte alls att vattenkraften därigenom skulle bli onyttig eller överflödigt i vårt kraftsystem. Skall vi få en ekonomi i våra atomkraftverk, då måste atomkraften utnyttjas som baskraft, och måste då kompletteras med andra kraftslag för att möta perioder av högre belastning, alltså för att tillgodose vad man kallar toppeffekten. Detta är nödvändigt därför att elförbrukningen som bekant varierar mycket starkt både under dygnet och också säsongmässigt. Detta gäller för att över huvud taget få en rimlig ekonomi i vår energiförsörjning. Härtill kommer också – och detta kommer vi att få diskutera mycket ingående i framtiden – att vi kommer att få möta växande risker för haverier och driftstopp i de stora värmekraftverken och atomreaktorerna. Det är inte så att jag vill skrämja kammarens ledmöter genom att säga att vi kommer att ha ett mycket stort antal haverier och driftstopp, men verkningarna av de driftstopp som vi måste planera för att möta kommer med de starkt växande produktionsenheterna att bli utomordentligt allvarliga för vår energiförsörjning om vi inte kan möta dem. Det är därför som behovet av vad fackmännen kallar för effektreserv kommer att öka synnerligen starkt i vårt framtida kraftsystem.

Det är just här som vattenkraften kommer in. Toppkraften kan alltså inte produceras i atomkraftverk. Den kan produceras i oljekraftverk, gasturbiner eller i vattenkraftverk. För detta ändamål är vattenkraften i flera avseenden överlägsen de andra kraftslagen. Den är överlägsen därför att den är driftsäker. Den är lättreglerad. Den kan lättast av alla kraftslag anpassas till belastningsvariationer. Den innebär inte heller någon nedsmutsning av miljön. Den har slutligen den helt unika egenskapen att den reproducerar sig själv.

Det betyder alltså att man totalt missar den energipolitiska poängen när man ställer Ritsemprojektet emot effekten i ett planerat atomkraftverk. Jag upprepar att det är förvånande att utskottet använder det sättet att argumentera. Utskottsmajoriteten och övriga motståndare till Ritsemutbyggnaden kan inte vara okunniga om att frågan inte gäller vattenkraft kontra atomkraft utan vattenkraften kontra oljekraftverk och äldre gasturbiner. Det betyder att nej till Ritsem inte alls innebär en snabbare utbyggnad av atomkraften – och det skulle naturligtvis med detta tidsperspektiv vara tekniskt helt omöjligt att genomföra – utan ett nej till Ritsem betyder ett ja till en ökad användning av oljekraftverk och gasturbiner. Nejet till Ritsem är i verkligheten ett ja till ett alternativ som kan beräknas vara 30–40 miljoner kronor dyrare än Ritsem. Man säger ja – det nämnde herr Svanberg – till en ökad årlig import av olja på omkring 150 000 ton. Man säger också ja till svavelutsläpp som, också om svavelhalten i oljan inte skulle tillåtas överstiga 1 procent, ändå kommer att uppgå till 1 500 ton per år.

Jag måste säga att konsekvensen i det miljöpolitiska ställningstagandet är inte särskilt imponerande, men vad jag framför allt vänder mig emot är att man icke har ställt frågan som ett val mellan olika former av

miljöskador och miljöintrång utan att man låtsas att man kan föra debatten som om på ena sidan står miljöintrånget och på den andra sidan skulle vi ha en helt miljöofarlig kraftproduktion.

Nu säger herr Regnéll att det finns väldigt gott om lågsvavlig olja. Tyvärr är det så att tillgången på lågsvavlig olja är begränsad. Den är begränsad *inte minst på grund av en starkt stigande efterfrågan framför allt från Förenta staterna*. Också avsvavling av råolja är ett omfattande tekniskt-ekonomiskt problem, som inte alls är löst ännu. Det betyder – och det är en konsekvens av den aktuella utvecklingen som jag inte vet om alla kammarens ledamöter är medvetna om – att vi befinner oss i det läget i dag att vi har varit tvungna att slå av på ambitionerna att trappa ned svavelhalten till 1 procent. Tillgången till lågsvavlig olja är icke större än att vi nu tvingas begränsa denna nedtrappning i svavelhalten till enbart Stockholmsområdet och Göteborgsområdet.

Nu försöker man komma ifrån den här miljökonflikten genom att säga att vi helt enkelt skall avstå från en del av den planerade kraftutbyggnaden genom att minska energislöseriet. Jag hör själv i och för sig till dem som tror att det är och kommer att bli en angelägen uppgift att så långt som möjligt söka minska ökningstakten i vår energiförbrukning. Det finns möjligheter att på sikt minska ökningen av energiförbrukningen, inte minst när det gäller uppvärmning av bostäder, bättre isoleringsteknik, ökad värmeåtervinning och en ökad användning av fjärrvärme. Vid ett högre energipris kommer naturligtvis också sådana åtgärder att komma till stånd i en större omfattning än hittills.

Men vi skall ha klart för oss att förutsättningen för detta är ett högre energipris, och vi skall vidare inte för ett ögonblick inbilla oss att det löser det problem som vi i dag diskuterar. Hans Hagnell var inne på detta. En radikalt förändrad energiförbrukning skulle kräva en helt förändrad produktionsprofil i vår industri, och det lär inte finnas någon i denna kammare som tror att detta är möjligt eller önskvärt att eftersträva när kostnaderna för denna verkligen blir klart översatta: sänkt standard och minskad möjlighet att uppfylla alla de ambitioner som de svenska medborgarna har.

Vi står inför en fortsatt ökning av energiförbrukningen. Jag skulle gärna vilja hänvisa kammarledamöterna till att läsa en som jag tycker utomordentligt intressant analys av de begränsade möjligheter som verkligen föreligger till en minskning i energiförbrukningsökningen, vilken gjordes av professor Hambraeus i ett föredrag som han höll i IVA för en tid sedan. Det betyder att säger vi nej till Ritsem, måste produktionstillskottet därifrån tas fram i någon annan form. För vi därför i denna diskussion in sådana här förhoppningar om en sänkt takt i energiförbrukningen, smiter vi bort från verkligheten, dvs. vi avstår helt enkelt från att se att situationen är den att vi här är tvingade till ett val.

Det gäller i grunden precis samma slags resonemang som vi så väl känner till från våra ekonomiska debatter framför allt med folkpartiet under 1950- och 1960-talen. Folkpartiet gör här detsamma som man gjorde då. Då lovade man nämligen att samtidigt öka statsutgifterna och minska skatterna och fick ekvationen att gå ihop genom att utlova en snabbare stegring i nationalinkomstökningen. Det var ett försök att både

äta kakan och behålla den. Det kan man kosta på sig som oppositionsparti utan risk att behöva ta konsekvenserna, men vad som håller på att ske i denna kammare är att detta slags lättsinne kan komma att leda till och väl sannolikt leder till ett faktiskt beslut här i dag som får utomordentligt allvarliga återverkningar.

För kammarens ledamöter skall vara medvetna om att verkningarna är allvarliga. De är först och främst ytterst allvarliga för dem som omedelbart berörs av ett avslag på regeringens förslag. Jag har redan tidigare nämt att den arbetsstyrka som behövs för att bygga ut Ritsem uppgår till i medeltal 325 man under fyra år. Och vi vet, vilket utskottets och kammarens ledamöter är helt upplysta om, att den arbetskraften inte kan sysselsättas med annat arbete i Vattenfalls regi i Norrbotten eller i Norrland. Härtill skulle Ritsemprojektet ge sysselsättning för uppskattningsvis 175 man under fyra år i servicenäringarna i Norrbotten.

Den omedelbara effekten av ett avslagsbeslut i riksdagen i dag är att 150 man permitteras. Det är Vattenfalls förhoppning att en del av dem skall kunna erbjudas arbete i Porjus, och naturligtvis kommer Vattenfall också att så långt möjligt bereda sina anställda arbete vid verkets anläggningar i Mellansverige. Men vi skall inte blunda för att också om sådana erbjudanden kommer till stånd så innebär detta utomordentligt stora svårigheter därför att nästan alla det här gäller är norrlänningar och många av dem är i åldern 50–60 år. De skulle med detta beslut tvingas till en radikal och påfrestande omställning, och de kan på goda grunder hävda att de inte hade anledning att räkna med en sådan tvär omkastning. Ett nej till Ritsem innebär att riksdagen, i strid med tidigare godkända planer, berövar Norrland under fyraårsperioden 500 arbetstillfällen per år.

Jag tror att de som berörs av det beslutet har svårt att finna någon tröst i att vad det här gäller är en tillfällig sysselsättning. Jag tror inte heller att de finner någon tröst i att de som nu har för avsikt att beröva dem dessa arbeten samtidigt deklarerar att det är statsmakternas skyldighet att sörja för deras sysselsättning på annat sätt. En sådan hänvisning innebär ingen som helst ändring i detta besluts faktiska och omedelbara verkningar.

Det finns, som jag sade, ett folkpartistiskt sätt att smita från verkligheten, en folkpartistisk eskapism. Det finns också, vilket klart framgick av det anförande som hölls av herr Svensson i Malmö, en mera revolutionär form av eskapism, nämligen att tänka sig att vi skulle ha levt i ett helt annat slags samhälle än det samhälle vi i dag lever i. Det är heller inte någon tröst för dem som nu drabbas av riksdagens förväntade beslut.

Vi hade en debatt här i kammaren på valborgsmässoafton, då herr Svensson gjorde ett uttalande som det kan vara skäl att citera. Det handlade om glesbygdens elektrifiering. "Här finns", sade han, "en chans för alla – i samtliga partier – att rösta på ett sådant sätt att avfolkningsdistrikten inte fråntas dessa möjligheter." Herr Svensson hoppades "att partiloyaliteterna skall kunna upplösas åtminstone så mycket att vi i den stundande voteringen skall kunna göra en insats till förmån för intressen som är väl värda ett stöd". Det var alltså herr Svenssons uttalande för 14 dagar sedan.

Men ett nej till Ritsem är inte bara allvarligt ur sysselsättningssynpunkt. Förslaget att bygga ut Ritsem har tillkommit i full överensstämmelse med riksdagens tidigare uttalanden. En enig vattendomstol har lämnat sitt tillstånd. Länsstyrelsen och berörda kommuner vill att utbyggnaden skall komma till stånd, och i den långvariga debatt som vi har haft i detta land om Vindelälven ifrågasattes över huvud taget inte Ritsem men som bekant väl Kaitumöverledningen. Så sent som våren 1970 redovisade vattenfallsverket sina aktuella byggnadsplaner, däribland Ritsem. Redovisningen, som hette 1970-talets vattenkraftsutbyggnader i Norrland, remitterades till ett tjugotal remissinstanser. Flera av de instanserna var i olika avseenden kritiska mot de förslag om utbyggnad av vissa tidigare inte berörda älvsträckor som vattenfallsverket lagt fram. Men det väsentliga i sammanhang med den fråga vi diskuterar i dag är att med några enstaka undantag tillstyrkte remissinstanserna Ritsemprojektet eller lämnade det i varje fall utan erinran. Bland dem som inte invände mot projektet fanns t. ex. naturvårdsverket, planverket, kommerskollegium, universitetskanslersämbetet, arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelserna i Norrland, Landsorganisationen och Arbetsgivareföreningen. Och ett positivt ställningstagande till Ritsemprojektet låg också helt i linje med den genomgående uppfattningen bland alla dem som opponerat sig mot en utbyggnad av Vindelälven och andra hittills outnyttjade Norrlandsälvar, nämligen att en fortsatt behövlig utbyggnad av vattenkraften borde ske i sådana älvar som redan börjat utnyttjas för detta ändamål – och dit hör Luleälvsystemet, där Ritsem är beläget. Under valrörelsen hördes inte heller ett ord om Ritsem.

Mot den bakgrunden är det fullt naturligt – det är därför jag erinrar om det – och fullt korrekt av vattenfallsverket mot sin huvudman att i sin planering ha bibehållit Ritsemprojektet som ett mycket värdefullt krafttillskott från en Norrlandsälv som redan har tagits i bruk för kraftändamål. Det är också naturligt och korrekt att vattenfallsverket nu har lagt fram projektet för ett slutgiltigt godkännande.

Ett nej till Ritsem i dag, just som spaden skall sättas i marken, måste oundgängligen få allvarliga verkningar på vattenfallsverkets planering. Bortfallet av Vindelälven innebar i och för sig en mycket betydande påfrestning på Vattenfalls kraftplanering, men när det gällde Vindelälven var man ändå förvarnad av en mycket långvarig debatt. Utbyggnadsplaneringen har kunnat läggas om så att olägenheterna för kraftförsörjningen och också för den berörda personalen så långt möjligt har kunnat bemästras, även om detta inte helt har lyckats. Men en viktig utgångspunkt i den planering Vattenfall gjort – enligt min mening på mycket goda grunder – har varit att den planerade utbyggnaden i Luleälv skulle kunna fortgå utan störningar. Vidare har planerna för vår energiförsörjning utsatts för nya allvarliga störningar som tidigare inte var förutsedda. Jag avser dels de exceptionella torkåren, dels förseningarna – som kammarens ledamöter väl känner till – i de försha atomkraftverkens färdigställande. Oskarshamsverket är mer än ett år försenat och vi har anledning att räkna med betydande förseningar också när det gäller det första atomkraftverket i Ringhals. Jag tycker att det kan finnas skäl att riksdagens ledamöter får veta – jag tror att det har sagts också i tidigare

debatter – att SACO-konflikten i vintras på ett mycket allvarligt sätt har stört och skadat Vattenfalls planering.

Allt detta betyder att vi i dag befinner oss i ett läge där det finns skäl att med betydande oro se fram mot vår kraftbalans för mitten av 1970-talet. Allt under dessa förhållanden och på det mycket korta varsel som det här är fråga om plocka ut en viktig del i den pågående utbyggnaden innebär att man ytterligare ökar riskerna i ett redan riskabelt läge.

Jag måste därför uttala den bestämdaste varning för det beslut som kammaren kan förväntas komma att fatta i dag. Jag är medveten om att den debatt vi nu för med allra största sannolikhet inte påverkar det beslut som uppenbarligen redan är fattat, men jag är angelägen om att denna varning änyo uttalas med all kraft i dag. Även om debatten inte kommer att påverka vårt beslut är jag nämligen övertygad om att vi kommer att ha anledning att i framtiden komma tillbaka till den debatt vi för i dag – och då skall ingen som säger nej till Ritsem kunna åberopa den ursäkt som lär tillkomma dem som ”inte veta vad de göra”. Det beslut som oppositionen i dag förbereder har fattats med full insikt om verkningarna för sysselsättningen i Norrland och med klar insikt om den miljökada som det med nödvändighet hastigt planerade alternativet – oljekraftverket – kommer att medföra. Och det har till slut också fattats i insikt om de utomordentliga risker ett sådant beslut kommer att medföra för vår kraftförsörjning i mitten av 1970-talet.

Man kan fråga sig hur vi har hamnat i detta läge. Herr Gustafsson i Byske använde formuleringen partipolitisk fastlåsning. En fråga som det verkligen är skäl att ställa är: Varför tog oppositionen inte upp Ritsem under den ett par år långa debatt som vi har haft om vattenkraftutbyggnaden i detta land? Varför berörde man inte Ritsem med ett enda ord under valrörelsen? Varför blev den frågan plötsligt intressant och stor efter valet, dvs. när det parlamentariska läget stod klart? Det är det förhållandet som jag åsyftar när jag säger att detta också är en fråga om politisk moral.

Med detta menar jag inte ett ögonblick att inte Ritsemprojektet under alla omständigheter skulle ha mött opposition och invändningar och att de som har arbetat emot och engagerat sig mot Ritsemprojektet skulle ha styrts av politiska skäl. Men jag vill bestämt hävda att hade den fråga som vi i dag skall fatta beslut om behandlats så som vi brukar behandla frågor i denna riksdag skulle vi ha kommit fram till ett beslut som skulle ha inneburit ett ja till Ritsem, sammankopplat med ett nej till överledningen av Kaitum. Ett sådant beslut skulle jag för min del ha varit beredd att ansluta mig till. Men detta blir uppenbarligen inte riksdagens beslut.

Jag säger ingenting om att det är oppositionens ambition att tilldela en minoritetsregering ett voteringsnederlag – den ambitionen finner jag i och för sig fullt begriplig. Men jag tror att människorna i Norrland kommer att ha svårt att förstå att för att nå det målet är man beredd att offra sysselsättningen för 500 personer och därmed försörjningen för 1 000 personer i Gällivare, Jokkmokk, Arvidsjaur och andra Norrbottenskommuner. Samtidigt är man uppenbarligen beredd att utsätta vår kraftförsörjning för påtagliga risker.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wickman inrangerade med ett snabbt grepp alla som är motståndare till exploateringen av Ritsem under kategorin "de som icke veta vad de göra". När herr Wickman var i talarstolen hade jag en känsla av att han tillhörde dem som inte visste vad han haft tillfälle att höra i den tidigare debatten – hans inlägg var upplagt som om här ingenting hade sagts förut. Det innehöll påpekanden som redan hade gjorts av dem som är på samma linje som statsrådet Wickman och det innehöll en del repliker som hängde i tomma luften.

Jag skall ta upp en av de sakerna, nämligen när statsrådet talade om att vi som är emot utbyggnaden kommer ur askan i elden genom att vi, som är intresserade av miljövården, i stället kommer att tvinga fram utbyggnad av kraftverk eldade med olja. Herr Wickman sade att jag hade talat om att det var gott om lågsvavlig olja; det gjorde jag faktiskt inte – jag sade att det fanns ökad tillgång på sådan, och det påståendet tror jag att jag har underlag för. Från Libyen, Nigeria och Sovjetunionen kommer utbud av sådan. Jag sade vidare att de länder som inte kan tillhandahålla sådan olja får tänka sig att raffinera den i egen regi. Och jag sade slutligen, hänvisande till en utredning som jag fortfarande har i handen här – Nordforsk – att man också uppe på skorstensnivå bör kunna göra en hel del.

Herr Wickman slår bort allt det där. Jag kan i så fall konstatera att han befinner sig på en annan linje än sin regeringskollega herr Ingemund Bengtsson. Jag har här med mig Byggforum nr 2 år 1971, där herr Bengtsson talar om bristen på svavelfattig eldningsolja och säger: "Med teknikens hjälp bör detta kunna avhjälpas. Siktet är inställt på att vid 70-talets mitt skall kunna användas eldningsolja med högst 1 procent svavelhalt i alla större tätorter i vårt land."

Det är just vad som har sagts: Vi får tänka oss en övergångstid när vi dras med besvärligheter. Sedan bör de besvärligheterna kunna minska radikalt, och då vore det beklagligt om vi under tiden hade utbyggt vattenkraften på ett sätt som är irreparabelt.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! I morse fick vi höra av den socialdemokratiska utskottsordföranden att vi var ute alldeles för tidigt med att ge ett besked om riksdagens inställning till Kaitum. Nu får vi höra av det ansvariga statsrådet att vi är ute alldeles för sent med att ge besked i fråga om Ritsem. Det avslöjar väl ihålligheten i argumentationen, när man på det sättet försöker hävda att det skulle vara orimligt av riksdagen att i tid klargöra för de planerande myndigheterna sin uppfattning i fråga om de naturvärden som skulle sättas på spel vid en utbyggnad av Kaitum. Skälet till att vi kommer sent i fråga om Ritsem, herr industriminister, är ju att den socialdemokratiska regeringen utnyttjade den eftersläpande majoriteten efter valet i höstas för att driva igenom ett beslut om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark. Vi upprepar vårt ställningstagande från den

gången och säger nu som då nej till ett sådant intrång. Men svaret kommer med naturnödvändighet sent, eftersom den socialdemokratiska regeringen valde att handla på det sättet att den utnyttjade en majoritet i riksdagen som inte längre stöddes av folkets flertal.

Det är inte rimligt att, som industriministern gör, hävda att Ritsemprojektet är nödvändigt för kraftförsörjningen. Energittillskottet från kraftverket blir ca 520 GWh per år, vilket kan jämföras med den totala elförbrukningen, som i föl uppgick till 66 000 GWh. Och centrala driftledningens prognos för 1980 ligger ju på 145 000 GWh. Det blir alltså här fråga om ett Ritsem som då skulle bidra med 0,3 procent av energiförsörjningen.

När det gäller den toppeffekt som behövs vid haverier måste man fråga sig hur planeringen skulle vara inom centrala driftledningen och Vattenfall om de inte kan klara haverierna utan just Ritsem. Statsrådet nämnde såvitt jag hörde ingenting om de möjligheter som ombyggnad av äldre kraftverk kan ge för att skapa ett större effektuttag eller om vad vi kan hinna bygga fram av andra toppkraftverk och inte heller något om överföringen från andra skandinaviska länder, som ju just vid toppefterfrågan är det avgörande för att klara produktionen.

I vad gäller sysselsättningen har jag pekat på alla de projekt som länsstyrelsen i Västerbottens län har fört fram i sin skrivelse. Vi har ännu inte fått veta varför regeringen inte har tagit ställning till de vägprojekten.

Till sist herr Wickmans allmänna tal om lättsinne hos oppositionen! Det kan ju bara vara någonting som man griper till i ett läge, då regeringen tydligen är förvirrad inför de många krav på bättre miljö som nu reses från alla håll, inte bara från riksdagspartier utan också från en bred allmänhet. Då är det riktigt att vi behöver en riksplan för miljövård. Den har vi begärt, men regeringen har sagt nej till den.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wickman söker här med närmast bibliska vändningar att framställa sig själv som glesbygdens store vän. Det föranleder ett upprepande av de frågor som jag har ställt tidigare och nu kan ställa till ett statsråd, som äntligen är närvarande i debatten: Vad tänker ni göra, ni som är sådana glesbygdens vänner, ni som är sådana vänner till Norrlands inland, vad tänker ni göra när anläggningsarbetena är slut? Skall ni då hitta på någon ny form av miljöförstöring som skall fortsätta att sysselsätta folk? Är ni beredda att göra det? Vad tänker ni göra för folk där uppe, där ni har programmerat in en nettoförlust fram till 1980 av 18 000 arbetstillfällen i Norrbottens län? Vad tänker ni göra åt sysselsättningsproblemen där uppe, ni som i statsverkspropositionen 1969 avlog Norrbottens länsstyrelses krav på att målsättningen för Norrbottens län skulle vara oförändrad befolkning när det gällde befolknings- och sysselsättningsprognoser?

Låt mig till sist konstatera att det är bra märkligt och skrämmande att ett statsråd här bryter in i debatten och talar så pass länge som herr Wickman gjorde utan att med ett ord komma in på den naturvetenskapliga sidan av saken. Det visar hur främmande han är för det naturvetenskapliga betraktelsesättet och den naturvetenskapliga bild-

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

ningstraditionen. På ett sådant främlingskap bygger man ingen framtida miljöpolitik i något land.

Herr industriministern WICKMAN:

Herr talman! Först vill jag till herr Regnéll säga att den svavelnedsmutsning som jag talade om gäller också vid enprocentig svavelhalt i råoljan. Därför har vi en miljökonflikt inte bara när det gäller vattenkraften utan även i mycket hög grad – jag skulle vilja säga i ännu mycket högre grad – när det gäller oljekraften. Det är ingen skillnad mellan mig och jordbruksministern i fråga om önskemålet att med utnyttjande av en förbättrad teknik successivt minska denna nedsmutsning.

Men vi skall inte inbilla oss att vi skulle vara på väg till en situation där vi kan säga att oljekraftverken inte utgör den stora miljöfaran när det gäller vår kraftförsörjning. Jag är alldeles övertygad om att skall vi gradera våra olika kraftkällor ur miljösynpunkt, så är vattenkraften den miljövänligaste. Också den innebär naturligtvis ett miljöintrång, men det relativt minsta miljöinträng. Sedan kommer atomkraften, som dock har sina mycket påtagliga miljöskadeeffekter både genom att kraftverken tar upp värdefull mark och genom det kylvattenutsläpp som är en ofrånkomlig följd av kraftproduktionen. Vi har till slut – och det är det som är poängen med vad jag sade – oljekraftverken. De förebråelser jag har gjort om oppositionens sätt att resonera kring Ritsem gäller att man inte ställer frågan så som jag anser är det enda rimliga sättet att ställa den. Det blir en avvägning mellan olika former av miljöinträng, och det finns inte någon enkel lösning som befriar oss från miljöinträngen. Denna avvägning kan man naturligtvis göra på olika sätt. Då menar vi att utbyggnaden av Ritsem innebär i sin totalitet också det miljöriktigaste sättet att lösa problemet med vår kraftförsörjning.

Sedan har jag, herr Helén, inte sagt att Ritsem på grund av den energiproduktion som kommer är nödvändigt för kraftförsörjningen. Vad jag har sagt är att tar vi bort Ritsem, så måste vi ersätta den med någon annan kraftproduktion. Då möter vi problemet om vi verkligen kommer att få fram den ersättningskraften i tid. Jag menar att man inte skall fatta beslut i den här frågan utan att ha den risken alldeles klar för sig. Det förvånar mig att de som så hårt har gått in för ett nej till Ritsem nu inte har tagit upp den sidan av problemet, eftersom den kan ställa oss inför utomordentligt allvarliga situationer i mitten på 1970-talet.

Jag har kritiserat herr Helén för att hans ställningstagande till Ritsem har kommit sent. Då säger herr Helén att han inte kunde komma förr därför att regeringen inte passade på att lägga fram förslaget om Ritsem förrän under höstriktsdagen 1970. Men herr Helén, Ritsem har ju funnits med i planeringen ända sedan 1962. Det var verkligen ingen nyhet som regeringen presenterade höstriktsdagen 1970. Det har varit med hela tiden i planeringen, och det har varit med explicite uttalat så sent som våren 1970, då herr Helén hade alla möjligheter att ta ställning till Ritsem. Men såvitt jag vet – och ingenting av vad herr Helén sagt här i dag tyder på att den uppgiften är felaktig – finns det inte något uttalande från herr Heléns sida om Ritsem, inte ens under valrörelsen, utan Ritsem dyker

upp som en fråga först efter 1970 års val. Om vi vill tillvarata möjligheterna att lösa sysselsättningsfrågan för den arbetskraft som direkt berörs på ett hyggligt sätt och undvika de risker vi utsätter vår kraftförsörjning för, då är det för sent att säga nej till Ritsem i dag. Inga synpunkter på och inga förslag om en ökad och effektivare och aktivare regionpolitik kan ändra innebörden i det beslut som oppositionen i dag är beredd att votera igenom, nämligen att ett nej till Ritsem betyder att vi berövar kommunerna i Norrbotten 500 arbetstillfällen under fyra år.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är självfallet att detta med toppkrafteffekten är det viktigaste när det gäller utnyttjandet av Ritsem. Men Ritsems effekttillskott där kommer inte förrän tidigast om fem år, och det vore ju märkligt om man inte under den tiden skulle kunna få fram reservkraft genom annan utbyggnad. Och är detta omöjligt måste man ju fråga sig: Går det då att försvara den våldsamma försäljningskampanj för ökad eluppvärmning som vattenfallsstyrelsen bedrev ännu till för något år sedan? Det måste ju i så fall vara en häpnadsväckande dålig planering.

Sedan håller jag gärna med industriministern om att det hade varit bättre om vi 1962 hade så i detalj satt oss in i detta att vi då hade kunnat lämna ett sådant besked som vi nu lämnar i fråga om Kaitum och som utskottets ordförande förebrår oss för att vi lämnar. Men här har ju skett en upplysnings- och opinionsrörelse som har väckt oss – på ett sent stadium, det erkänner jag gärna. Anklagelsen att jag inte under valrörelsen skulle ha tagit upp detta är emellertid helt orimlig. Jag har många kamrater här, som var närvarande på mina möten under valrörelsen och som är beredda att stå upp och klargöra att jag talade om såväl Ritsem som Kaitum under 1970 års valrörelse och då redovisade folkpartiets uppfattning.

Men det här är ju en situation som teknikerna världen över kommer i genom den nya folkrörelse som miljöengagemanget innebär. Hur mycket större är inte, som jag förut påpekade, konsekvenserna i Seattle, där man har räknat med en produktion av SST-plan och där man ställs inför en fullkomligt ny situation på grund av att den amerikanska miljövärdsopinionen har drivit fram ett nytt ställningstagande. Och vilka är inte de plötsliga konsekvenser som teknikerna i Londonregionen ställs inför, när naturvårdarna hos politikerna har fått gehör för sina krav på att den tidigare planeringen icke skall fullföljas.

Herr Wickman gjorde ett påpekande om SACO-konfliktens återverkningar på möjligheten att ha en effektiv planering på Vattenfalls sida – något som vi skulle kunna komma att få lida av senare. Ja, herr talman, mycket är vi i oppositionen ansvariga för men inte för att SACO-konflikten har fått det allvarliga förlopp som den fått genom regeringens ställningstagande.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är fullt rimligt att industriministern gör vad han kan för att se till att vi här i landet inte skall lida brist på elkraft. Men nog är det att ge denna utbyggnad av Ritsem fullständigt orimliga proportioner,

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

om man vill göra gällande att vår kraftförsörjning skulle äventyras för den händelse utbyggnaden inte kom till stånd.

Det behövs ju bara att man läser näringsutskottets betänkande så långt som alla – alltså också de socialdemokratiska ledamöterna – har varit med om skrivningen. Där får man reda på det obestridda faktum att energiproduktionen i den föreslagna kraftstationen ”beräknas till genomsnittligt ca 500 GWh (milj. kilowattimmar) per år, vilket f. n. motsvarar ca 0,8 % av årskonsumtionen av elenergi i Sverige och ca 10 % av den årliga tillväxten av denna konsumtion”. Så snäva marginaler har vi väl ändå inte att detta skulle äventyra försörjningen! Ett besked om det – jag har sagt det tidigare i dag – fick vi genom fjolårets konsumtionsbe- gränsning. Vi kunde tåla 5 å 10 procents reduktion utan att det uppfattades som alltför besvärande och utan att industrin klagade alltför bittert.

På efterfrågesidan borde man faktiskt kunna göra en del. Herr Wickman sade att han var positiv i det fallet och återopade i sammanhanget professor Hambræus. Jag har emellertid uppfattat professor Hambræus' framställning hos Ingenjörsvetenskapsakademien som en klar kritik mot vad man försummat på officiellt håll. Han talade om att vi borde ha sett till att isolera bostäderna bättre, att återvinna värme i ventilationen, att hålla inomhustemperaturen konstant, att införa fjärr- värme där så är möjligt och – kanske litet mera skämtsamt – att låta fritidstorparna hugga ved i stället för att använda elkraft för att värma sina bostäder. Det tycker jag är ett besked om försummad planering från myndigheternas sida.

Herr industriministern WICKMAN:

Herr talman! Jag har lyssnat till vad herr Regnéll tidigare anfört i denna fråga och vill gärna säga att jag känner herr Regnéll sedan ganska länge och har alltid uppskattat hans sätt att diskutera viktiga frågor här i kammaren. Jag skall här ta upp några av de saker som herr Regnéll nämnde.

Jag har här blivit anklagad för att svartmåla läget. Det har sagts att produktionen i Ritsem trots allt är liten, i relation till den totala kraftproduktionen. Herr Helén var inne på samma sak. Och så drar man slutsatsen att den inte kan vara avgörande för vår kraftförsörjning i mitten på 1970-talet. Men jag har inte sagt att den är avgörande, utan att jag tycker det är viktigt att man har klart för sig att vi för närvarande lever rätt farligt när det gäller vår kraftförsörjning. Det gör vi dels på grund av den snabba förbrukningsökningen, dels på grund av de speciella svårigheter som har uppstått på produktionsidan, vilka delvis beror på ändrade beslut av riksdagen när det gäller vattenkraftsutbyggnaden. Det är framför allt därför som jag har förebrått herr Helén för att han inte under hela den stora Vindelälvsdebatten – låt oss säga omkring 1967 – drev Ritsemfrågan. Däremot håller jag med om att vi hade ett annat opinionsläge i början av 1960-talet, och visst skall man kunna ändra sig på tio år.

(Herr *Helén*: Jag tillhörde inte riksdagen då.)

Nej, jag menade folkpartiet. Om man i det läget hade drivit

Ritsemfrågan, alltså samtidigt med Vindelälvsdiskussionen, skulle situationen ur Vattenfalls planeringssynpunkt ha varit en annan. Jag tycker inte synd om teknikerna i Vattenfall för att de råkar ut för omplaneringar. Det är inte teknikerna som lider av omkastningen i planeringen, fastän det är klart att de får det besvärligare, vilket i och för sig är bekymmersamt. Nej, de som får lida av att planeringen inte genomförs är konsumenterna. De får lida av de produktionsstörningar som vi riskerar med detta beslut. Jag vill inte alls påstå att störningar med nödvändighet kommer att inträffa. Det kan jag inte göra. Men vad jag har velat understryka i debatten – och det vore fel om inte detta också fanns med i bakgrunden till det beslut som kommer att fattas – är att vi tar en risk om vi säger nej till Ritsem.

Sedan nämnde jag inte SACO-konflikten för att så att säga starta en process med herr Helén i denna arbetsmarknadskonfliktfråga; jag nämnde den som ett faktum för att den har haft återverkningar på Vattenfalls planeringsförmåga och, framför allt, allvarliga återverkningar på Ringhalsstationen. Det tycker jag är en information som jag som industriminister och ansvarig inom regeringen för energiförsörjningen har rätt att ge utan att vi skall behöva försvinna i en annan diskussion, som herr Helén vill göra. Det är ett faktum att Vattenfall när det gäller att fullgöra sina uppgifter – de uppgifter som vi här i riksdagen har ålagt verket – och som ansvarigt för 45 procent av den svenska kraftproduktionen i dag är i ett utomordentligt besvärligt läge.

Herr Regnéll sade att vi kan tåla en fem- eller tioprocentig nedskärning av industrins elkonsumention. Nej, herr Regnéll, det är – det vill jag bestämt hävda – att feltolka erfarenheterna av den utomordentligt kortvariga ransoneringsperiod vi hade. Visst kan man engångsspara en del i industrin, men att tro att vi skulle kunna driva den nuvarande svenska industriproduktionen med 10 procents lägre energiförbrukning, det är dess värre helt fel.

Jag tror heller inte att herr Regnéll har läst professor Hambræus rätt när han säger att detta att vi inte har isolerat bättre, att vi inte har mera återvinning, är en anklagelse för försummelse i den förda politiken. Varför har vi inte haft det? Naturligtvis därför att vi har kunnat hålla så låga energipriser att det inte har lönat sig, att isoleringskostnaderna alltså varit högre än besparingen i värmekostnaderna. Det var därför jag sade i mitt anförande att en ökad grad av isolering och en ökad grad av värmeåtervinning får vi, om vi höjer energipriset. Då blir det en naturlig följd av ett ekonomiskt tänkande. Det här är inte saker som man enbart reglerar fram – det borde herr Regnéll kunna hålla med mig om.

Herr tredje vice talmannen anmälde att herr Helén anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Man blir litet förvånad när man lyssnar på utskottets ordförandes argumentering mot utskottets ställningstagande. Han ville göra gällande att det väsentliga för utskottsmajoriteten var att fälla regeringen. Då frågar man sig: Har inte herr Svanberg följt upp den debatt

som fördes fredagen den 11 december förra året, då riksdagen hade att behandla jordbruksutskottets utlåtande nr 51 med anledning av proposition 173, där Kungl. Maj:t begärde bemyndigande att göra intrång i Stora Sjöfallets nationalpark, vilket enligt vad som framgick av propositionen skulle innebära Autajaures reglering och anläggandet av Ritsems kraftstation? Till utskottsutlåtandet var fogad en reservation som byggde på fyra motionspar från samtliga oppositionspartier. Det var väl ett klart besked om den viljeinriktning som fanns inom oppositionen mot det då framlagda förslaget.

Vi hade alltså då en eftersläpande situation i kamrarna, vi hade en socialdemokratisk majoritet. Självklart var att när frågan ånyo skulle komma upp skulle situationen kunna bli en annan. Vi hade en lång debatt, och den gällde exakt samma problem som vi diskuterar här i dag: naturvårdsfrågan kontra energiförsörjningen. Den socialdemokratiska riksdagsmajoriteten vann voteringen, och på så sätt avslutade vi det europeiska miljövårdsåret. Man tycker nog att det året hade kunnat avslutas på ett värdigare sätt. Men det var bråttom med att få det riksdagens godkännande som fordrades för att göra ett intrång i nationalparken, där vi vanliga människor inte ens får bryta en kvist.

Nu har det alltså gått fem månader sedan den dåvarande socialdemokratiska riksdagsmajoriteten gav tillståndet att göra intrång i nationalparken, och projektet Ritsem har varit föremål för en intensiv debatt. På opinionsmöten, i press och nu senast i TV-programmet "Målet gäller" har ett enormt intresse från allmänheten visats just när det gäller anläggandet av Ritsems kraftstation. Över 1 500 människor skickade t. ex. in svar till TV i denna fråga. Samtliga dessa 1 500 utom 41 var emot en utbyggnad. Man kan då fråga sig om det bara är de som är intresserade av att det blir ett nej till utbyggnaden som skickar in svar. Är det andra betingelser som gör att de som vill en utbyggnad icke svarar? Det är självfallet svårt att besvara den frågan. Men av det intresse som kan noteras framstår det som tämligen klart, att den övervägande delen av svenska folket vill att vi skall försöka behålla den form av högnordiskt fjällandskap som vi har just i dessa områden kring Ritsem.

I näringsutskottets betänkande nr 15 har vi ägnat Ritsemfrågan stor uppmärksamhet. Statsrådet ifrågasatte om vi har fäst så stor uppmärksamhet vid de olika problem som sammanhänger med detta projekt. Av det fylliga betänkandet framgår det väl klart att vi vid vårt ställningstagande har beaktat olika aspekter.

När det gäller naturvårdssynpunkterna kan ingen komma ifrån att Stora Sjöfallets nationalpark och Sjaunja fågelskyddsområde tillhör våra värdefullaste områden. Botaniskt är området ytterst förnämligt och kan enligt sakkunskapen jämföras med Padjelanta och Abisko nationalparker. Det är ovärderligt för forskningen och för djurlivet högst betydelsefullt, eftersom det för de djurarter som uppehåller sig där är ett reproduktionsområde.

Nu säger förespråkarna för en utbyggnad: Varför bråka om intrånget, varför bråka om att Vattenfall kommer in med schakt- och grävmaskiner på området och gräver en tunnel till Ritsems kraftstation och dämmer upp sjön Autajaure? Man naggas ju bara nationalparken litet i kanten;

man tar bara 2 km², och det finns ju så väldigt mycket kvar där uppe. Ja, men tidigare har nationalparken naggats på sammanlagt 200 km², och för varje gång som området naggats i kanten blir den återstående delen så mycket värdefullare. Ingen kan komma ifrån att störningar under byggnadstiden uppstår för de djur som vistas i området. Det är nog så som Vattenfall skriver i sin sammanfattning om projektet Ritsem, att det inte kan förnekas att Ritsemprojektet medför skador.

Från folkpartiets sida har vi starkt understrukit det stora värde som området representerar genom de sammanlagda kvaliteterna. Ur naturvårdssynpunkt är det oförsvärligt att för all framtid spolia dessa värden genom en utbyggnad av Ritsem. Av samerna och deras företrädare, som vi har mött i utskottet, har vi fått veta att tidigare intrång på deras marker medfört svåra störningar för renskötseln. Ritsemprojektets genomförande betyder att ytterligare renbetesland förloras och att renarna under byggnadstiden blir utsatta för störningar. Det är förstaeligt att en minoritetsgrupp som samerna känner sin existens hotad genom beslut som påverkar deras levnadsförutsättningar.

Av herr Hagnells anförande framgick att rennäringen betyder så litet här i landet. Man kan lätt av de senaste buden förstå att de samer som vistas i dessa områden till viss del är villiga att ta emot en kompensation, särskilt när det har bjudits så höga summor som har redovisats i tidningarna. Visst kan man ge denna folkgrupp ekonomisk kompensation. Men vad vi anser vara väsentligt i detta sammanhang är att vi vill bevara den form av kultur som finns i Norrland. Visst kan man ge dessa människor 100 miljoner kronor och visst kan man omskola dem så att man inte har några problem med just dem, men vi tycker att det är självklart att denna folkgrupp skall behandlas på ett riktigt och rimligt sätt så att den kan leva under de betingelser den själv föredrar.

Under debatten i utskottet om vår energiförsörjning och betydelsen av att vi bygger ut Ritsem har vi som företrädare utskottsmajoriteten hävdad att det energitillskott som man här skulle få endast motsvarar 0,8 procent av årskonsumtionen av elenergi i Sverige och ca 10 procent av den årliga tillväxten av konsumtionen. Det är ett relativt sett litet tillskott, och det har betonats här från olika talare att det inte helt får vara avgörande för en utbyggnad. Utskottet säger också: "För exploatering av ett från naturvårdssynpunkt värdefullt vattensystem måste i dagens läge, när vattenkraftutbyggnaden under alla omständigheter står inför sitt slut, krävas väsentligt starkare motiv än lönsamhet."

I dag när man har fått ett starkt och ökat intresse för miljövårdsfrågor ser man kritiskt på det som förstör vår miljö. Bl. a. har man i debatten tagit upp energiförsörjningens problem och manat till eftertanke. President Nixons rådgivare i energifrågor, David Freeman, som på IVA höll ett föredrag i dessa frågor, framhöll att man inte okritiskt kan acceptera en fortsatt ökning av energiförbrukningen utan att väga de fördelar detta ger mot de nackdelar som det medför bl. a. från miljösynpunkt.

I det senaste numret av tidningen Vi elkonsumenter har man tagit upp närliggande problem. Där framhålls att vi inte kan propagera för en ökad elkonsumention utan att väga detta mot den miljöförstöring som därigenom

kommer till stånd. Vi vet att Vattenfall under många år – med all rätt, kan man säga – har propagerat för en ökad elkonsumtion. Men det visar sig vid torrår att allt extra uttag av elkraft i och för sig är besvärande. Det har i detta sammanhang riktats kritik just mot Vattenfall för att i alltför hög grad ha propagerat för ökad elkonsumtion.

Ett motiv som framförts från Vattenfall och i reservationen är den sysselsättningseffekt som denna utbyggnad får i Ritsemområdet. Gunnar Helén och utskottsmajoriteten har betonat vikten av att åtgärder genomförs i Norrland för att skapa mera sysselsättning åt folk där uppe. Här i riksdagen har vi fört fram förslag; det har sannerligen inte saknats förslag för att skapa ökad sysselsättning i Norrland. Det är naturligtvis i och för sig besvärligt för den grupp människor som är direkt berörd, men det fordras en hårdare satsning för att vi skall kunna klara upp sysselsättningen i Norrland. Inom utskottsmajoriteten tycker vi trots allt att de negativa följderna av ett naturförstörande ingrepp, som också är oåterkalleligt när man en gång har gjort det, är helt avgörande. Statsmakterna måste lösa arbetsmarknadsproblemen i övre Norrland på annat sätt.

Herr talman! Vi i folkpartiet ser Ritsemprojektet i första hand ur naturvårdssynpunkt. Vi anser att kommande generationer bör ges möjlighet att uppleva och studera naturliga miljöer. Ritsemområdet är alltför värdefullt för att exploateras för att endast kortsiktiga fördelar skall uppnås – därtill skulle ju energiproduktionen öka med endast 0,8 procent.

I det här föreliggande utskottsbetänkandet behandlas också några motioner vari hemställes att riksdagen skall göra ett uttalande beträffande Kaitum. Utskottsordföranden har sagt att Kaitum inte berörs av denna fråga, men det är alldeles klart att Kaitum är starkt sammanbundet med Ritsem, och Vattenfall har i sin projektering också planer på den utbyggnaden. Vi anser att det som framföres i motionerna i vad gäller regleringen av Kaitumsjöarna samt överföring av vatten från dessa genom en tunnel till Stora Lule älvs vattenområde också hör till ärendet. Här skulle man alltså bygga en kraftstation vid Pätsatjaure, varifrån vatten via Satisjaure skulle överföras till Vietas kraftstation och sedan kunna utnyttjas i kraftstationer efter Lule älvs dalgång.

De skadeverkningar ett genomförande av detta projekt skulle medföra är i korthet följande. Kaitumsjöarna och deras stränder skulle skadas. Kaitumälven skulle på en avsevärd sträcka bli utan vatten. Kalixälvens vattenföring skulle allvarligt påverkas. Vägar och tunnlar skulle byggas genom Sjaunja fågelskyddsområde. De områden som berörs har ett mycket stort vetenskapligt värde; den vetenskapliga expertis som haft till uppgift att inventera de återstående oreglerade Norrlandsälvarna har åsatt dem ett mycket högt skyddsvärde.

Utskottet konstaterar att Vattenfall planerar att genomföra ett Kaitumprojekt, även om något förslag från Kungl. Maj:t inte föreligger. Vi tycker det är riktigt att riksdagen är ute i tid och säger ifrån om ett sådant projekt, eftersom Vattenfall planerar en sådan utbyggnad.

Det beslut vi skall fatta i dag, herr talman, när det gäller Ritsems kraftstation är enligt mitt förmenande av avgörande betydelse. Fler och

fler människor har fått klart för sig att vår miljö bör räddas. Vi bör försöka behålla ett högnordiskt landskap i våra fjällområden, och jag tror säkert att det beslutet – om nu utskottsmajoriteten vinner i den votering som så småningom kommer att följa – kommer att väga betydligt tyngre än de 0,8 procent som vår energiproduktion skulle öka med.

Herr HOLMBERG (m):

Herr talman! Det är en mycket svår uppgift för de sista nio talarna att finna nya fräscha synpunkter och nya infallsvinklar på det här ämnet.

Men det är möjligt att man kan tackla problemet på ett något annat sätt än vad som hittills har skett. Utskottsmajoriteten har anfört en mängd tungt vägande miljösynpunkter, men för minoriteten har dessa miljösynpunkter fått vika för kraven på att upprätthålla sysselsättningen och under 1970-talet säkra energiförsörjningen genom denna utbyggnad. Det är så att säga den enkla avvägning som i det här fallet bör göras. Men är nu den avvägningen så enkel? Ja, jag har en känsla av att den har varit det under de senaste 20–30 åren. Under dessa år har riksdagen tagit ställning till vattenkraftsutbyggnader på en mängd olika ställen i landet. Det kan ha gällt Indalsälven, Ume älv, Skellefte älv eller Lule älv. Vid varje tillfälle har man där kunnat göra den sedvanliga vägningen mellan vad naturvårdsintressena, kraftekonomin och efterfrågan på kraft och sysselsättning kräver. Det är först den här gången det har visat sig att de motstående intressena så kraftigt trappats upp så att det blivit omöjligt att nå politisk enighet i den här för hela befolkningen och för Norrlands befolkning och samerna i synnerhet så viktiga frågan.

Finns det anledning att förvåna sig över att vi har kommit i den här situationen? Jag tycker inte det, därför att de intressen som det här gäller att väga mot varandra har så starkt förändrats under de senaste decennierna. Varken miljökraven, sysselsättningssituationen eller kraftbehovet är ju i dag detsamma som det var under de senaste 20 åren. Kraftverksbehovet har t. ex. vuxit snabbare och kommer att växa än snabbare än vad vi tidigare varit vana vid, med över 8 procent per år under de närmaste tio åren, en ökning som anses vara helt nödvändig för att vi skall kunna höja produktionen med de ca 50 procent som vi önskar.

Industrikonsumtionen beräknas också öka med 6 procent under åren 1970–1980. Detaljförbrukningen inom handel, jordbruk, enskild och offentlig service stiger med inte mindre än 11 procent, och det beror naturligtvis på att de enskilda konsumenterna – det är vi alla – vill ha bättre tillgång på kraft för att tillgodose sina önskemål om elvärme eller om att de elektriska hushållsmaskiner som hemmen nu är fyllda med också skall kunna fungera.

Kravet på vattenfallsverket – den myndighet som skall tillgodose det ökade behovet – växer i takt härmed. Det är helt naturligt att verket här har slipat sina vapen. Det måste trappa upp sin argumentering för att i möjligaste mån kunna tillgodose de syften som det är skyldigt att arbeta för. Det har också visat sig att man i Ritsem- och Kaitumärendet använt metoder, som av många anses vara ett föregripande av riksdagens beslut, allt i avsikt – helt naturligt – att fylla de åligganden som verket enligt sin

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

instruktion är skyldigt att tillgodose, nämligen se till att behovet av elkraft även under torrår tillgodoses.

Det är den första upptrappningen av argumentationen som har skett. På samma gång kan vi heller inte komma ifrån att det sysselsättningspolitiska motivet för en utbyggnad har skärpts. På många håll har vitsordats att det är nödvändigt att anläggningsarbetena i Norrland får fortsätta att utvecklas för att sysselsättningen skall kunna upprätthållas på skälig nivå. Kanske ordet utvecklas är felaktigt valt, därför att det gäller ju att över huvud taget bevara en normal nivå på de anläggnings- och byggnadsarbeten som hittills har bedrivits.

Det här är naturligtvis inte ett motiv, som det verk som utarbetat de planer som regeringen vill att vi skall ta ställning till, bör använda. Men sysselsättningsmotivet måste vid riksdagens avvägning av för och nackdelar väga mycket tungt. Ingen kan ju heller blunda för att sysselsättningsläget i Norrlandslänet är ett mycket stort problem. Arbetslösheten bland anläggnings- och byggnadsarbetarna har i vissa orter en helt oacceptabel höjd. Siffror på en arbetslöshet av 20–30 procent är inte ovanliga.

Mot dessa två intressen vägs nu kravet på att miljön, naturen, floran, de botaniska och zoologiska värdena, landskapsbilden, den ekologiska balansen i de berörda områdena inte får förstöras och förödas. Det är ett krav som har gått fram med oerhörd kraft. Man frågar sig: Vad är det som plötsligt har inträffat, eftersom detta krav, som ju står emot de två andra, har sådan stor betydelse just nu?

Det beror naturligtvis på att miljövårdens önskemål just då det gäller utbyggnaderna av vattenkraft – och den industriella utbyggnaden över huvud taget – så länge har dämpts upp och hållits tillbaka. Under decennier av vattenkraftsutbyggnad har miljövårdens intresset fått vika. Sjöregleringarna har ödelagt stränder och fiske, de har förstört renbetesland, minskat samernas möjligheter att överleva, och de har förändrat den ekologiska balansen i stora områden av landet.

Då frågar man sig: Varför har hitintills, trots den miljöförstöring som vi har inregistrerat, vattenkraften fått utbyggas så hårt som ändå skett?

Det är väl två huvudskäl som kan anföras. Först och främst var det under tidigare decennier ekonomiskt överlägset lönsamt att bygga ut vattenkraften, eftersom det då knappast fanns någon ekonomisk eller teknisk möjlighet att ersätta denna kraft med t. ex. atomkraft eller med lönsamma värmekraftverk, drivna med olja av låg svavelhalt, som inte förstör luften. Det är det första skälet. Det andra är naturligtvis att det här i landet inte förts någon verklig miljödebatt i anslutning till vattenkraftsutbyggnaden, utom då för något år sedan vi drog upp en politisk debatt i Vindelälvsfrågan. Varken norrlänningar eller sörlänningar, och lika litet riksdagens ledamöter – jag tillhör dem själv – har tidigare varit insatta i den miljöförstöring som ständigt följt i spåren av utbyggnaden av våra älvar. Miljöfrågan har under många år varit en av många, jag vill inte säga detaljfrågor, men frågor i största allmänhet, som vattendomstolarna behandlade, ofta ytterst kortfattat och formellt. Domstolarna har ju endast att bedöma om ett företags inverkan ur naturskyddssynpunkt enligt gällande lag är av otillåten grad.

I dag är läget ett helt annat. Det är psykologiskt och tekniskt ett helt annat. I dag har natur- och miljöskyddssynpunkterna en samordnad kraft i statens naturvårdsverk. Det verket har ett ansvar som på dess område är lika viktigt och tungt vägande som det ansvar vattenfallsverket har för elkraftsförsörjningen. I dag är också miljödebatten så levande att en växande opinion, som jag tror redan nu är i majoritet, är mot sådana ingrepp i naturen som Kaitumutbyggnaden och den Ritsemexploatering vi i dag diskuterar kan leda till.

Jag menar alltså att mot bakgrunden av denna hårt upptrappade intresse motsättning är det ganska naturligt att diskussionen här har blivit så skärpt och på vissa punkter nästan hätsk. Men än besvärligare har det blivit när det politiska slutgiltiga avgörandet, som egentligen skulle vara den lugna säkra sammanvägningen av naturvårdens, sysselsättningens och elkraftsbehovets intressen, tenderat att bli en partipolitisk strid. Jag säger inte en politisk strid, ty det skall vi ha. Varje avgörande i riksdagen är nämligen politiskt men behöver ju fördenskull inte vara partipolitiskt. För egen del är jag därför inte nämnvärt imponerad av att man här har fått en partipolitisk tudelning därför att den har på sitt sätt försvagat argumenteringen på båda sidor, eftersom alla vet att det här inte är fråga om ett problem som man kan lösa på grund av politisk-ideologiska överväganden utan endast på grundval av tekniska avvägningar. Det finns ju här inte någon kapitalistisk eller blandekonomisk eller marxistisk grund att hänföra argumenteringen till. Här står inte heller det individuella och det kollektivistiska tänkandet mot varandra. Man kan inte heller, fast det är fråga om en statlig utbyggnad, göra gällande att enskild och samhällelig företagsamhet konfronteras – för att nämna några mer schablonmässiga idémotsättningar som brukar diskuteras här i riksdagen. Funnes det sådana, skulle jag ansett det naturligt att frågan också avgjordes efter partipolitiska linjer och därmed även fick en parlamentarisk effekt. I ett sådant fall hade också ett ställningstagande från min sida varit långt enklare att göra. Jag hade då förstått att den politiska intensitet som kännetecknat en del av framställningarna här hade sin klara motivering. Men nu måste man ändå säga att det kan och bör finnas en klar teknisk-ekonomisk motivering för båda ståndpunktstagandena. För egen del tycker jag inte det är svårt att motivera majoritetens beslut att skydda de oersättliga naturvärden som kommer att förstöras, i synnerhet om det beslut som vi i dag kommer att fatta i själva verket också leder till en utbyggnad av Kaitum.

Herr Regnéll har systematiskt gått igenom skälen, men jag vill säga att de skälen, som jag helt accepterar, väger långt tyngre då det gäller Kaitumutbyggnaden än då det gäller Ritsemutbyggnaden. Vi har helt enkelt kommit i den besynnerliga situationen här i riksdagen att vi för en stark argumentation i båda fallen, men den är starkare för det ärende som vi i själva verket inte behandlar, nämligen Kaitumutbyggnaden.

Jag har ändå kommit fram till att jag måste biträda majoritetens förslag därför att det tycks vara den enda möjligheten hittills att se till att vi får klart för oss att Kaitum icke kommer att exploateras och utbyggas. Vore det på det sättet att vi här hade en sådan formulering att Kaitum entydigt, klart och för all framtid kunde föras ut ur bilden, skulle

diskussionen kunna föras på ett helt annat sätt.

Den sammanfattning av motiven för mitt ställningstagande som jag skulle vilja göra och som alltså hänför sig i första hand till Kaitumprojektet är följande.

För det första anser jag att miljöförstöringen och ingreppet i samernas levnadsvillkor blir för stora för att uppvägas av den nytta som en utbyggnad kan ha för kraftförsörjningen.

För det andra tror jag att inom få år värmekraftverk drivna av olja och sedermera atomkraftverken kommer att vara mindre miljöskadliga än en utbyggnad av den vattenkraft som finns kvar.

För det tredje menar jag att en restriktiv inställning till en utbyggnad av de återstående outbyggda vattenkraftstillgångarna under 1970-talet kommer att bevara oersättliga naturvärden på samma gång som man kommer att snabbare tvinga fram sådana tekniska lösningar som gör det möjligt att redan i mitten av 1970-talet uppföra klart miljövänligare oljekraftverk.

För det fjärde menar jag att en sådan restriktiv inställning också kan medverka till att man ekonomiskt och tekniskt satsar mera på utvecklingen av atomkraftverken.

För det femte och slutligen vore det ju underligt, om man inte kunde klara den arbetslöshet, som onekligen uppstår om detta projekt inte sätts i gång, när det gäller anläggningsarbetare och byggnadsarbetare genom att medvetet satsa mera pengar på öst-västliga förbindelser mellan Sverige och Norge.

Jag menar alltså att förslaget från majoriteten i näringsutskottet kan rädda oersättliga miljövärden på samma gång som man indirekt driver på den tekniska utvecklingen som kan skapa miljövänliga kraftverk, drivna med olja eller atomkraft. Därför bör riksdagen i dag fullfölja den linje som den slog in på när den förhindrade att Vindelälven byggdes ut.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Något överraskad har jag lyssnat till herr Holmbergs anförande – överraskad därför att det i en något upphetsad debatt var ett så utomordentligt balanserat inlägg.

Jag har varit med om att i den här debatten tidigare föra undan tre älvar ur vattenkraftsutbyggnaden, nämligen Torne älv, Pite älv och Vindelälven, med hänsyn till forskningens och miljövårdens krav. Det framskyntade nu plötsligt i herr Holmbergs anförande att argumentationen egentligen förs mot Kaitumöverledningen – för där är argumenten starka – trots att dagens ärende är ett annat. Och jag förstår den missuppfattningen. För mig är det inga som helst svårigheter att med hänsyn till den debatt som förts tidigare på samma sätt bortföra Kaitumöverledningen ur sammanhanget, eftersom den gäller en orörd älv.

Däremot känner jag mig mycket angelägen om Ritsemprojektet, dels därför att det inte innebär förstörelse av någon orörd älv – det innebär ett fullföljande av en utbyggnad av en älv –, dels därför att det gäller ett utomordentligt akut sysselsättningsproblem. Med anledning av herr Holmbergs konstaterande att situationen skulle te sig annorlunda för honom, om han kunde känna sig förvissad om att Kaitum inte skulle

beröras, kan jag på den frågan svara att jag på den punkten är fullt beredd att stödja honom.

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Nu har den här debatten praktiskt taget kommit in i ett annat och kanske avgörande skede. Vi får väl överlägga om vad det kan tänkas föra med sig. Jag skall på en gång glädja åhörarna genom att tala om att mitt anförande kommer att bli synnerligen kort. För det första kan jag helt och fullt ansluta mig till vad andra socialdemokratiska reservanter har framfört. För det andra har sakfrågans läge, hela den problematik som rör den tekniska utformningen, de ekonomiska problemen osv. redan behandlats.

Jag skall bara beröra de yttranden om sysselsättningen som fälldes av herr Regnéll och i någon mån även av herr Svensson i Malmö.

Herr Regnéll sade att sysselsättningen är en allvarlig fråga, men han hade ingen rekommendation att komma med. Ja, ärade kammarledamöter, är det inte där skiljelinjen går i bedömningen av dessa frågor? Jag skall inte säga många ord om Vindelälvsdebatten, men dagens debatt påminner rätt mycket om den. Även då gällde det sysselsättningen, och oppositionen hade inte heller då något recept.

Man kan ju fråga sig hur länge det går att hävda att en sådan här utbyggnad inte har någon betydelse, eftersom den inte har sekundära effekter och arbetet varar så kort tid. I fråga om Vindelälven gällde det tio års arbete för mellan 500 och 700 människor. Har det ingen betydelse? I dag gäller det sysselsättningen för 325 människor, kanske ända upp till 500 med de bieffekter och den servicesysselsättning som kan bli följden av vägbygget. Har dessa sysselsättningsskapande åtgärder ingen betydelse?

Herr Hagnell har varit inne på hela den fantastiska tekniska omvälvning som kommer att ske i vårt svenska samhälle och hur många nya sysselsättningstillfällen vi måste få fram för att hinna anpassa oss till den tekniska utvecklingen och all den rationalisering som försiggår. Problemet är ju att den tekniska utvecklingen går så snabbt att vi måste anpassa samhället därefter. Även herr Svensson, som är planerare nere i Skåne, tycks glömma anledningarna till att vi ställs inför denna svåra problematik. För bara några år sedan läste jag i en tidningsrubrik att för Norrlands del måste vi under det närmaste årtiondet skaffa fram omkring 100 000 nya sysselsättningar. Det är ingen lätt uppgift.

Jag har velat anföra detta för att understryka att vi alltid har prioriterat sysselsättningen.

Sedan vill jag anlägga en infallsvinkel som är tillämplig på dagens debatt, även om den inte direkt har att göra med utskottsbetänkandet. Jag skall göra något som är tämligen unikt i riksdagssammanhang och läsa lite ur en motion från 1969, där det står så här: "Då man i tider av arbetslöshet och, vad värre är, håglöshet, söker botemedel så bör ett framsynt både planerande och snabbt åtgärdande vara välgörande. Inom Väner-Västerhavsregionen erbjuder sig ganska osökt sådana objekt som är av godo för hela det svenska samhället."

Vad som sedan kommer tycker jag ni bör observera, ty det hör också

ihop med dagens debatt: "Friställd arbetskraft bör snarast möjligt hänvisas till Väner-Västerhavsregionen respektive Södertäljetrakten för att öppna för framtiden livsdugliga transportleder, främst då fartygsleder till inlandets stora sjöar med omnejd. Där sådana arbeten dessutom sedan flera åt tillbaka föreslagits i olika motioner bör tiden nu vara mogen för det efterlysta framsynta åtgärdandet. Denna motion framhåller sålunda följande *princip*: Samverkan miljö-transporter-kraftalstring."

Nu skulle jag tänka mig att de flesta av kammarens ledamöter tror att detta är en socialdemokratisk motion. Det är det inte. Det är en centerpartimotion. Motionärerna fortsätter sedan när de redogör för projektet: "De *utsprängda bergsmassorna* skall till en början läggas upp på *lämpliga platser invid kanalen* för att allteftersom behov föreligger förvandlas till makadam, konstgrus och sand."

Är inte detta en miljöfråga också? Sedan gör man en sammanfattning. Jag delar mycket av de uppfattningar som skrivs i motionen, bara man nu från centerhåll också kommer ihåg det.

Man talar nämligen om den s. k. UV-bergkanalen mellan Väneren och Uddevalla. "UV-bergkanalen kommer samtidigt att utgöra tilloppskanal för ett modernt vattenkraftverk, som kan utnyttja hela fallhöjden på 46 meter mellan Väneren och Västerhavet."

Sedan beskriver man i nästan lyriska ordalag vad byggnationen på Västkusten skulle kunna åstadkomma. Vi skulle t. o. m. kunna få en ny statsbildning osv., och nu citerar jag motionen igen: "Statsbildningen mellan Vänersborg och Uddevalla skulle t. o. m. för den vänlighets skulle kunna förtjäna namnet 'Vänudden'."

Så såg man inom centerpartiet på saken då när det gäller miljöpolitiken nere på Västkusten, och självklart är min fråga nu: Blir det någon skillnad beträffande miljöproblem som hänger ihop med dessa naturliga utbyggnader, när man gör dem på Västkusten eller när man gör dem där uppe vid Ritsem i Norrbotten?

Ni slår över, säger många, när vi har pratat om detta med sysselsättning och kanske arbetskraft. Jag erkänner gärna att jag slår över många gånger. Dessutom står vi en valsituation. Varför slår man över? Jo, jag vill påstå att jag har rätt stor personlig kännedom både om industrialisering och om miljöpolitik och miljöfrågor; jag har upplevt bägge delarna. Och den som känner pappersmasseindustrins miljöproblem på den tiden vet att vi hade något som vi kallade för mesadam som flöt ut i havet, i fiskevikarna, och förorsakade åtskilligt med miljöproblem. Vi hade sotsvavel som flög över det samhälle där jag bodde, och det var inte ovanligt att nyuthängd vittvätt fick tas ner för att tvättas om.

Detta problem hade man, och sedan kom sysselsättningsproblematiken med arbetslöshet många gånger när vi inte hade ett effektivt näringsliv och industrin inte kunde hållas i gång. Då stod man ändå i valsituationen. Vi står fortfarande i en valsituation mellan sysselsättning och miljö. Vi är alla lika intresserade av miljö- och naturvård, men i den prioriteringssituationen väljer jag först och främst arbete och sysselsättning. Som många gånger under dagen framhållits tvekar nog inte heller människorna i Norrbotten om vad de skulle välja i en sådan situation. För dem är jobbet det viktigaste.

På s. 9 i betänkandet nr 15 nonchalerar utskottet effekten av Ritsems utbyggnad och anför som argument: "Ritsemstationen beräknas få en maximieffekt av 300 MW. Enbart det första av de fyra aggregaten i den atomkraftstation som nu planeras bli förlagd till Forsmark avses skola ha en effekt av ca 800 MW." Min fråga till utskottets talesman är: Innebär detta att vi inte behöver få en sådan här upphaussad miljödebatt när vi, som vi hoppas, slutligen skall fastställa byggandet av atomkraftstationen i Forsmark? Har jag tolkat utskottets skrivning rätt på den punkten vore det värdefullt för framtiden, så att vi vet åtminstone något om vad vi skall planera.

Jag har en känsla av – och det är flera talare i dag som har sagt detsamma – att debatten är fastläst och att vi troligen inte kan övertyga varandra med olika argument. Jag skall citera den folkpartistiska Vestmanlands Läns Tidning, och jag undrar om chefredaktören har rätt beträffande den politiska situationen och om den votering som skall företas i riksdagen, när han talar om den irritation som råder hos oss socialdemokrater – som jag för min del inte har någon kännedom om, andra kanske känner till den bättre. Regeringen Palme har sina problem, skriver tidningen. Tidigare var det Vindelälven, och på onsdag går regeringen Palme säkerligen mot sitt svåraste nederlag. Och nu skall jag citera hur chefredaktören påstår att situationen är:

"Irritationen i det socialdemokratiska lägret är påtaglig – TV bjöd på flera exempel i går – men någon kabinetsfråga blir det näppeligen av Ritsem. Folkpartiledaren har den här gången lyckats binda fast centerpartiet vid sin ståndpunkt, och det förefaller otroligt att herr Hedlund denna gång skall kunna frälsa sina vänner i regeringen.

Det sannolika är emellertid att herr Palme biter i sitt sura äpple och fortsätter att regera."

Har folkpartiet alltså nu lyckats "binda fast" centerpartiet vid sin ståndpunkt? Jag tycker nog att denna eventuella lycka blir alltför dyrbar för det svenska folkhushållet, för de arbetslösa i Norrbotten och till sist för alla skattebetalare.

Jag yrkar bifall till de båda reservationer som är fogade vid utskottets betänkande nr 15.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Haglund tog upp centerns partimotion angående kanalen från Väner-Västerhavsregionen till Mälarsystemet. Det enda samband som den frågan har med frågan om Ritsem och Autajaura är att båda frågorna gäller vatten.

Herr HAGLUND (s) kort genmäle:

Herr talman! Det gäller miljöproblem och miljöfrågor i båda fallen, herr Börjesson i Glömminge. 1969 hade centerpartiet ingen större förståelse för dessa frågor när man skrev en egen motion. Då fanns inga farhågor, inga svårigheter. Det är den stora skillnaden. Men det går att vända fort från det ena året till det andra.

Herr tredje vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fru HAMBRAEUS (c).

Herr talman! Herr Haglund sade nyss att vi måste anpassa samhället till den tekniska utvecklingen. Jag tycker att man skall anpassa tekniken till människan i stället. Kanske är det djupast sett den viktigaste skiljelinje som går här i debatten i dag.

Sedan början av 1960-talet, då "freden i Sarek" slöts har mycket hänt i Sverige när det gäller inställningen till naturvården. Miljön har blivit en fråga som engagerar allt fler. Man börjar inse att frisk luft, rent vatten och god jord inte är fria nyttigheter som vi har obegränsad tillgång till. Tvärtom är de sårbara och begränsade och utgör grundförutsättningen för fortsatt liv på jorden. Vi har blivit på ett helt annat sätt än under början av 1960-talet *vaksamma* när det gäller att skydda miljön.

Orörd natur börjar också, åtminstone i vår världsdel, bli sällsynt och därför av oskattbart värde. Om Ritsems kraftverk byggs, innebär det ett allvarligt ingrepp i ett sådant orört naturområde, till skillnad från vad som gäller Mälarområdet, som inte precis är något orört naturområde; det tror jag inte herr Haglund menar att det är. Bl. a. kommer man att ödelägga stränderna kring sjön Autajaure, och naturvårdsverket har påpekat att det är ett mycket värdefullt område. Om de stränderna dränktes, skulle det få stora återverkningar på djurlivet i ett ekologiskt sammanhängande, stort och värdefullt område.

Vi vet efter debatten i dag att renskötseln skulle lida allvarlig skada, om området blev alltför mycket stört av folk och maskiner och om det värdefulla kalvningslandet vid Autajaure förstördes. Samerna i byn Sörkaitum har väl, inte minst genom att nu vägra ta emot Vattenfalls mycket stora ersättning och därmed göra upp före riksdagsbeslutet, visat att detta är ett mycket betydelsefullt område för dem, om de skall kunna fortsätta med rennäringen. Jag anser att det är en tillgång för hela vårt land att den näringen får fortsätta. Samhället borde skydda den och se till att grundförutsättningarna för den bevarades snarare än, som det nu kan verka, betala för att få bort den. I pengar räknat ger naturligtvis ett kraftverk mer än vad renskötseln kan göra. Men allt kan inte värderas i pengar.

Vad skulle vi då vinna på att bygga Ritsems kraftverk? Jag tror att alla talare i dag egentligen är överens om att det skulle bli ett ganska obetydligt krafttillskott, om man ser till den stora helheten av all kraft vi behöver i landet. Om Ritsem byggs eller inte kan inte rimligtvis ha någon inverkan på elkraftpriset, som någon har påstått här. Nyutbyggnadsperioden när det gäller vattenkraftverk är i det närmaste avslutad i vårt land, det är alla överens om. Det är alltså inte fråga om ett val mellan vattenkraft och annan kraft. Huvuddelen av det krafttillskott som vi behöver måste ändå tas fram på ett annat sätt.

Då har man gjort gällande att vattenkraften är så viktig just när det gäller toppkraften, och det är alldeles riktigt. Men eftersom vi inte nu använder all vattenkraft just för toppkraft, måste vi ju ha stora marginaler. Ritsem skulle bara få en marginell effekt i det här

sammanhanget. När man vet vilka kvantiteter som CDL har att arbeta med för att klara variationerna i vårt elkraftbehov, vet hur kraft säljs och köps mellan de olika länderna i Norden, kan man inte inse att det skulle innebära något större hot mot elkraftförsörjningen om vi nu hade möjlighet att låta dessa storslagna områden också i fortsättningen vara orörda av oss människor.

Stora delar av vårt land håller på att avfolkas, och det är ett problem som upprör och engagerar allt fler. Norrlands inland är särskilt hårt drabbat, och människor som önskar bo där måste flytta därför att de inte kan försörja sig där.

I detta sammanhang hör verkligen hemma – vilket Jörn Svensson i dag har tagit upp – länsplaneringen som just nu pågår. Man har som målsättning att avfolka stora delar av vårt land. Det är nu inte längre prognoser, utan som mål sätter man upp att åtskilliga kommuner skall avfolkas. Om man bygger Ritsem, uppskattas cirka 500 personer direkt eller indirekt kunna sysselsättas inom området i cirka fyra år. Detta har förts fram som ett starkt argument för bygget. Men med precis samma argumentering måste man därefter fortsätta att bygga ut Kaitum och sedan kanske ta ännu fler nya områden i anspråk. Norrlands problem löses inte genom sådana kortsiktiga åtgärder. Inom centerpartiet anser vi att bara en konsekvent satsning på decentralisering kan ge dem lösningen.

Vattenfall har under en lång följd av år arbetat med projekteringen av Ritsem. Man måste förstå att det nu i elfte timmen känns besvärande att behöva ändra planerna. Det hade varit mycket bättre om riksdagen på ett tidigare stadium kunnat ge besked om att projekteringen skulle avbrytas. Därför anser jag det värdefullt att vi i dag har möjlighet att förhindra att samma sak upprepas när det gäller projekteringen av Kaitums kraftstation.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! När jag lyssnar på debatten i dag kommer jag mer och mer att tänka på en motion som jag och ett par medmotionärer väckte i riksdagens andra kammare för några år sedan, där vi önskade att till riksdagens förfogande skulle ställas såväl teknisk som vetenskaplig expertis för att riksdagen så mycket säkrare skulle kunna bedöma tekniska och i övrigt komplicerade frågor. Det kan inte undvikas, herr talman, att ju mer jag lyssnar på debatten i dag, desto mer beklagar jag att detta inte har blivit gjort.

Jag kan inte komma ifrån att alla våra politiska partier vid många tillfällen har uttalat sin starka vilja att stödja sysselsättningen i Norrland. Man önskar på alla sätt framföra förslag om hur vi skall lyckas med detta, men det är mycket sällan man har kommit fram till någonting som givit ett positivt resultat.

När vi då i dag har möjligheter att kunna sysselsätta 325 man i en viss räjong under fyra år, så låter det för mig litet underligt när det sägs att det är ett hyckleri att yttra sig om sysselsättningen – Jörn Svensson använde det uttrycket. Jag är övertygad om att bland de människor som är berörda av sysselsättningen betraktar man inte talet om arbetstillfällen

för 325 man under fyra år som något hyckleri. Man måste ta det som en ytterst påtaglig realitet för sin egen försörjning. Samtidigt kan vi inte komma ifrån att det också har en viss betydelse för den kommunala försörjningen.

Sedan är det väl så, herr talman, att vid all näringsetablering – det spelar ingen roll vilket ämne det gäller – brukar den som skall planera anlägga vad som kallas näringsgeografiska synpunkter på det hela. Man brukar naturligtvis placera den produktion som man vill åstadkomma så väl som möjligt ur olika synpunkter. Jag har då svårt att förstå att man fortfarande inte kan inse att vi behöver ytterligare elkraftproduktion vid våra Norrlandsälvar. Att det ändrar landskapsbilden är jag fullt medveten om. Men jag är också medveten om att vi för framställning av elektrisk energi inte äger något system som är mindre nedsmutsande både i nuet och för framtiden än just vattenkraftstationen. Vattnet rinner ut från turbinen precis lika rent som det rann in – ingenting har ändrats i temperatur eller annat. Ur den synpunkten är systemet vida överlägset alla andra system.

Nu säger man att denna lilla kraftstation på 300 MW är ju en obetydlighet. Ja, ärade kammarledamöter, hur många kraftstationer har vi i landet som är på över 300 MW? Denna kraftstation med en fallhöjd på över 160 meter är ett verkligt förnämligt tillskott i sammanhanget.

Och när man säger att det ändå är möjligt att lösa dessa problem på annat sätt – med atomkraftverk och ångkraftverk – har man glömt bort en väsentlig detalj i denna hushållning, nämligen de fall då man är beroende av möjligheterna till korttidsreglering. Det finns i dag inget användbart kraftsystem som kan konkurrera med vattenkraften då det gäller den korttidsreglering som är nödvändig under dygnets olika timmar och under olika årstider. Man kan ställa dammluckan exakt i den vinkel man vill ha för att få just det utflöde av vatten som erfordras för att ge turbinen det varvtal den skall ha för att tillverka den effekt man för tillfället behöver. Det finns inte möjlighet att med något annat system göra det här lika noggrant, och det finns heller inte möjlighet att göra det utan betydande påfrestningar, även om det gäller oljekraftverk eller atomkraftverk.

Fru Hambraeus sade bl. a. att tillkomsten av Ritsem inte kan inverka på elkraftpriset. Nej, så kan man naturligtvis uppfatta det. Men, fru Hambraeus om det just gäller toppkraft, så framställs toppkraften i dag genom gasturbiner. Och ta reda på av en tekniker, fru Hambraeus vad den elkraft kostar som är framställd i en gasturbin och vad den kraft kostar per kilowattimme som har skapats i ett vattenkraftverk. Då kommer fru Hambraeus icke att yttra sig med samma säkerhet om detta i fortsättningen – det är jag övertygad om.

Den elkraft vi i dag kan framställa i gasturbiner är den dyraste vi har. Sedan kan det naturligtvis vara variationer på olika ställen.

Vi skall i sammanhanget också komma ihåg att när man gör dessa beräkningar sätter man avskrivningstiden för ett vattenkraftverk till 40 år och för ett atomkraftverk till 28 år. Är det någon som hittills har sett ett atomkraftverk som har varit i gång 28 år? Är det någon som tror att nuvarande typ av lättvattenreaktor kommer att vara i gång om 28 år? Jag

betvivlar det, ty då tar världens uranresurser slut, därför att man använder i ett atomkraftverk icke fullt 1 procent av uranets energiinnehåll. Om vi börjar med sådant slöseri över hela världen, så kommer vi snart underfund med att uranet i världen tar slut. Först när vi får fram en annan typ av reaktorer — låt oss säga bidentorn eller fusionsreaktorn — kan vi säga att vi har nått något som är fullkomligt i detta avseende. De reaktorer vi i dag kör med på lättvattensidan är att beteckna som ett ofullgånget experiment — det är i varje fall min övertygelse.

Det förvånar mig att fru Hambræus tydligen inte hörde inläggen i debatten mellan herr Holmberg och statsministern. Jag vill uttrycka min glädje över den nyansering i bedömningen som där kom till uttryck — det var glädjande att kammaren kunde få ett så entydigt och klart besked från regeringen om att här är det bara fråga om Ritsem. Det är inte fråga om Kaitum, och ifall att Kaitumprojektet innebär så stor förstörelse att det inte kan få genomföras, så delas tydligen den uppfattningen i dag av statsministern. Då finns det väl inte anledning att hysa så stora farhågor för det i framtiden.

Jag tycker alltså att detta var ett mycket glädjande besked. Jag är också mycket glad över den deklaration som herr Holmberg gjorde — den visar att han verkligen har kännedom om vad den svenska industrin kommer att kräva i fortsättningen.

Enligt CDL:s beräkningar har vi för närvarande en utbyggnadstakt på ungefär 8 procent om året, säger man, men vore det inte skäl i att då ta reda på vad dessa 8 procent i årlig stegring betyder? Jag vill gärna säga i klartext, att om vi startar 1971 med en årlig åttaprocentig ökning av elförbrukningen, så innebär det att vi år 1980 har något mer än fördubblat vår konsumtion av elektrisk energi. Eller, med andra ord, minst lika mycket som vi hittills har producerat av elektrisk energi från 1900-talets början fram till 1971 måste vi producera till år 1980.

Nu kan man säga att de 300 megawatt som det här är fråga om ju bara är en bagatell. Det talet påminner mig om det resonemang gumman förde som skulle bära hem en knippa grenar från skogen. Hon hade samlat ihop en ordentlig knippa med grenar och försökt lyfta upp den på ryggen, men det gick inte. Då började hon plocka av grenarna igen en efter en och sade: Orkar jag inte med den, så orkar jag inte med den osv., och till sist var grenknippan slut. Det resonemanget liknar vad man inom oppositionen säger i dag om våra möjligheter att använda vattenkraften i fortsättningen. Det går inte att komma ifrån att de som sysslar med dessa problem har fog för sin rädsla att vi på nytt kan få elransoneringar.

Det har också sagts att det ju klart har framgått att det slösas alldeles förskräckligt med vår elkraft. Ja, jag erkänner att det slösas mycket. Herr Regnéll sade att vi kan göra besparingar på omkring 8 procent utan att detta inverkar särskilt mycket på industrin eller på hushållen. Jag håller helt med därom. Men betänk då, mina damer och herrar i kammaren, att detta betyder bara att om vi försummar ett års elkraftutbyggnad så är den spareffekten borta. Ty man avser väl inte att varje år spara ytterligare 8 procent? I så fall skulle vi kunnat stanna där vi nu står. Nej, jag är övertygad om att vi när det gäller vår elförsörjning ligger mycket ogynnsamt till för närvarande.

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Man hyser också stora förhoppningar om atomkraftverken, men då vill jag nämna att de åtta största atomkraftverk som fungerade i Amerika 1968 endast hade en drifttillgänglighet på 75 procent. Det betyder alltså att två av elkraftverken, en fjärdedel, hela tiden var ur funktion. Atomkraftverken kan nämligen när det gäller drifttillgänglighet inte i något avseende konkurrera med vattenkraftverken. De senare har en drifttillgänglighet på över 99 procent, medan atomkraftverken alltså får nöja sig med att ligga på ungefär 75 procent.

Naturligtvis hyser vi förhoppningar om att drifttillgängligheten och säkerheten vid atomkraftverken skall öka, men ännu har vi inte kommit dithän.

Därför menar jag att vi har all anledning att verkligen ta ansvaret för vårt beslut i dag. Visserligen sägs det att detta inte är något politiskt beslut, och man försöker med alla medel att bevisa det, men jag kan nämna – utan att som herr Helén kräva uppgift om namn – att åtskilliga av kammarens ledamöter efter debatten i december 1970 om Stora Sjöfallets utbyggnad vid samtal med mig då sade sig vara övertygade om att en utbyggnad av Ritsem skulle vara ett riktigt drag. När jag har påmint om det de senaste dagarna har samma ledamöter sagt: Ja, men nu har ju den politiska situationen ändrats.

Jag anser det inte vara fel att följa sitt parti, men om man påstår att de politiska aspekterna inte har någon som helst inverkan på de olika partiernas ställningstagande i denna fråga, så för man ett felaktigt resonemang.

Herr talman! Det har sagts så mycket om det här redan i dag att jag knappast har mer att tillägga. Men jag kan inte komma ifrån att jag som representant i riksdagen i en situation som denna också måste ta hänsyn till sysselsättningsmöjligheterna i Norrland. Jag kan inte gå ifrån denna votering med vetskapen att jag har struntat i att 1 200 arbetare är sysslolösa i denna räjong och att jag genom mitt ställningstagande frånhänt 325 av dem möjligheten till en fyraårig sysselsättning. Om jag handlar så, är det något fel på min allmänna inställning; jag talar om att jag gärna vill hjälpa Norrland, men när jag får tillfälle att göra det säger jag att jag inte kan det av politiska skäl.

Ärade kammarledamöter! Jag tycker inte att det finns någon anledning att försätta sig i den situationen.

Fru HAMBRAEUS (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henningsson tog upp ett mycket allvarligt problem som vi så småningom kommer att få ta ställning till i riksdagen, och det är: Hur skall vi ordna den framtida kraftförsörjningen i Sverige? Det har på många håll talats om att det nu krävs en ökning på 8 procent om året. Centern har väckt en motion, som kommer att behandlas i höst, om en utredning angående kraftförsörjningen för framtiden sett i ett längre perspektiv. Det är inte alldeles självklart hur man skall förfara; om det bara är att göra upp önskelistor på hur mycket kraft som kan konsumeras och om då samhället skall ha skyldighet att effektuera den beställningen. Detta måste tas upp till en ordentlig politisk diskussion.

När det gäller utbyggnad av Ritsem – det är ju det vi diskuterar i dag

– tror jag inte att någon skulle kunna påstå att det skulle ge utslag på elkraftpriset om vi avstår från att bygga Ritsem och i stället får till stånd en något dyrare kraftproduktion. Proportionerna mellan den mängd elkraft vi använder redan nu och den mängd Ritsem skulle ge är inte sådana att det inverkar på kraftpriset.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henningsson bidrog till det tillvägagångssätt man har tillämpat tidigare under debatten för att förrycka proportionerna fullständigt när han talade om gumman som befriade sig från det ena risknippet efter det andra och till sist stod där utan någon som helst börda som hon skulle ta hem till sin spis. – Den gumman eldade tydligen med vad hon hämtade ur sin skog till skillnad från de fritidstorpare som man nu rekommenderar att använda elkraft.

Liknelsen håller inte alls. Det är ju inte fråga om att säga nej till det ena projektet efter det andra. Det är Ritsem det är fråga om. Man skall säga ja eller nej till ett projekt som, jag upprepar det på nytt, i dag skulle svara för ungefär 8/1000 av energiframställningen – efter hand som energiframställningen ökar kommer den andelen att bli ännu mindre – och som på tillskottssidan betyder ungefär 10 procent. År 1975 räknar man med att Ritsem skulle kunna vara i gång om man startade byggandet nu. Om utbyggnaden nu inte kommer till stånd betyder det att vi 1975 skulle få en försening med ungefär en månad. Detta kan väl icke vara avgörande för möjligheterna att tillgodose industrin och övriga konsumenter av elektrisk energi.

Sådana här överdrifter skadar diskussionen och gör det svårare för allmänheten att följa vad det verkligen är fråga om.

Herr HENNINGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag återkommer ännu en gång till den motion jag väckte för några år sedan angående behovet av att teknisk och vetenskaplig sakkunskap ställs till riksdagens förfogande. Behovet härav framgick t. o. m. av det som herr Regnéll nu sade. Det är väl ändå så, herr Regnéll, att det i planeringen för den svenska kraftutbyggnaden noga skisseras månad för månad vilka stationer som beräknas bli färdiga. Det kan inte heller vara obekant för herr Regnéll att åtskilliga förseningar har inträffat i de utbyggnadsplaner som avser så stora objekt som de atomkraftverk vilka nu är i gång eller under byggnad. Vi vet att Marviken försvann helt ur bilden, att Oskarshamnsverket redan nu är ett år försenat, att Ringhals inte kommer att bli färdigt i tid – inte minst under arbetsmarknadskonflikten blev det en försening med ritningar och annat. Var inte så säker på att det kommer att röra sig om en månads produktion som fattas 1975 när detta projekt vid Ritsem skulle tas i anspråk.

Till fru Hambraeus vill jag gärna säga att gasturbinverken i dag som regel har en storlek på mellan 25 och 75 MW. Om Ritsem med sina 300 MW kan sägas bli en liten station, är ju gasturbinkraftverken så mycket mindre. Men kostnaden per kilowatt blir ungefär fyra gånger så hög i gasturbinverk som i vattenkraftverk.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Vi diskuterar nu energiförsörjningen och då framför allt elkraftproduktionen. Vi minns alla att vi i fjol tvingades införa ransonering på grund av att vi 1969 hade ett torrår i det här landet som medförde att produktionen av elkraft minskade. Jag ser i den huvudtitel som vi nu diskuterar att det i fjol producerades 39 600 miljoner kWh. Det innebar en minskning med över 3 miljarder kWh. Kraftverken utnyttjades till ca 77 procent jämfört med ett normalår. Det medförde att vi, förutom olja, fick importera elkraft. Jag fick i dag veta på statistiska centralbyrån att vi under fjolåret importerade elkraft för 256 miljoner kronor, trots att vi hade en ransonering som sparade ungefär 1 miljard kWh. Enligt den senaste redovisningen har vi en årlig konsumtion av 62 700 miljoner kWh.

För att övergå till den nu aktuella Lule älv kan jag nämna att jag bott vid denna älv i 25 år. Det första kraftverk som byggdes i övre Norrland var det bekanta Porjuskraftverket, till vilket man bar cement från Gällivare – det fanns inte ens järnväg. Men med mycken möda och under generaldirektör Granholms ledning byggde man detta stora kraftverk, framför allt för att förse norra stambanan, malmбанan och malmfälten med elkraft. Det var ett stort bygge, och vi läste alla i våra geografiböcker om detta kraftverk.

Därefter blev det en massa regleringar. Man kom snart underfund med att om kraftverken skulle ge någon effekt så måste man ha stora vattenmagasin. Då riktades blickarna på Suorvasjöarna. Det har där gjorts många olika regleringar. Den första företogs 1927 och de övriga 1939, 1963 och 1966.

Detta vattenmagasin är ganska stort efter europeiska förhållanden – det omfattar 183 km² men ganska litet globalt sett. Jag hade tillfälle att tillsammans med några andra riksdagsledamöter se dammar i Sibirien som var lika stora som Väneren. Det kanske ger ett begrepp om hur man på andra håll på denna jord försöker skapa resurser, framför allt när det gäller att tillvarata möjligheterna att magasinera vatten och på så sätt reglera vattenkraften med hänsyn till nederbörd och annat.

Suorvamagasinet innehåller som sagt drygt 5 miljarder m³ vatten och har en reglering på 30 m höjd. Vattenytan kan höjas till 453 m och kan sänkas till 423 m. Magasinet är en förutsättning för de övriga kraftverk vi sedan har fått i Luleälven. Men det dröjde länge, och det gjordes många propåer i denna riksdag, inte minst från de norrbottniska riksdagsmännen, att man borde utnyttja de stora fallhöjderna i Luleälven. Dessa motioner avvisades dock. Man tyckte inte att Luleälven var någon större tillgång. Man hade också närbelägna kraftverk, framför allt i mellersta Norrland, som gjorde att man först i mitten på 1940-talet flyttade kraftverksbyggandet tillbaka till Luleälven. Då började man med Harsprånget. Sedan har inte mindre än 13 olika kraftverk byggts, varav några fortfarande är under uppförande. Nu pågår som sagt byggen i Boden, Vietas och Akkats utanför Jokkmokk. Det finns också planer på ett kraftverk, därom har man inget sagt i dag, i Vittjärvsforsen strax ovanför Boden.

regleringar det här är fråga om, lagt ned 2,3 miljarder kronor, räknat i det penningvärde som rådde när investeringarna skedde. Det är klart att värdet är annorlunda i dag med tanke på prisförändringar och penningvärdeförändringar. Då frågar man: Vilken effekt kan Luleälven ge? Den är känd för att vara den kraftrikaste i landet. Vattenfall sade i går att när vi får färdigställa de kraftverk som nu är påbörjade, kommer Luleälven att ge en effekt på 12 miljarder kWh. Det innebär alltså att en femtedel av den svenska elproduktionen i dag kommer från Luleälven. Man kan också fråga vad det betyder i pengar. Om vi räknar med 2 öre per kWh — nu är det väl klart att man talar om råkraftpris — skulle det bli ungefär 240 miljoner kronor om året. Det kan ge en bild av värdet av en älv när den är utbyggd.

Utbyggnaden har också givit många arbetstillfällen. Det är klart att arbetsstyrkan vid de här aktuella verken har varierat. Det har funnits stora kraftverkssamhällen såsom t. ex. Harsprånget och Messaure, som har innehållit 3 000—4 000 människor med familjer. I dag är ungefär 800 man inom Norrbotten sysselsatta med byggnadsarbetena. Därtill kommer 550 man som Vattenfall har anställda för driften.

Om vi nu avstår från att bygga ut Ritsem, vilket debatten här gäller, måste man skapa något annat i stället. Då kommer oljan och atomenergin in i bilden. Där vet vi att vi inte är självförsörjande. Vi måste importera. Under fjolåret importerade vi bränsle, då mest olja, för 3 358 miljoner kronor. Ungefär 8 procent av vår import utgörs av råvaror för energiproduktionen. Den har alltså stor inverkan på våra utrikesaffärer, beträffande vilka vi vet att det råder besvärligheter. Jag tror att man därför bör vidga debatten. En utbyggnad påverkar inte bara vår egen elproduktion utan även vår handelsbalans. Därför är varje vattenkraftsproducerad kW ett tillskott till folkhushållet.

Jag kommer sedan in på en annan sida av detta problem, som delvis har varit uppe, nämligen turismen. Jag citerar ur utskottsbetänkandet på s. 9: "En turism som tar hänsyn till områdets speciella beskaffenhet behöver inte komma i konflikt med naturskyddsintresset men har som förutsättning att området bevaras från ödeläggande ingrepp. Utvecklingen inom de befolkningsrika delarna av vårt land och av Europa i övrigt gör det alltmera betydelsefullt att bevara regioner av vildmarkskaraktär."

Man vill alltså göra gällande att detta område skulle kunna ställas till det folkrika Europas förfogande och att man inte skulle råka i konflikt med naturskyddsintressena genom att utnyttja området på det sättet.

Det talas mycket om turism i dessa dagar, men man måste fråga sig, om det är möjligt att få turister upp till ett område som saknar väg och där sådan heller inte kan byggas, såvida detta inte görs i samband med kraftverksbygget — det är ju ingen mening med att bygga väg, om man inte får någon användning för den.

Är det då möjligt att göra en utbyggnad för turismen inom ett område som man vill skydda? Först och främst behövs kommunikationer. Man måste också se till att förläggningar uppförs — människorna måste ju bo någonstans. Man måste ha ett hotell eller om man inte vill gå så långt en förläggning för de människor som skulle bo där. Det är långt till de centrala delarna av Norrbotten; 20 mil till Gällivare. Man har inte tillgång

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

till elektrisk energi, vilket också är en förutsättning för att ett hotell skall kunna fungera. Vidare saknar man bränsle för att uppvärma hotell osv.

Jag anser att den turism man kan tänka sig i dessa områden är den turism som vi har i dag, dvs. att gå Kungleden och bära tält, sovsäck, mat och förnödenheter och ligga över i de torvkåtor eller de vaktstugor som finns. Någon annan turism är inte tänkbar inom området, om det inte finns vägar och man inte vill vara med om att dra fram vägar eller anordna förläggningar. Man har inte fullföljt tanken i utskottets utlåtande. Vilka krav ställs, om man skall utnyttja området?

Det är ett område där samerna sedan gammalt har haft speciella förmåner: att jaga och att fiska. Det är alltid besvärligt, när man kommer in på de här områdena, att få tillstånd, och alla som turistar vill i alla fall ha något utbyte av sin turism. Något utbyte skulle det inte gå att åstadkomma, åtminstone inte under nuvarande förhållanden. Därför tror jag att tanken på att bygga upp en turism i stället för kraftverket inte är realistisk, eftersom vi inte kan få ta området i anspråk på det sätt som sagts om man vill skydda naturen. Om man bygger ut Ritsem är det däremot meningen att en väg skall dras fram till kraftverket, och då kommer man i en helt annan situation.

Man har diskuterat vad Ritsem betyder ur energisynpunkt. Ja, det är ett halvt Porjus. Porjus producerar säg 1 miljard kilowattimmar och Ritsem 520 miljoner kilowattimmar, således halva effekten av Porjus. Detta ger en bild av hur stort det planerade kraftverket är.

Man har också diskuterat miljöfrågorna. Det har vi all anledning att göra, och det har vi ofta gjort här i riksdagen. Jag var bland dem som när vi diskuterade Vindelälven hade den uppfattningen att man borde spara en älv i det här landet, och jag ansåg att Vindelälven hade vissa förutsättningar att skyddas. Älven har ett sådant läge att det inte finns några industriella föroreningar. Det finns heller inga större samhällen längs älven, utan den är så att säga orörd. Det ställdes också krav på att forskningen skulle ha tillgång till en älv som var orörd. Vidare var det ett intresse att den skulle vara lättillgänglig för de människor som ville njuta av en ostörd natur. I dessa avseenden utgör Vindelälven ett värdefullt tillskott och innebär att kommande generationer får se en orörd älv. Men att man i fortsättningen skulle inta samma hårda attityd till all kraftverksutbyggnad hade i varje fall inte jag tänkt mig, dvs. att man därefter skulle säga att den eller den älven inte får byggas ut. Luleälven har jag redogjort för – där har pågått utbyggnad i snart 60 år. Den är alltså ingen orörd älv.

Kanske är det svårt för människorna att bilda sig en uppfattning om hur stort Norrbotten är när man talar om kvadratkilometer och kvadratmil. Vi kan från en karta klippa ut Norrbotten och lägga det över södra Sverige. Drar vi då en linje från Stockholm till Charlottenberg vid norska gränsen, får vi fram Norrbottens areal, omsatt till sydsvenska förhållanden. Inom Jokkmokks kommun, som är lika stor som Värmland – före Kirunas inkorporering av Karesuando Sveriges till arealen största kommun – bor ungefär 8 000 människor. Det är alltså ganska glest bebodda trakter, och man förstår att det är svårt att skapa sysselsättning. Enbart denna gleshet när det gäller människor och samhällen skapar

många problem som inte finns söderut.

Norrbottnen har verkligen fått brottas med stora problem på arbetsmarknaden under det senaste kvartsseket. Den väldiga mekanisering och motorisering som har ägt rum i skogen och jordbruket har medfört att arbetstillfällena blivit färre. Samma är förhållandet också i de stora basnäringarna – jag tänker på malmbrytningen, där priserna framför allt under 1960-talet varit sådana att man helt enkelt varit piskad att göra kraftiga rationaliseringar för att de svenska malmerna skulle kunna hävda sig på världsmarknaden och där också andra metoder på järnframställningens område har legat LKAB i fatet; även det har lett till en kraftig rationalisering. Planmyndigheterna har sagt att om Norrbotten skall ha en chans att bevara ungefär samma befolkningssiffra som i dag måste det skapas 16 000 nya arbetstillfällen under 1970-talet. – Detta är alltså kalla fakta som man kan räkna fram med hänsyn till den utveckling som pågår inom länet. Därför måste också varje tillfälle till en fortsatt utbyggnad i Norrbotten vara av värde. Frågan gäller därför inte enbart en utbyggnad av Ritsem, som här har sagts, utan man skulle också kunna tolka det så, att när man säger nej till varje fortsatt utbyggnad av älvarna, framför allt av miljöskäl, kommer detta att drabba Norrbotten och särskilt de områden av Norrbotten som lider den största bristen på arbetstillfällen och där kommunikationerna är sämst utvecklade.

Arbetsmarknadsskäl väger tungt i det här sammanhanget, och jag kan därför utan tvekan säga att ett bifall till reservationen är det som bäst tjänar både elproduktionen i dagens situation och sysselsättningsmöjligheterna i Norrbotten.

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Riksdagen har under de senaste åren haft tre större debatter om kraftverksutbyggnader; det är den fjärde under loppet av fem år som vi nu håller på med.

År 1965 föranleddes debatten av två högermotioner som ville att riksdagen skulle besluta säga nej till planerna på Vindelälvens utbyggnad.

Två år senare, i december månad 1967, ständade den andra debatten, som i historisk avvägning säkert kommer att betecknas som den avgörande om Vindelälven. Det var då man formulerade avstyrkandet från riksdagen av älvens kraftverksutbyggnader.

Den tredje debatten hade vi i december månad i fjol, då riksdagen beslöt att medge upplåtande av 2 kvadratkilometer av Stora Sjöfallets 1 300 kvadratkilometer nationalpark för Ritsems kraftverksbygge.

Genomgående i samtliga debatter är för det första att det statliga vattenfallsverket önskat att få bygga ut sin kraftproduktion, för det andra att det varit nästan uteslutande borgerliga ledamöter i riksdagen som har försökt stoppa kraftverksutbyggnaden och för det tredje att Norrland och befolkningen i framför allt de två nordligaste länen har blivit lidande på attackerna mot kraftverksutbyggnaden.

Under samma tid som jag här nämnt har däremot de privata kraftproducenterna i detta land ostört fått bygga ut ett stort antal kraftverk utan att man märkt den minsta lilla ansats från borgerligt håll till motagerande. Nu pågår, bara som ett exempel, byggande av fem

stycken privata kraftverk i Ljusnan och Ljungan. Många fler planeras utan minsta borgerliga klagan.

Nu pågår den fjärde av kraftverksutbyggnadsdebatterna, och vi skall om några timmar fatta ett beslut. Liksom vid de tidigare avgörandena är det för det första Vattenfall som vill bygga ut och, för det andra de två nordligaste länen i vårt land som kommer att bli lidande, därest riksdagen säger nej till utbyggnaden. På den tredje punkten har det skett en förändring som är värd att notera. Där har vi fått en ny gruppering. Moderaterna, folkpartisterna och centerpartisterna kan den här gången glädja sig åt att ha fått sällskap med vänsterpartiet kommunisterna. Att tusentals byggnadsarbetare i Norrland har vädjat om hjälp för att få en fortsatt kraftverksepok i Norrland, det tycks man nu strunta i. De privata kraftproducenterna kan glädjas. Statliga Vattenfall håller på att stoppas i vattenbyggnadsepoken. Byggnadsarbetarnas vädjanden tycks C.H. Hermansson och förre muraren Lars Werner helt lämna åt sidan. Skuldra vid skuldra med Bohman, Helén och Hedlund har de tydligen för avsikt att se till att statliga Vattenfalls planerade satsningar i Norrland omintetgörs.

Norrland har blivit svårt lidande på nej-sägarnas agerande, sade jag. Landsdelen har sedan långa tider tillbaka haft sin största tillgång i råvarorna skogen, malmen och vattenkraften. Men varje försök att utnyttja de tillgångarna medför ändringar i naturen. Så är det med gruvbrytningen, som innebär ingrepp, och så är det med skogsavverkningarna, som naturligtvis förfular i naturen. Så är det helt naturligt också med kraftverksutbyggnader. Men när man säger att det är vattenkraftutbyggnaderna som vållar de största naturförstöringarna, då vill vi, som har erfarenhet, protestera. Låt mig som bevis på detta bara göra en liten jämförelse mellan två av Norrlandsälvarna, den ena reglerad och utbyggd med kraftverk, den andra orörd.

Den utbyggda är Umeälven. Den är i dag reglerad från fjällområdet och ned till kusten. Den är i dag en stor turistattraktion. Man har fått en utomordentligt fin turistväg som byggdes under kraftverksepoken, Blå vägen, och en varje år kraftigt ökad turistström. Kommunerna upp efter Umeälvens dalgång kan glädja sig åt betydande skatteinkomster till följd av kraftstationsbyggnaderna. Föreningar och andra sammanslutningar får varje år hundratusentals kronor i form av regleringsmedel till olika anläggningar, och särskilda villkorsmedel har varit av utomordentlig betydelse för den fina service som man i dag har i kommunerna upp efter den älvens dalgång.

Parallellt med Umeälven flyter Vindelälven, oreglerad som en följd av riksdagsbeslutet 1967. Där har man i dag den största arbetslösheten i Västerbottens län. Där kämpar kommunalmännen en hopplös kamp med ständigt sjunkande skatteinkomster. Där har man en bedrövtlig dålig väg upp efter dalgången, väg 363. Den som reser efter den vägen får bara på några få ställen se den omdiskuterade Vindelälven och efter den dalgången har man inte många turister. Jag skulle vilja säga att sedan Nancy Eriksson och övriga ledamöter i allmänna beredningsutskottet 1967 gjorde sin historiska resa upp efter den dalgången har det minsann inte varit många som gästade det området, som man så vackert skildrade och ville avsätta för turistiska ändamål.

De som i dag försöker argumentera mot Ritsem med naturvårdsargumenten bör nog besinna de jämförelser som jag här har gjort. Västerbotens och Norrbottens inland lider i dag svårt av de uteblivna kraftverksbyggena där uppe. Häromdagen fick riksdagens samtliga partiledare ett brev från en organisation i Vindeln med en maning inför det beslut som vi skall fatta här om några timmar. I brevet stod kort och gott, enligt tidningsreferat: "Tänk på att vi i Vindelådalen fortfarande väntar på sysselsättningsskapande åtgärder som utlovades, inte minst från borgerligt håll, i debatten om Vindelälvens utbyggnad. Vi i Norrland har inte råd att mista fler arbetstillfällen."

Det finns anledning att här i kammaren beakta den maningen från människorna i Vindelådalen som har erfarenhet av hur det går när man helt plötsligt mister ett stort antal sysselsättningstillfällen som man ändå under lång tid har gått och hoppats på. De som 1967 var med och voterade fram beslutet om nej till utbyggnad av Vindelälven gav också långtgående utfästelser om annan sysselsättning.

På samma sätt agerade flera borgerliga debattörer i riksdagsdebatten om Ritsem den 10 och 11 december i fjol. Det måste finnas andra jobb där uppe, sade man. Jag vill svara: Det finns inga andra jobb där uppe, även om man från statligt håll och från regeringen gör energiska försök att åstadkomma näringslivsutveckling. Det görs en del, men det är enbart fråga om statliga satsningar och insatser till stor del finansierade med statliga medel.

I och med att Vindelälven inte längre var aktuell för utbyggnad gick Väster- och Norrbottens län miste om jobb som skulle ha gett utkomst för ett par tusen människor under en dryg tioårsperiod. I dag är de som vill säga nej till Ritsemutbyggnaden i färd med att späda på den norrländska problematiken genom att plocka bort ytterligare utkomst-möjligheter för ca 1 000 människor där uppe. De som denna eftermiddag gör det är människor, som flitigt brukar slita denna talarstol och anklaga regeringen och socialdemokraterna för att inte vara tillräckligt intresserade av att satsa i Norrlands inland.

I den artikel i Norrländska Socialdemokraten av generaldirektören Erik Grafström som tidigare refererats här i kammaren görs en summering av vad Norrland har gått miste om genom riksdagsbeslut om inställda kraftverksutbyggnader och genom de s. k. fredsuppgörelserna med naturvårdsorgan sedan mitten av 1960-talet. Det är uppgifter som säkerligen ingen här i kammaren kan bestrida, men de ger en antydning om att vi här har kärnan i den problematik som vi i dag brottas med i Norrland och framför allt i Norrlands inland. Där har de uteblivna jobben inneburit att möjligheter försvunnit till utbyggnad av en kraftproduktion av 17 miljarder kilowattimmar. Det har inneburit bortfall av investeringar i Norrlands inland för ca 2,5 miljarder kronor. Det har inneburit bortfall av sysselsättningstillfällen i samma landsdel vilka skulle ha kunnat ge utkomst under en 15-årsperiod för ungefär 4 000 människor. Det har vidare inneburit skattebortfall för kommunerna i Norrlandslänet på ungefär 12 miljoner kronor per år. Det har dessutom för kraftproduktionen inneburit en fördyring uppskattad till ungefär 500 miljoner kronor därför att denna elproduktion är så mycket billigare.

Det är en räkning som centerpartister, moderater och folkpartister i Västerbotten och Norrbotten har speciell anledning att studera. De har verksamt bidragit till den djupt beklagliga situation som vi har i dag, med en ständigt stegrad arbetslöshet i de två nordligaste länen och en fortgående och mycket oroande utflyttning från dessa läns inland.

Man har här tidigare utförligt redovisat ihålligheten i de argument som utskottsmajoriteten framfört om påstådda skador på rennärings-, natur- och miljön. Jag vill säga att de argumenten är klart överdrivna, och det tror jag att den gångna debatten tydligt har visat. Det må förlåtas oss norrlänningar att vi gör den bedömningen, att vi framför allt argumenterar med sysselsättningsfrågan. Orsaken är att vi på nära håll har de kommunalmän vilka brottas med den sjunkande skattekraften och som upplever hopplösheten när det gäller att få nya sysselsättningstillfällen där uppe. Vi lever också i närheten av de byggnadsarbetare och övriga i Norrlandslänet som under lång tid gått arbetslösa och hoppats på att kraftverksutbyggnaderna skulle göra det möjligt för dem att få bo kvar i den landsdel där de vill stanna.

Vad man förvånas över en dag som den här, när vi i riksdagen diskuterar den största sysselsättningsfrågan för övre Norrland sedan Vindelälvsdebatten 1967, är att ingen folkpartist från Västerbotten och Norrbotten har funnit anledning att gå in i den här debatten. En enda centerpartist från de nordligaste länen är anmäld, han som vågar vara frondör mot det hårda partiregementet. Men ingen moderat och ingen kommunist från de nordligaste delarna av vårt land känner intresse av att vara med i debatten. Ändå rör det sig om sysselsättning för ungefär 500 människor i landets nordligaste delar och utkomstmöjligheter för drygt 1 000 personer under en fyraårsperiod.

Herr talman! Det är en situation som jag noterar som utmärkande för hur de borgerliga och kommunisterna i Sveriges nordligaste delar har agerat i den här frågan.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Till herr Nygren vill jag kategoriskt säga att vi kommunister verkligen inte struntar i arbetslösheten, som han uttryckte det. Men för Norrbottens och hela landets skull kräver vi en annan lösning än dessa ständiga, kortsiktiga, planlösa kompromisser som Norrbottens arbetande folk alltid har fått nöja sig med. Jag beklagar uppriktigt att herr Nygren och andra socialdemokrater använt debatten för att *avvända* uppmärksamheten från de verkliga problemen i Norrbotten i stället för att komma med konstruktiva långsiktiga lösningar. Dem väntar vi fortfarande på. Jag vill säga att det inte är på oss det beror, om det inte är en majoritet för en konstruktiv politik. När socialdemokraterna kommer med andra förslag, som verkligen går ut på en radikal omläggning av den ekonomiska politiken också i Norrbotten, då kan de räkna med oss.

Jag blev något överraskad över den paradmålning, glättig och vacker som ett verk av en 1400-talsmålare, som herr Nygren kom med när han läste upp vad generaldirektör Grafström publicerade i Norrländska Socialdemokraten den 8 maj. Den artikeln är inte okänd för oss, eftersom

vi alla har fått den genom Vattenfalls försorg. Jag tror inte att artikeln har gjort särskilt starkt intryck på andra än herr Nygren. Den söker visa nyttan för Norrland av att bygga ut inte bara Ritsem och Kaitum utan också Vindelälven och de övriga älvar som hittills varit undantagna från utbyggnad.

Artikeln gör gällande att den investering som varit möjlig men inte kommer till stånd i Norrlands inland är av storleksordningen 2,5 miljarder kronor, vilket jag tror att herr Nygren nämnde. Han tog också upp den primärsysselsättning som generaldirektör Grafström talar om och som det norrländska inlandet skulle ha gått miste om. Den påstås vara av storleksordningen 1 200 man under 15 års tid. Och den fasta befolkning som skulle ha fått sin försörjning genom kraftstationerna efter utbyggnadsperioden uppskattar Grafström till mellan 500 och 1 000 personer.

Det är alltså inte bara Ritsem det är fråga om, utan i hans framställning är det också fråga om Kaitum och alla andra utbyggnader som skulle kunna göras. Jag vill minnas att industriminister Wickman nämnde att vi har ungefär 10 miljarder kilowattimmar om året att röra oss med, om vi bygger ut allt det som inte byggts ut hittills och som kan byggas ut. Det är alltså en ganska liten del av Sveriges totala kraftförsörjning, som 1980 beräknas till 145 miljarder kilowattimmar. Men åtskilliga av dessa utbyggnader, speciellt Kaitum, har t. o. m. den lokala opinionen vänt sig emot, trots att utbyggnaden skulle betyda en temporär lättnad i situationen på arbetsmarknaden. Herr Grafström ger alltså en serie sifferuppgifter som är orealistiska. Ännu mera illusorisk är den förlängning av resonemanget som artikeln innehåller och som jag tror herr Nygren förbigick.

Vattenkraften, säger herr Grafström, skulle underlätta en industriell utbyggnad av Norrland: "Man skulle exempelvis därigenom kunna göra Norrland attraktivt för industrier med stor kraftförbrukning."

Om detta hade skrivits för en läsekrets i Australien eller låt säga i Zambia skulle läsarna kanske ha dragit den avsedda slutsatsen. De skulle kanske ha sagt att arbetslösheten i Norrbotten beror på att denna del av Sverige saknar elektricitet. Där finns ju mängder med vattenfall, skulle de ha sagt och sett på kartan. Varför inte bygga kraftstationer och ta vara på vattenkraften och industrialisera Norrbotten?

Men nu har den citerade artikeln publicerats just i Norrbotten, där läsarna måste undra vad det är för fel på de många kraftstationer som byggts där de senaste femtio åren och samtidigt undra vilka magiska egenskaper elektriciteten från Ritsem, Kaitum och Pite älv skulle kunna få. Vattenkraften från Porjus har tydligen inte varit bra. Vattenkraften från Ritsem däremot skulle enligt generaldirektör Grafström och möjligen också herr Nygren "göra Norrland attraktivt för industrier med stor kraftförbrukning".

Länsstyrelsen i Norrbottens län har sammanställt en mycket tjock stencilerad volym med titeln Länsprogram 70. Man säger där att bakgrunden till det svåra arbetsmarknadsläge som Norrbottens län befinner sig i utgör den strukturrationalisering som framför allt jordbruket och skogsbruket genomgått och som gjort att sysselsättningen inom

de s. k. arella näringarna gått ner från 30 000 år 1950 till sannolikt mindre än 10 000 år 1970. Samtidigt har under perioden 1950–1965 antalet personer i åldrarna 15–64 år vuxit med ungefär 20 000. Länsprogram 70 fortsätter: "Den kraftiga expansion av industrin, som skulle ha behövts för att uppnå balans på arbetsmarknaden, har i stort sett uteblivit."

Norrbotten har haft och har både vattenkraft och arbetskraft i överflöd, men de stora privata industriföretagen flyttar hellre sin produktion utomlands än till Norrbotten. Det är betecknande att Volvodirektören Gunnar Engellau i sina avskedsintervjuer för bara några dagar sedan betonade att Volvo kan komma att tvingas att flytta delar av sin produktion till utlandet därför att det råder brist på arbetare i Sverige. Vid Volvokoncernens 21 svenska företag är 30 procent av arbetskraften utlänningar, och inte mindre än 41 procent av de timavlönade är utlänningar. Dessa siffror nämndes som exempel i intervjuerna. Direktör Engellau föreställde sig att det i framtiden skulle bli svårare att få in utlänningar och att man därför skulle tvingas att flytta en del av produktionen utomlands.

Jag skall inte här gå in på den pressande arbetsmiljön och alla andra orsaker till att Volvo och andra verkstadsindustrier i södra Sverige har svårt att rekrytera svensk arbetskraft, och jag ställer självfallet inte de utländska arbetarna i någon som helst motsatsställning till de svenska. Det finns Norrlandsproblem på många håll i Västeuropa och Sydeuropa. Det är inte bara här i landet som monopolkapitalet behärskar den ekonomiska utvecklingen och lägger stora områden öde.

I hela den kapitalistiska världen finns ungefär samma tendens – en ofta hektisk utveckling i storstadsområdena med *brist* på kvalificerade arbetare och samtidigt en kronisk och tilltagande arbetslöshet i andra områden. Allting tyder på att denna utveckling kommer att fortsätta också i Sverige – om det inte blir en radikalt annan ekonomisk politik.

Det bör tilläggas att Volvochefen gav sina avskedsintervjuer den 8 maj – samma dag som generaldirektör Grafström publicerade den artikel som tydligen varit något slags kanonisk skrift för herr Nygren. Herr Engellau talade om att flytta delar av Volvo utomlands på grund av bristen på svensk arbetskraft samtidigt som herr Grafström påstod att Norrland skulle bli attraktivt för industrier med stor kraftförbrukning bara man byggde ut Ritsem och Kaitum.

Det är självklart att en stor del av befolkningen och många av dem som är ansvariga för den kommunala politiken i Norrbotten vill bygga ut Ritsem. Vattenfallsstyrelsen har i en stencilrad skrift den 27 april i år visat att det skulle krävas inte dessa tusentals arbetare som generaldirektör Grafström talade om när han tog med alla utbyggnadsprojekten utan maximalt 150 à 200 arbetare för att bygga vägen från Suorva till Ritsem från sommaren 1971 till hösten 1972. För att bygga själva kraftstationen i Ritsem skulle sedan behövas drygt 300 anställda under fem år. Jag misstänker att sifferuppgifterna kan vara friserade uppåt för att göra bästa möjliga intryck, men de skulle ändå innebära ett andrum, om än kort, för Jokkmokk, Gällivare och andra kommuner, som har en kronisk brist på sysselsättning. Särskilt Jokkmokk håller sedan länge på att

avfolkas, och varje möjlighet att få någon form av sysselsättning till kommunen måste självfallet tas emot.

Vi som bor söderut – och efter vad en del talare här har sagt verkar det som om det skulle vara något fel på oss – och särskilt vi som har vår sysselsättning och vår framtid tryggad måste ha förståelse för att Autajaures skönhet och Sjaunjamyrens fåglar väger lättare för många invånare i Jokkmokk och Gällivare än arbete och inkomster – inte därför att de skulle tycka mindre om naturskönhet och fåglar än vi andra utan helt enkelt därför att läget är desperat. Men det räcker inte med förståelse från vår sida. Det krävs en aktiv opinion i hela landet för en helt annan Norrlandspolitik än den brist på politik som lett till den aktuella situationen.

Man kan för övrigt fråga sig vad som händer i Norrbotten när järnmalmen i Kiruna och Malmberget inte längre finns. Hittills har det gällt att så snabbt som möjligt exploatera dessa rika naturtillgångar. Det har varit och det är en rovdrift som bara kan fortsätta en i historisk mening kort tid – om det inte snabbt byggs upp basindustrier så att man kan sluta med att exportera malmen och i stället förädla den fram till de färdiga industriprodukterna. Hittills har Norrbotten varit ett slags kolonialt system där vi har hämtat råvarorna men där man inte har gjort de färdiga produkterna. Ritsem- och Kaitumprojekten löser inga långsiktiga problem för Norrbotten. De löser inte ens några kortsiktiga problem annat än till en mycket liten del.

I Länsprogram 70 för Norrbotten visas nettoutflyttningen från alla kommunblocken från 1966 t. o. m. 1969 i två tabeller. ”Bägge dessa tabeller kan uppfattas som entydiga varningssignaler”, heter det ordagrant i texten i tredje kapitlet. Det är uppenbart att ”situationen i vissa block börjar te sig mycket alarmerande”. Flyttningsförlusterna för länet har ökat från 1 843 personer år 1966 till 4 534 personer under år 1969. Och nu citerar jag återigen från Länsprogram 70 – den officiella sammanställningen från länsstyrelsen i Norrbotten: ”Det måste betraktas som ytterst oroande när även de regioner, som målsättningsmässigt skulle kunna svara för den expansiva utveckling, som krävs för att lösa landsdelsproblemet, har eller närmar sig flyttningsförluster.”

Redan i inledningen till Länsprogram 70 framhålls det att ”vad som nu krävs för Norrbottens del är offentliga insatser i basnäringar och industriell infrastruktur av en helt annan storleksordning än hittills”. Märk väl att man talar om ”offentliga insatser”. De ansvariga myndigheterna har tydligen inte längre någon som helst förhoppning om att storfinanserna skall få ett anfall av intresse för Norrbottens framtid. I kommunerna har man inte heller någon sådan förhoppning. Nu i måndags – den 10 maj – klubbade Kalix kommunfullmäktige ett 18 sidor långt yttrande över Länsprogram 70. ”Kommunen anser”, heter det i yttrandet, ”att samhället för närvarande saknar full möjlighet att påverka näringslivets lokalisering. Vi fordrar därför att staten genom lagstiftning erhåller möjlighet bestämma över näringslivets lokalisering.”

Säkerligen räcker det inte med lagstiftning. De som sätter profiterna före människorna kan också sätta profiterna före lagen.

Vi har i vår motion i år liksom i de tidigare motionerna om

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Ritsemprojektet betonat att sysselsättningsfrågan för Vattenfalls anläggningsarbetare måste och kan lösas på annat sätt, genom utvidgad statlig företagsamhet. Det finns en rad projekt som kan sättas i gång med ganska kort tids förberedelse, eftersom de sedan många år har krävts av Norrbottens befolkning, och jag förutsätter att åtminstone några av dem är relativt färdiga. Vi nämner i vår motion ostkustbanans förlängning, ett extra järnvägsspår Luleå–Narvik, en järnväg från Svappavaara till Kolari vid finska gränsen och väg från Kiruna till Narvik; det är något av en nationell skandal att man inte har denna väg. Ett projekt som skulle kunna genomföras på tio minuter – jag ser bara jordbruksministern här, men han kanske kan vara vänlig och framföra det till kommunikationsministern – är att kommunikationsministern ringer upp generaldirektören i SJ och hindrar honom från att *lägga ner* den 47 km långa järnvägen från Karungi till Övertorneå. SJ börjar enligt tidningsuppgifter lägga ner tågtrafiken i den delen av Tornedalen redan den 23 maj, så om regeringen har tid med ett telefonsamtal för att rädda ett företag som redan existerar måste detta telefonsamtal organiseras redan den här veckan.

Men utöver de arbeten vi nämnt i vår motion finns det en rad andra som också är nödvändiga för Norrbottens utveckling. Karesuando tillhör numera Kiruna kommun, men det är 180 à 190 km från Karesuando till Kiruna centrum med den långa omväg man måste ta. Landstingsman Wilhelm Karlsson i Övre Soppero har i Kiruna kommunfullmäktige motionerat om en väg från ESRO-basen till allmänna vägen mellan Vittangi och Karesuando, en väg som skulle förkorta resorna mellan Karesuando och Kiruna C med 40 à 50 km. Dessutom skulle denna väg vara av stor betydelse för sysselsättningen inte bara genom själva vägbygget utan också när det gäller att utnyttja stora skogsområden, som nu växer till ingen nytta därför att transportkostnaderna blir för stora för att det skall löna sig med rationell skogsskötsel och med avverkning av skogen. En vägförbindelse mellan Kiruna och Narvik lär ha utlovats till 1973, och det måste väl betyda att det mesta är klart för att sätta i gång. Om den vägen kommer till stånd får den naturligtvis en utomordentligt stor betydelse för en utveckling av näringslivet i inlandet. Det finns järnmalm i Kaunisvaara i övre Pajala. Det finns täljsten i Lauttakoski norr om Tarendö. Det finns obegränsade tillgångar på kvarts. Många vattensjuka områden i inlandet skulle kunna dräneras och bli bra skogsmark; jag förmodar att skogspolitiska utredningen kommer fram till det någon gång i höst, då betänkandet väntas. Fisket skulle kunna bli en betydande ekonomisk tillgång för både samerna och många andra, om det genomfördes fiskevårdande åtgärder – reduktion av skräpfiskbeståndet och odling av ädelfisk. Allt detta kan och bör utföras som reguljära arbeten, inte som beredskapsarbeten.

Jag har länge talat enbart om sysselsättningsfrågan därför att den tycks ha blivit regeringspartiets enda slagkraftiga argument för Ritsemprojektet. Jag beklagar uppriktigt att regeringen har valt Ritsem, som bara kan bli en kortsiktig och mycket begränsad lösning på akuta problem. Vi har för övrigt i vår motion betonat att en temporär sysselsättning för vissa grupper skulle balanseras av att andra grupper, speciellt samerna, skulle kunna komma att berövas sin försörjning för all framtid.

Det är inte så enkelt som Vattenfall och vattendomstolen har gjort det – att samerna i Sörkaitums sameby skulle mista ett par procent av sin betesmark. Samerna i Sörkaitum har, som deras fullmäktige Lars Pittsa sade i TV för ett par veckor sedan, varit på flykt sedan seklets början – de har fått flytta oavbrutet för de ofta återkommande vattenregleringarna. De ansvariga myndigheterna har tagit några procent av deras marker då och då efter samma princip som när fan lastade timmer: Tål du den, så tål du den. Inte bara renskötseln utan också fisket har blivit alltmer trängda näringsfång, och det finns en kritisk gräns för allt detta, en kritisk gräns som kanske redan nåtts och i varje fall inte får överskridas ytterligare.

Jag vill citera vad länsstyrelsen i Norrbotten skrev till vattenfallsstyrelsen den 9 juni 1964 – för närmare sju år sedan – beträffande Suorvas då förestående fjärde reglering:

”De tidigare genomförda successiva regleringarna av Suorvasjöarna har medfört väsentligt förfång för renskötseln inom Sirkas och Sörkaitums lappbyar. Den nu ifrågasatta utökade regleringen kommer med säkerhet att i hög grad ytterligare försvåra rendriften inom berörda områden. Beaktas bör vidare att vattenfallsstyrelsen enligt regionplanen för Stora Luleälv jämväl synes avse att ansöka om reglering av de ovanför Suorvamagasinet belägna sjöarna Autajaure och Sitasjaure.

Om samtliga nämnda regleringar genomföres, torde förutsättningarna för renskötseln komma att försämrats i sådan grad att det starkt kan ifrågasättas om näringsgrenen fortsättningsvis överhuvud kan bedrivas i vedertagna former och nuvarande omfattning. De renskötande samerna har vidare till följd av renstammens nedgång under senare tid blivit alltmer beroende av fisket för sin försörjning. Det gäller i än högre grad praktiskt taget hela den uppströms Porjus bosatta befolkningen, som huvudsakligen består av så kallade fiskarlappar. Om fisket skulle ytterligare försämrats genom regleringarna, vilket erfarenhetsmässigt förefaller länsstyrelsen uppenbart, kan det befaras att den berörda befolkningens existens inom området helt blir omöjliggjord.”

En utbyggnad av Ritsem kommer att drabba framför allt Sörkaitums sameby omedelbart norr om Stora Lulevatten, men om skadorna på fisket inberäknas, så drabbas också Sirkas sameby omedelbart söder om det stora sjösystemet. Enligt de uppgifter jag fick av fiskaren Hjalmar Öberg vid ett besök vid Vietasbygget den 2 maj finns det omkring 110 husbönder i dessa samebyar, dvs. 110 samefamiljer. Sammanlagt är det 150 personer och deras familjer som försörjer sig som yrkesfiskare eller deltidsfiskare – och då utgår jag ifrån att de nämnda 110 är inbegripna. Dessutom finns det också här – som när det gäller anläggningsarbetena – personer som är sekundärt försörjda av den aktivitet som pågår utefter Stora Lulevatten och uppe i fjällsjöarna. Vi har exempelvis en betydelsefull fiskfirma, Axel Lundkvist i Piteå, som hämtar sin fisk dagligen med tre transportplan under fiskesäsongen. Efter vad jag hörde där uppe kommer denna verksamhet, som betyder väldigt mycket för dem som bor i dessa trakter, med all sannolikhet att upphöra om underlaget minskar ytterligare för verksamheten.

När den kritiska gränsen överskrids resulterar det inte bara i att

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsems- och
Kaitumprojekten*

enstaka familjer mister sin försörjning – det ekonomiska underlaget för kanske 150 familjer eller mer kan komma att rasa. Dessa familjer har inte haft någon hög levnadsstandard, men familjen Öberg och många andra vill under inga omständigheter lämna den bygd och den yrkesverksamhet som hittills gett dem deras knappa men dock försörjning. Där finns tydligen andra förmåner, andra värden som betyder lika mycket som en hög materiell standard. Och varför skall man då inte underlätta deras tillvaro i stället för att krossa den? Det finns tillräckligt med arbetslöshet, orsakad av det planlösa, profitbaserade samhällssystem vi har. Att då regeringen ingriper och räddar försörjningen under några år för *en* grupp men samtidigt raserar försörjningen kanske för all framtid för en annan grupp är inte bara inhumant – det är irrationellt.

Jag kanske avslutningsvis, herr talman, bör betona att det rör sig om en etnisk minoritet som har reducerats mycket kraftigt under de senaste två eller tre årtiondena och som nog befinner sig på gränsen till att försvinna som etnisk minoritet, om man plockar sönder existensvillkoren ytterligare. Men den debatten kommer vi att få här i kammaren om ett par veckor, och jag skall därför inte nu gå in på allt detta.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett bedrövligt försök till förklaring om kommunisternas förestående brödraskap med den borgerliga treenigheten.

Herr Takman sade att det är bara sysselsättningsargumentet socialdemokraterna har för sin begäran om att få bygga ut Ritsem. Ja, herr Takman, det sätter vi främst av argumenten, därför att den fulla sysselsättningen alltid har varit och alltid kommer att vara det centrala för socialdemokratin – det vi aldrig någonsin kommer att ge avkall på.

Och herr Takman skall aldrig tro att vi i Västerbotten och Norrbotten kommer att klara vår framtid på att försöka hindra en järnvägs nedläggande eller medverka till en bit järnvägs byggande eller på att försöka dränera skogsmark. Det kommer aldrig att ge någon utveckling i Norrland. Vi har ingenting att frakta på den järnvägen, om det inte är så att vi får satsningar på näringslivet. Och den största satsning – jag upprepar det – som vi har haft på gång under senare tid är den som vi nu diskuterar här i kammaren.

Det är inte så att vi försöker med en kortsiktig lösning på Norrbottensproblemet, som herr Takman säger, utan vi försöker infria ett löfte som är givet sedan lång tid tillbaka från Vattenfall om att man skulle ha en fortgående satsning på kraftverksbyggen som skulle trygga sysselsättningen för vissa människor uppe i Norrbottens län. Därvidlag skulle det beslut, som kommunisterna, moderaterna, centerpartisterna och folkpartisterna nu tydligen tänker fatta, innebära att man ur den långsiktiga sysselsättningsplanen från länsarbetsnämnden i Norrbotten rycker bort 500 jobb under en fyraårsperiod på 1970-talet. Herr Takman! Hur tänker ni fylla ut det gapet under dessa år?

Herr Takman sade också: Det är inte på oss det beror. Gå till de arbetslösa skogsarbetarna och byggnadsarbetarna i Norrbotten med den förklaringen, herr Takman, efter det att ni om några timmar har suttit

här och tillsammans med de borgerliga röstat bort 500 jobb under 4 år på 1970-talet!

Nr 83

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar att herr Nygren inte lyssnade på vad jag sade och inte följde med i den redogörelse för olika alternativ som jag gav. Om herr Nygren hade gjort det och inte haft en förutfattad mening, så hade han inte behövt påstå att vi rycker bort 500 jobb. Jag har ganska utförligt redogjort för den saken.

Jag är också glad för att herr Nygren släppte den förlugna idén att det gällde ett par tusen jobb som generaldirektör Grafström hade talat om.

Men det finns andra projekt, som jag emellertid inte här behöver redogöra för. I Länsprogram 70 finns det ganska utförliga kataloger om det, och många av de projekten tycker jag verkar utmärkta. Jag kommer inte ihåg kategoriindelningen, men en del av dem var högt prioriterade och har tydligen varit det under lång tid utan att bli realiserade. Andra var mindre högt prioriterade.

Min partigrupp och jag har ingenting emot att regeringen omedelbart plockar fram inte bara 500 reguljära arbeten utan gärna de 10 000 – eller hur många det kan vara – som behövs i Norrbotten. De 500 jobben löser inte hela Norrbottens problem – och framför allt löser de inte problemen för lång tid framöver.

Nästa gång bör herr Nygren läsa i protokollet vad jag har sagt för att veta hurdan frågeställningen egentligen är.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jo, jag har visst lyssnat till herr Takman, och jag nämnde ett par av de alternativ som man tydligen har i bakfickan inom vpk. Jag hoppade över det där om täljsten och kvarts, eftersom jag tyckte att det ändå var obetydligheter i sammanhanget, men låt mig gärna komplettera med det för fullständighetens skull.

Sedan sade herr Takman att han inte har någonting emot att regeringen plockar fram 10 000 jobb. Nej, det tror jag det! Vem skulle ha det – om det vore så att jobben fanns? Men de finns inte, herr Takman, och det är det som är det besvärliga för oss däruppe.

Herr Takman sade också att jobben i Ritsem inte löser hela Norrbottens problem. Det har jag heller aldrig sagt. Men det förvärrar Norrbottens sysselsättningsproblem med 500 arbetslösa under 4 år om Ritsemprojektet stoppas. Och det skall ni kommunister, moderater, folkpartister och centerpartister ta ansvaret för under 1970-talet, om ni fullföljer de planer ni nu har.

Sedan, herr Takman, har jag aldrig gått ifrån de uppgifter jag återgav av generaldirektör Grafström, och de uppgifterna har herr Takman heller inte kunnat bestrida. De är riktiga. De förluster man gjort i Norrland på sysselsättnings- och investeringsområdena blir så enorma som jag sade, om man räknar samman dels vad riksdagen sagt nej till, dels vad Vattenfall har gjort upp med naturvårdsorganen om på frivillighetens väg. Vilka är det då som skall betala denna räkning? Ja, inte är det herr Takman i Stockholm annat än möjligtvis i form av en något öre dyrare

137

energi. Nej, det är befolkningen i Västerbotten och Norrbotten. Vilka är det som blir arbetslösa på grund av stoppade kraftverksbyggen? Det är inte herr Takman som sitter här i riksdagen i Stockholm och säger nej. Det är byggnadsarbetarna i Norrland som blir arbetslösa. Det är det som är skillnaden mellan vpk och dem som drabbas.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Grafströms uppgifter är sannolikt riktiga, om man menar att det är riktigt att bygga ut Vindelälven, Pite älv och Torne älv. Jag trodde vi var ense om att man skall undanta de älvarna från utbyggnad, framför allt av naturvårdsskäl.

Herr Nygren använde formuleringen "om jobben fanns". Jag trodde att det var en uppgift för en kraftfull regering att se till att jobben finns. Att de inte gör det beror på vårt ekonomiska system – jag vill inte kalla det blandekonomiskt; det påminner om den där gamla näktergalspastejen som bestod av lika delar näktergal och häst: en näktergal och en häst. Här är det hästen som ger pastejen dess karaktär; regeringen har tyvärr inte haft makt eller vilja att göra någonting åt storfinansens välde. Det är för att vi har denna makabra ekonomi som vi har svårigheterna i Norrbotten. Om vi hade en ekonomi som i sin helhet gick ut på att tillgodose människornas intressen och inte bara 15 familjers profitintressen skulle vi inte ha dessa problem i Norrbotten, och då skulle inte herr Nygren och jag behöva diskutera dessa 500 sysselsättningstillfällen. Jag underskattar inte 500 arbetares jobb. Det var ju just därför jag gjorde den långa exposén i början; det räcker inte med 500, det måste vara många tusen jobb, och det måste – gör ett intensivt försök att förstå det, herr Nygren – vara konstruktiva jobb, inte jobb som är destruktiva för all framtid.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kl. 19.30.

§ 8 Interpellation nr 119 ang. polisutbildningen

Ordet lämnades på begäran till

Herr JOSEFSON i Arrie (c), som yttrade:

Herr talman! Polisens uppgift i vårt samhälle har varit och är att betjäna allmänheten med råd och anvisningar, upprätthålla ordning och reda samt slå vakt om rättstryggheten och laglydnaden.

Under de senaste åren har polisen tilldelats nya och betydelsefulla uppgifter i vårt samhälle. Den ändring i rättegångsbalken som skedde år 1968 genom införande av ordnings- och parkeringsbot har medfört att polisen i viss utsträckning får utföra arbetsuppgifter som tidigare fullgjorts i domstol. Helt naturligt ställer detta ännu större krav på den enskilde polisens omdöme, objektivitet och opartiskhet. Mycket tyder i dag på att polisen i framtiden kommer att anförtros ytterligare uppgifter av sådan art. Det är därför som man med oro konstaterar att intresset för polisyrket tycks vara starkt nedåtgående.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande år 1966 erhöill rikspolisstyrelsen rätt att varje budgetår t. o. m. budgetåret 1971/72 antaga 500 elever till polisutbildning. För budgetåret 1970/71 har Kungl. Maj:t dessutom bemyndigat rikspolisstyrelsen att antaga ytterligare 100 till polisutbildning. I dag kan man dock konstatera att antalet antagna elever under innevarande budgetår inte utgör mer än cirka 470 eller knappt 80 procent av beräknat antal. Anledningen härtill, framhåller rikspolisstyrelsen, är att det inte fanns fler kvalificerade sökande. Antalet sökande hösten 1967 var 1 163, medan motsvarande antal hösten 1970 var 572. I denna situation finns det otvivelaktigt anledning att ställa frågan: Vilka åtgärder ämnar man vidtaga för att skapa ett större intresse för utbildning till denna nödvändiga och betydelsefulla tjänst i vårt samhälle?

Med hänvisning till här redovisad motivering anhåller jag härmed om kammarens tillstånd att till herr justitieministern få ställa följande frågor:

1. Har statsrådet uppmärksammat det minskade intresset för polisutbildning som inträtt under de senaste åren?
2. Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga för att stimulera intresset för polisutbildningen?

Denna anhållan bordlades.

§ 9 Herr tredje vice talmannen meddelade att herr Lothigius enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 10 – den 15 maj.

Herr Lothigius beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 10 Anmäldes och bordlades skrivelse från talmanskonferensen med överlämnande av ett från kommittén för översyn av Nordiska rådets svenska delegations kansliorganisation inkommet betänkande.

§ 11 Anmäldes och bordlades konstitutionsutskottets betänkande nr 34 i anledning av granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning under år 1970.

§ 12 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framstälts, nämligen

den 11 maj av

Nr 233 Herr *Svensson* i Malmö (vpk) till herr jordbruksministern angående bullernivån i tätortsområden:

Vilka åtgärder vidtar den centrala statsmakten när bullernivån i tätortsområden av respektive kommuner tillåts stiga väsentligt över rekommenderade maximinivåer?

Nr 234 Herr *Hallgren* (vpk) till herr socialministern om skyddsåtgärder vid hantering och transport av giftiga ämnen:

Ämnar statsrådet vidtagna åtgärder som snabbt kan leda till ökat skydd mot hälsofara vid hantering och transporter av giftiga ämnen?

den 12 maj av

Nr 235 Herr *Hernelius* (m) till herr justitieministern angående användningen av polisens resurser:

Anser herr Statsrådet att det är rimligt – särskilt i en period då brottsligheten starkt ökar – att insätta polisstyrkor och betydande bevakningspersonal försedd med hundar, hästar och stålbatonger för att underlätta viss trädfällning just vid av kommunal myndighet eftersträvat klockslag?

Nr 236 Fru *Dahl* (s) till herr utrikesministern om humanitärt bistånd till befrielseörelser m. m. i Sydostasien:

Vill statsrådet redogöra för vilka åtgärder som vidtagits för att, mot bakgrunden av upptrappningen och utvidgningen av kriget i Indokina, lämna ett omfattande och effektivt svenskt humanitärt bistånd till Provisoriska Revolutionära Regeringen i Sydvietnam och befrielseörelserna Pathet Laos i Las och FUNK i Kambodja?

Nr 237 Herr *Werner* i Malmö (m) till herr jordbruksministern angående kontrollen av bestämmelserna om transport av importerade djur:

Är herr Statsrådet beredd vidta åtgärder syftande till en förbättrad kontroll av att gällande djurskyddsbestämmelser tillämpas vid transport av importerade djur?

Nr 238 Herr *Magnusson* i Borås (m) till herr finansministern om sänkning av automobilskatten för lastbilar:

Har finansministern för avsikt att till höstriktsdagen föreslå sådana ändringar i automobilskatteförordningen att den i propositionen 1970:138 utlovade skattesänkningen för 80 % av lastbilarna blir en realitet?

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 17.04.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert